

WARUNKI ROZWOJU
OBSZARÓW WIEJSKICH
CONDITIONS OF DEVELOPMENT
OF VILLAGE AND RURAL AREAS

**VII STUDENCKA MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA
WROCŁAW 23-24.04.2010 r.**



Uniwersytet Przyrodniczy
we Wrocławiu

Studenckie Koło Naukowe
Doradztwa Rolniczego

Autorzy:

Justyna Antosik, Aleksandra Bagińska, Karolina Błażowska, Kamila Bober, Monika Chmiel, Natalia Czech, Karolina Górską, Kamil Joński, Radosław Kalinowski, Michał Kruszyński, Małgorzata Ługowska, Monika Michalak, Kamila Nałborczyk, Joanna Niemczycka, Łukasz Pieczonka, Marta Pisarek, Nikola Puvača, Elżbieta Pytlarz, Marta Sikorska, Ewelina Stanek, Dmitrij Stupak, Natalia Szpiech, Agata Tomczak, Piotr Wojnowski, Andrzej Wróblewski, Оксана Ярошинская, Александр Мялик, Александр Разаловски

Recenzenci:

dr hab. inż. Maria Golinowska, prof. nadzw. UP – Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
dr hab. inż. Jerzy Bieniek, prof. nadzw. UP – Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Redaktorzy merytoryczni:

mgr inż. Małgorzata Borkowska
dr inż. Izabela Kurtyka

Opracowanie redakcyjne:

Ewa Jaworska
Elżbieta Winiarska-Grabosz

Opracowanie redakcyjne artykułów w języku rosyjskim

Janina Szydłowska

Korekta

Janina Szydłowska

Projekt okładki

Halina Sebzda

Łamanie

Teresa Alicja Chmura

Zdjęcie na okładce dzięki uprzejmości Tomasza Sebdy

ISBN 978-83-60574-91-1

WYDAWNICTWO UNIwersytetu PRZYRODniczego WE WROCLAWIU

Redaktor Naczelny – prof. dr hab. Andrzej Kotecki

ul. Sopocka 23, 50–344 Wrocław, tel. 071 328–12–77

e-mail: wyd@up.wroc.pl

Nakład 60 + 16 egz. Ark. wyd. 7,7. Ark. druk. 8,5
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87–800 Włocławek

Przedmowa.....	7
Grupy producentów rolnych na Dolnym Śląsku na tle Polski	9
Wpływ członkostwa w grupie producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych na koszty transakcyjne gospodarstw rolnych na Dolnym Śląsku	15
Lokalne Grupy Działania	37
Экономическая эффективность хмелеводства в Беларуси: основные параметры, концептуальные подходы и система производственной контрактации	41
Projekt zmian legislacyjnych w zakresie wyrobu napojów alkoholowych (JP/A-310) i jego konsekwencje dla rynku	49
Stan i perspektywy rozwoju gospodarstw agroturystycznych w powiecie kaliskim	55
Farms of mountain regions.....	60
Dodatkowe źródła dochodu mieszkańców Kotliny Kłodzkiej.....	63
Realizacja przedsięwzięć związanych z Dobrą Praktyką Rolniczą na obszarach wiejskich gminy Osiek Jasielski w 2009 roku.....	67
Polskie przedsiębiorstwa w dobie globalizacji.....	73
Koncern Monsanto – globalny lider rynkowy branży rolniczej.....	79
Nowe technologie a rozwój terenów przygranicznych	87
Ocena kosztów produkcji marchwi zamrożonej w ZPOW Hortino Leżajsk	91
Współczesne wiejskie ogródki na przykładzie sołectwa Wola Zgłobieńska.....	96
Ochrona chryzantemy przed agrofagami na przykładzie prywatnego gospodarstwa ogrodniczego w Zrećcinie	103
Influence of rapeseed (<i>Brassica campestris</i> L.) in fattening Broiler Hybrid Ross 308	110
Тенденции развития Белорусского сельского хозяйства на основе анализа основных статистических показателей отрасли за период 2000–2008 годов	117
Экономические модели межрегиональной политики в рамках трансграничного сотрудничества.....	122
Ocieplenie klimatu – globalny problem współczesnych czasów	129

Spis autorów

Agata Tomczak	9
Justyna Antosik, Monika Chmiel, Michał Kruszyński	15
Kamila Nalborczyk	37
Оксана Ярошинская (Oksana Jaraszinskaja)	41
Małgorzata Ługowska, Kamil Joński	49
Elżbieta Pytlarz	55
Elżbieta Pytlarz	60
Aleksandra Bagińska	63
Karolina Błażowska, Piotr Wojnowski, Joanna Niemczycka, Ewelina Stanek	67
Radosław Kalinowski, Monika Michalak	73
Andrzej Wróblewski, Marta Sikorska	79
Dmitrij Stupak	87
Łukasz Pieczonka	91
Natalia Czech, Marta Pisarek	96
Karolina Górka, Kamila Bober, Joanna Niemczycka, Natalia Szpiech	103
Nikola Puvača	110
Александр Разаловски (Aleksandr Razalowski)	117
Александр Мялик (Aleksandr Mialik)	122
Michał Kruszyński	129

PRZEDMOWA

W imieniu Studenckiego Koła Naukowego Doradztwa Rolniczego oddajemy w Państwa ręce pracę monograficzną wielu autorów, którym bliskie są problemy wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i ich otoczenia.

Polska wieś i rolnictwo podlegają nieustannym zmianom, które mają charakter wielokierunkowy i są zróżnicowane regionalnie.

Nadrzędnym zadaniem, jakie stoi dziś przed producentami rolnymi, jest sprostanie konkurencji i wykorzystanie szans, jakie daje im integracja z Unią Europejską. Wspólna Polityka Rolna UE w sposób istotny przyczynia się do wzmacniania rozwoju obszarów wiejskich i poprawy konkurencyjności sektora rolnego. Wsparcie finansowe udzielane producentom rolnym uzależnione jest od przestrzegania zasad wzajemnej zgodności w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego, dobrostanu zwierząt oraz zapewnienia odpowiedniej jakości produktów żywnościowych.

Na obszarach wiejskich, oprócz działalności typowo rolniczej, są realizowane również funkcje pozarolnicze. Są to działania związane z rozwojem i promocją przedsiębiorczości, tworzeniem rodzinnych gospodarstw agroturystycznych, produkcją energii odnawialnej i wiele innych.

Rozwój wsi i rolnictwa, a także ich konkurencyjność, uzależnione są nie tylko od procesów modernizacyjnych tam zachodzących, ale także od działalności innowacyjnej i promocyjnej. Poczynania takie są nieuniknione wobec rosnących wymagań konsumentów oczekujących żywności gwarantującej najwyższą jakość i produkowanej z poszanowaniem praw natury.

VII Międzynarodowa Studencka Konferencja Naukowa pt. „Warunki rozwoju obszarów wiejskich. Tom VII”, jest wspaniałą okazją do poszerzenia wiedzy i podniesienia świadomości uczestników na temat następujących zagadnień:

- tendencje rozwojowe w rolnictwie;
- działalność pozarolnicza na obszarach wiejskich;
- wykorzystanie środków unijnych przez mieszkańców obszarów wiejskich;
- zrównoważony rozwój obszarów wiejskich;
- rola doradztwa rolniczego w kreowaniu wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich;
- społeczno-kulturalny aspekt rozwoju obszarów wiejskich;
- wpływ globalizacji na rozwój przedsiębiorstw.

Poruszone tematy pokazują, jak wiele różnorodnych aspektów ma wpływ na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. Żywimy nadzieję, że zainteresują one i zachęcą szerokie grono czytelników do wzbogacania i pogłębiania swej wiedzy w związku z szeroko rozumianym rozwojem wsi i rolnictwa.

Opiekunowie naukowci:
SKN Doradztwa Rolniczego

mgr inż. Małgorzata Borkowska
dr inż. Izabela Kurtyka

Prezes
SKN Doradztwa Rolniczego

Michał Kruszyński

GRUPY PRODUCENTÓW ROLNYCH NA DOLNYM ŚLĄSKU NA TLE POLSKI

PRODUCERS GROUPS IN LOWER SILESIA ON THE BACKGROUND OF POLAND

AGATA TOMCZAK

SKN Analiz Rynkowych
Wydział Przyrodniczo-Technologiczny
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Opiekunowie naukowci:
dr inż. Stanisław Minta
dr Marek Nowak

WSTĘP

W gospodarce rynkowej kluczem do sukcesu nie jest sama produkcja. W dzisiejszych czasach wyprodukować można wszystko. Jednak prawdziwy problem pojawia się, gdy towar trzeba sprzedać, oczywiście najlepiej z godziwym zyskiem. Teoretyczna odpowiedź wydaje się prosta – należy produkować to, co znajduje nabywcę i w takiej ilości, jaką można sprzedać. Jednak stosowanie takiego podejścia – podejścia marketingowego – jest w praktyce znacznie trudniejsze. Dla pojedynczego rolnika często wręcz niemożliwe. Rozwiązaniem, które chociaż częściowo ułatwia dostosowanie się do wymogów rynku, może być współpraca i organizowanie się rolników w grupy producentów. Grupa producentów może jednak pomóc tylko wtedy, kiedy jest utworzona w celu prowadzenia działalności gospodarczej i taką rzeczywiście działalność prowadzi [Ejsmont i Milewski 2005]

Pojęcie grupy producenckiej nie narzuca określonej formy prawnej, odnosi się ono do organizacji, której głównym celem jest wprowadzanie na rynek produktów wytworzonych w gospodarstwach członków [Kawa 2007a]. Małysz tego typu związek o charakterze podażowym definiuje następująco: „grupa producencka (zespół producencki) tworzona jest oddolnie, w trybie dobrowolnym w celu zespołowego zbywania swej produkcji. Wspólny zbytek pozwala grupie rolników na zwiększenie siły przetargowej i – co się z tym wiąże – uzyskanie wyższych cen za sprzedane produkty i płacenie niższych cen za nabywane środki do produkcji” [Małysz 1996].

MATERIAŁ I METODY

W badaniach wykorzystano metodę dokumentacyjną [Stachak 1997]. Dane źródłowe pochodziły z opracowań dostępnych na portalu Krajowej Rady Spółdzielczej [<http://grupy.krs.org.pl> 2010]. Do opracowania i interpretacji danych wykorzystano metodę opisową i metody statystyczne. Prezentację wyników wykonano w formie opisu, tabel i wykresów [Stachak 1997].

WYNIKI

W tabeli 1 zaprezentowano ogólną liczbę grup producentów rolnych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji w tym zakresie na Dolnym Śląsku. Widoczne zestawienie uwzględniało podział na poszczególne branże agrobiznesu, w których zarejestrowano określone grupy producentów rolnych. Z tabeli 1 możemy odczytać, że suma grup producentów rolnych Dolnego Śląska stanowi 15% grup producentów rolnych funkcjonujących na terenie całego kraju. Dokładna analiza danych wskazała, że tylko województwo wielkopolskie może poszczycić się większą liczbą działających grup producentów rolnych.

Natomiast na rysunku 1 zaprezentowano dokładną strukturę branżową grup producentów rolnych działających tylko na Dolnym Śląsku.

Z badań wynika, że wśród dolnośląskich grup producentów rolnych dominuje branża związana z dostarczaniem ziarna zbóż i nasion roślin oleistych (45% wszystkich zarejestrowanych w tym województwie grup). Duże znaczenie w regionie mają grupy rolne będące przedstawicielami produkcji zwierzęcej, a dokładniej branży drobiarskiej, które stanowiły 19% wszystkich grup producentów rolnych Dolnego Śląska (rys. 1). Specyfika rolnictwa dolnośląskiego wskazuje na dominację produkcji roślinnej nad produkcją zwierzęcą.

Natomiast na rysunku 1 w pozycji inne znalazły się grupy reprezentujące następujące kierunki produkcji rolniczej: świnie żywe, liście tytoniu, jaja ptasie, produkty rolnictwa ekologicznego i ozdobne rośliny ogrodnicze.

Na rysunku 2 przedstawiono zmieniającą się liczbę zarejestrowanych grup producentów rolnych w Polsce i na Dolnym Śląsku w okresie 2004–2009.

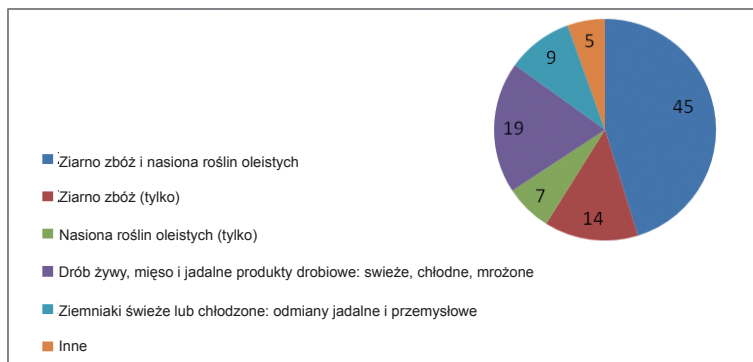
Dane przedstawione na rysunku 2 dowodzą, że zarówno w Polsce, jak i na Dolnym Śląsku w analizowanym okresie wzrastała liczba grup producentów rolnych, i to w znaczącym stopniu. Na przykład w 2004 r. na Dolnym Śląsku działało tylko 7 grup producentów rolnych, a w 2009 r. było ich już 74. Świadczyć to może o tym, że dolnośląscy rolnicy zaczynają widzieć potrzebę wspólnego organizowania produkcji i sprzedaży. Gdyby porównać dynamikę tych zmian ze średnią krajową, to okaże się, że proces ten przebiegał na Dolnym Śląsku szybciej, co należy uznać za pozytywny objaw potwierdzający integrację rolników w tym regionie.

Tabela 1

Liczebność grup producentów rolnych z podziałem na branże w Polsce i na Dolnym Śląsku
na dzień 31.12.2009 r.

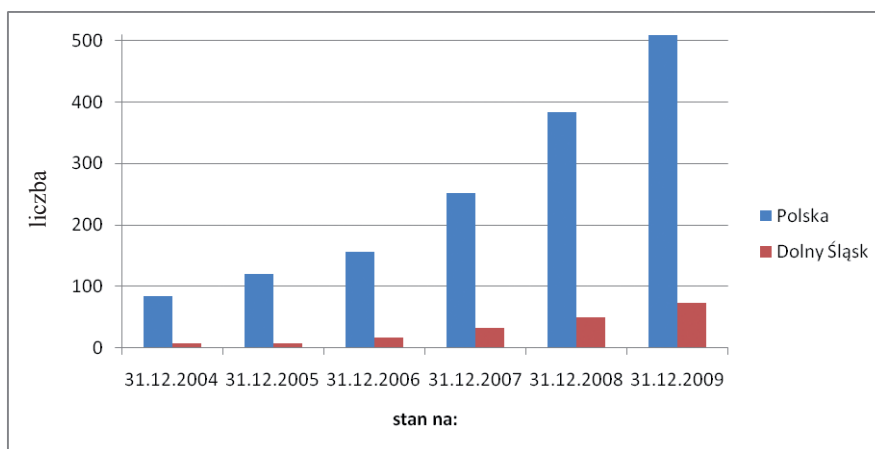
Lp.	Wyszczególnienie	Polska [szt.]	Dolny Śląsk [szt.]
1	Ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych	127	33
2	Ziarno zbóż (tylko)	54	10
3	Nasiona roślin oleistych (tylko)	42	5
4	Świnie żywe: prosięta, warchlaki; mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone	102	1
5	Drób żywy; mięso i jadalne podroby drobiowe: świeże, chłodzone, mrożone	87	14
6	Mleko krowie	25	–
7	Bydło żywe: zwierzęta rzeźne i hodowlane; mięso wołowe: świeże, chłodzone, mrożone	12	–
8	Ziemniaki świeże lub chłodzone: odmiany jadalne i przemysłowe	14	7
9	Liście tytoniu suszone	11	1
10	Jaja ptasie	6	1
11	Produkty rolnictwa ekologicznego	6	1
12	Buraki cukrowe	5	–
13	Ozdobne rośliny ogrodnicze, szkółkarstwo roślin – sadowniczych, ozdobnych	2	1
14	Materiał siewny i sadzeniaki	2	–
15	Króliki żywe; mięso i jadalne podroby królicze: świeże, chłodzone, mrożone	2	–
16	Szyszki chmielowe	2	–
17	Owoce i warzywa	2	–
18	Norki, skóry surowe (suszone)	1	–
19	Konie żywe; mięso końskie: świeże, chłodzone, mrożone	1	–
20	Kwiaty świeże, cięte, doniczkowe	1	–
21	Warzywa	1	–
22	Owce i kozy żywe; mięso baranie i kozie: świeże, chłodzone i mrożone	1	–
23	Lisy pospolite i polarne, norki, tchórze, jenoty żywe; skóry surowe (suszone)	1	–
24	Miód naturalny i inne produkty pszczelarskie	1	–
25	Owce lub kozy żywe, zwierzęta rzeźne lub hodowlane, wełna owcza lub kozia strzyżona potna; mięso owcze lub kozie: świeże, chłodzone, mrożone, skóry owcze lub kozie surowe (suszone)	1	–
RAZEM		509	74

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostępnych na portalu internetowym Krajowej Rady Spółdzielczej [wykaz grup 3_100303.pdf , <http://grupy.krs.org.pl/gpr/wykazy-grup,16,.html>].



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostępnych na portalu internetowym Krajowej Rady Spółdzielczej [wykaz grup 3_100303.pdf, <http://grupy.krs.org.pl/gpr/wykazy-grup,16,.html>].

Rys. 1. Struktura branżowa grup producentów rolnych na Dolnym Śląsku wg stanu na dzień 31.12.2009 [%].



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostępnych na portalu internetowym Krajowej Rady Spółdzielczej [wykaz7_100303.pdf; <http://grupy.krs.org.pl/gpr/wykazy-grup,16,.html>].

Rys. 2. Liczba funkcjonujących grup producentów rolnych w Polsce i na Dolnym Śląsku w latach 2004–2009

Zrzeszanie się rolników w grupy producenckie przynosi wiele korzyści, takich jak: wzmocnienie pozycji na rynku, sposobność przygotowania do sprzedaży dużych, standaryzowanych partii produktów, stosowanie nowych technologii, marketingu i zbytu produktów rolnych, łatwiejszy dostęp do informacji [Kawa 2007b, Kożuch 2002]. Grupy producenckie stwarzają nowe drogi działania, umożliwiając obniżenie kosztów produkcji i ograniczenie ryzyka. Połączenie oferty rynkowej wielu gospodarstw z wielokrotnia ich siłę ekonomiczną

i możliwości działania na rynku. Otwiera również nowe kanały zbytu, niedostępne dla pojedynczych gospodarstw. Wzmacnia także pozycję negocjacyjną w kontaktach handlowych z odbiorcami produktów i dostawcami środków produkcji. Korzyści z funkcjonowania grup producentów rolnych nie wynikają tylko z funkcji rynkowych, ale są także ważnym czynnikiem pożądanym na wsi zjawisk, jak: produkcyjna i obszarowa restrukturyzacja rolnictwa, wielofunkcyjny rozwój wsi, pobudzanie inicjatyw lokalnych, tworzenie nowych miejsc pracy, niższe ceny dla konsumentów oraz ogólny wzrost zamożności [Kawa 2007a].

WNIOSKI

Istnieje wiele korzyści, które powinny rolników przekonywać do zakładania grup producentów. Jednak rolnicy do tej pory nie uczestniczą w tych przedsięwzięciach na wielką skalę. Może to wynikać z faktu, że pewnie zauważają sporo barier i problemów hamujących ich działania, głównie z powodu braku wiedzy ekonomicznej i zrozumienia mechanizmów rynkowych, niechęci do pokonywania przeszkód formalnoprawnych, jak również przyczyn psychologicznych, takich jak strach przed zmianami, przed nieznanym. Cenna może okazać się pomoc dobrze wykwalifikowanych, kompetentnych doradców, posiadających wiedzę, jak utworzyć grupę producencką [Prus 2008].

Pozytywne jest to, że jak wskazują przedstawione wyniki badań w tym opracowaniu, proces integracji środowisk rolniczych przybiera na sile. Należy wyrazić nadzieję, aby dynamika wzrostu ilości grup producentów rolnych nie spadła w następnych latach. Ponadto powinno się podjąć dalsze działania, które będą promować ideę wspólnej organizacji podaży wśród producentów rolnych, co pozwoli pokonać przeszkody w ich tworzeniu i podnoszeniu poziomu dochodów i życia na obszarach wiejskich.

LITERATURA

- Ejsmont J., Milewski R., 2005. Podstawy prawne tworzenia i działalności grup producentów. Fundacja Wspomagania Wsi, s. 6.
- Kawa M., 2007a. Grupy producentów rolnych jako forma przedsiębiorczości zespołowej, [w:] Makarski S. (red.), Transfer wiedzy i działań innowacyjnych w obszarze agrobiznesu. Uwarunkowania, Mechanizmy, Efekty. Cz. II. Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 280.
- Kawa M., 2007b. Rola Informacji w tworzeniu i funkcjonowaniu grup producentów w agrobiznesie, [w:] Makarski S., Cyrek P., Dybka S., Kasprzyk A. (red.), Transfer wiedzy i działań innowacyjnych w obszarze agrobiznesu. Cz. I. Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 90.
- Kożuch A., 2002. Grupy producentów – problemy organizacji i funkcjonowania, [w:] Urban S. (red.), Agrobiznes 2002. Przemiany w agrobiznesie i obszarach wiejskich oraz ich następstwa. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, nr 941, t. I. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, s. 461–465.
- Małysz J., 1996. Procesy integracyjne w agrobiznesie. Wyd. CDiEwR., s. 13–14.
- Prus P., 2008. Rola grup producenckich w podnoszeniu konkurencyjności gospodarstw rolniczych. Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu. t. X, z. 3, s. 460.
- Stachak S., 1997. Wstęp do metodologii nauk ekonomicznych. Książka i Wiedza.

Źródła internetowe: wykaz grup 3_100303.pdf oraz wykaz7_100303.pdf (dokumenty w formacie pdf dostępne na portalu Krajowej Rady Spółdzielczej) <http://grupy.krs.org.pl/gpr/wykazy-grup,16,.html> (data korzystania z zasobów 20.03.2010 r.)

PRODUCERS GROUPS IN LOWER SILESIA ON THE BACKGROUND OF POLAND

S u m m a r y

The article shows the branching structure of producer groups in Lower Silesia and in Poland in 31.12.2009. It also illustrates changes in number of running producer groups in Poland and in Lower Silesia in years 2004–2009.

The source data for research are taken from the websites [<http://grupy.krs.org.pl> 2010], [<http://grupy.krs.org.pl/gpr/wykazy-grup,16,.html>]. The results are shown descriptively and tabularly and in graphs.

WPLYW CZŁONKOSTWA W GRUPIE PRODUCENTÓW ZIARNA ZBÓŻ I NASION ROŚLIN OLEISTYCH NA KOSZTY TRANSAKCYJNE GOSPODARSTW ROLNYCH NA DOLNYM ŚLĄSKU

EFFECT OF MEMBERSHIP IN THE GROUP OF GRAIN PRODUCERS, GRAIN AND OILSEEDS AT TRANSACTION COSTS OF AGRICULTURAL HOLDINGS IN LOWER SILESIA

JUSTYNA ANTOSIK, MONIKA CHMIEL, MICHAŁ KRUSZYŃSKI

SKN Doradztwa Rolniczego
Wydział Przyrodniczo-Technologiczny
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Opiekunowie naukowci:
mgr inż. Małgorzata Borkowska
dr inż. Izabela Kurtyka

WSTĘP

Coraz powszechniejsze w Polsce staje się tworzenie grup producentów rolnych, które uważa się za sposób na zwiększenie wydajności produkcji rolnej, plonów, dochodów rolników, polepszenie jakości produkcji oraz rozwiązanie problemu odłogowania gruntów. Wspieranie procesu powstawania i funkcjonowania grup producenckich to ważne działanie zawarte w Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, regulowane również polskim prawodawstwem.

Zgodnie z ustawą za grupę producencką uważa się każdą osobę prawną utworzoną z inicjatywy producentów rolnych, mającą na celu przede wszystkim poprawę ekonomicznej efektywności gospodarstw członków, głównie poprzez dostosowanie produkcji i zbytu do wymogów rynku [Dz.U. nr 88 z 2000 r.].

Efektywność działania podmiotów gospodarczych zależy, wg teorii neoklasycznej, od kosztów produkcji oraz produktywności czynników wytwórczych, lecz ekonomia instytucjonalna wprowadza nową teorię kosztów transakcyjnych, która zwraca uwagę również na koszty generowane podczas przeprowadzania transakcji, czynności przygotowujących jej zawarcie oraz w trakcie realizacji [Chlebicka i in. 2008].

Przesłanki do podejmowania współpracy w grupach producenckich można zatem sformułować jako:

- możliwość czerpania korzyści z ekonomii skali (przez powiększenie powierzchni użytków rolnych, specjalizację produkcji, koncentrację podaży i dostosowanie jej do popytu poprzez wspólne zarządzanie zapasami), co determinuje obniżkę kosztów produkcji;
- próbę zniwelowania niedoskonałości struktur rynkowych;
- możliwość obniżenia kosztów transakcyjnych.

Podwaliny teorii kosztów transakcyjnych stworzył Ronald H. Coase w latach 30. XX w., zaś pojęcie kosztów transakcyjnych wprowadził do ekonomii Kenneth J. Arrow, definiując je jako koszty działania systemu gospodarczego. Koszty transakcyjne to koszty redukcji niepewności, czyli wszystkie koszty poszukiwania i zbierania informacji, jej przetwarzania, zawierania i monitorowania transakcji, egzekwowania zobowiązań. Są to koszty utrzymania systemu ekonomicznego w ruchu, czyli koszty dostarczenia dóbr i usług przez rynek, nie przez firmę [Dalhman 1979 za: Chlebicka 2008].

Zidentyfikowanie tej kategorii kosztów jest jednak kłopotliwym zadaniem, ze względu na trudności z wyrażeniem jej w pieniądzu.

Williamson wyróżnia cztery rodzaje kosztów transakcyjnych ze względu na fazy transakcji:

1. koszty przygotowania, w których zawierają się koszty poszukiwania informacji (o cenach i właściwościach towarów, o potencjalnych nabywcach, sprzedawcach i ich celach);
2. koszty ustaleń (negocjacje z nabywcami lub sprzedawcami, sporządzanie umowy);
3. koszty kontroli (monitorowanie drugiej strony kontraktu, egzekwowania kontraktu i ściągania odszkodowań);
4. koszty adaptacji (przystosowania) [Williamson 1998].

To właśnie te koszty różnicują formy organizacyjne gospodarstw oraz pozwalają na porównanie ich pod względem efektywności ekonomicznej.

Przyjmuje się, że zrzeszanie się rolników w grupach producentów jest wzmocnieniem ich pozycji rynkowej, że współpraca, zwłaszcza w zakresie marketingu i negocjowania umów z odbiorcami, powinna przyczynić się do poprawy warunków sprzedaży produktów rolnych i obniżenia kosztów transakcyjnych, przez co ma ulegać poprawie efektywność ekonomiczna poszczególnych gospodarstw rolnych.

Niniejszy artykuł ma na celu charakterystykę grup producenckich w województwie dolnośląskim, przedstawienie profilu rolników i liderów tych grup, ukazanie kryteriów wyboru danej formy prawnej i motywów przystąpienia do grupy producentów, a także barier w powstawaniu i rozwoju grup producenckich oraz trudności w kierowaniu nimi. W artykule przedstawiono możliwości poprawy konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez obniżenie kosztów transakcyjnych, wynikające z przynależności do grupy producenckiej ziarna zbóż i nasion roślin oleistych.

MATERIAŁ I METODY

W analizie wykorzystano dane pozyskane od 14 grup producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych oraz od 74 rolników zrzeszonych w tych grupach zlokalizowanych w województwie dolnośląskim. Liczba rolników, z którymi przeprowadzono wywiady bezpośrednie, stanowiła 20% ogółu rolników, będących członkami badanych grup producenckich. Wybór grup producenckich miał charakter celowy ze względu na rodzaj produktów, z powodu którego zostały one utworzone, tj. ziarno zbóż i nasion roślin oleistych, roślin dominujących w uprawach na Dolnym Śląsku, dla których liczba funkcjonujących GPR jest największa. Kierowano się również dostępnością danych. Pominięto grupy powstałe w roku 2009 ze względu na zbyt krótki jeszcze okres ich funkcjonowania na rynku. Wybór członków grup był również oparty na chęci współpracy badanych z badającymi. Podczas zbierania materiału badawczego posługiwano się kwestionariuszami wywiadu bezpośredniego z liderem grupy oraz z członkiem grupy producenckiej. Badania empiryczne prowadzono od marca do maja 2009 r. Ze względu na niepełne dane w analizie empirycznej posłużono się jedynie metodami statystyki opisowej.

CHARAKTERYSTYKA GRUP PRODUCENCKICH NA DOLNYM ŚLĄSKU

W województwie dolnośląskim liczba gospodarstw o powierzchni UR równej 50 ha i większej stanowi 13% ogólnej liczby gospodarstw o minimalnej powierzchni UR 10 ha, zaś w Polsce gospodarstwa tej wielkości to zaledwie 6% (tab. 1). Na Dolnym Śląsku wśród wspomnianych gospodarstw przeważają towarowe oraz specjalistyczne. Stwarza to duży potencjał do zakładania grup producentów rolnych, bowiem to nie liczba a wielkość i specjalizacja gospodarstw mają znaczący wpływ na organizowanie się rolników [Boguta 2008].

Tabela 1
Gospodarstwa rolne wg grup obszarowych powyżej 10 ha w Polsce i województwie dolnośląskim (według danych GUS)

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw wg powierzchni UR					liczba gosp. ogółem o pow. użytków rolnych 10 ha i większej
	10–20 ha	20–30 ha	30–50 ha	50–100 ha	100 ha i więcej	
województwo dolnośląskie	10 318	2 881	2 253	1 324	924	17 700
	58%	16%	13%	8%	5%	100%
Polska	243 386	64 182	34 481	13 715	7 461	36 3225
	67%	18%	9%	4%	2%	100%

Źródło: http://grupy.krs.org.pl/plik.php?d=pobierz&plik=perspektywy_rozwoju_gpr_do_2013.pdf

W latach 2001–2005 do Rejestru Grup Producentów Rolnych Województwa Dolnośląskiego na podstawie ustawy z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach (Dz.U. nr 88, poz. 983, z późn. zm.) zostało wpisanych 5 rolniczych grup producenckich (tab. nr 2). Zdecydowane przyspieszenie tworzenia grup producentów nastąpiło w latach 2006–2008, kiedy powstało 45 grup producenckich, co było w dużym stopniu wynikiem realizacji przez Krajową Radę Spółdzielczą projektów promujących tworzenie GPR. Natomiast od stycznia do sierpnia 2009 r. przyrost liczby grup producenckich wyniósł 21, sprawiając, że ogólna liczba grup producentów rolnych do sierpnia 2009 r. wynosiła 71.

Tabela 2

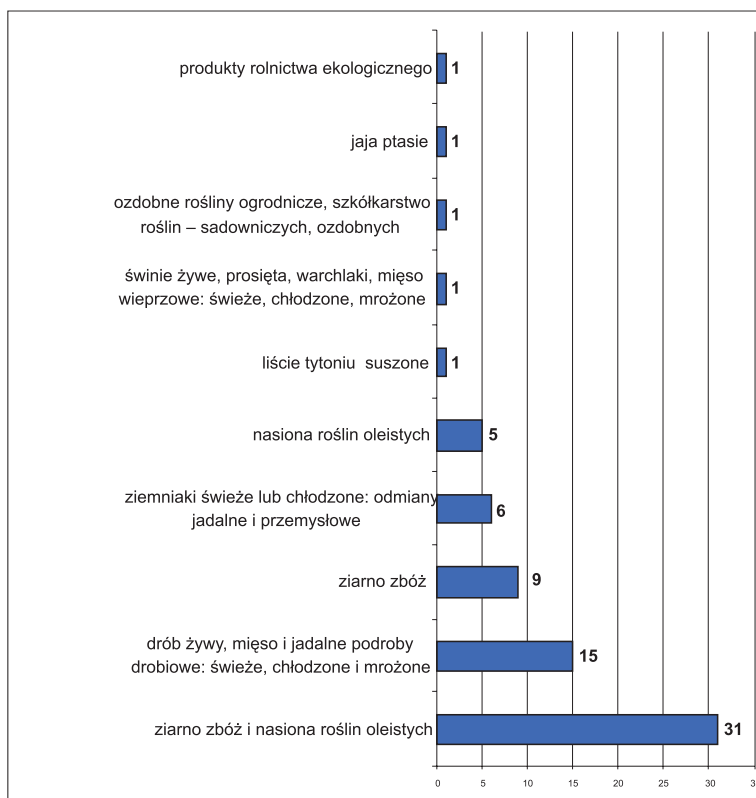
Liczba grup producenckich utworzonych w poszczególnych latach 2001–08.2009 r.
w woj. dolnośląskim i nadal działających

Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	08.2009	RAZEM
Liczba utworzonych GPR	1	0	2	1	1	8	16	<u>21</u>	<u>21</u>	71
Procentowy udział [%]	1,4	0	2,8	1,4	1,4	11,3	22,5	29,6	29,6	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rejestru Grup Producentów Rolnych Województwa Dolnośląskiego <http://www.umwd.dolnyslask.pl/obszarywiejskie/grupy-producenckie/>

Na Dolnym Śląsku dominuje produkcja roślinna: zboża, rzepak, buraki cukrowe i ziemniaki do przetwórstwa. Dlatego przeważającą liczbę grup producentów tworzą rolnicy uprawiający zboża i rzepak – 31, hodowcy drobiu utworzyli 15 grup, zaś producenci ziarna zbóż – 9 grup (rys. 1).

Intensywność rolnictwa województwa dolnośląskiego oraz jego rola w wytwarzaniu dochodów ludności charakteryzuje się zróżnicowaniem regionalnym, podkreślonym przez wyodrębnienie pięciu regionów funkcjonalnych obszarów wiejskich w Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Dolnośląskiego.

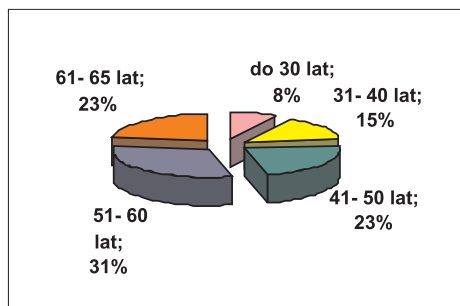


Źródło: opracowanie własne na podstawie Rejestru Grup Producentów Rolnych Województwa Dolnośląskiego <http://www.umwd.dolnyslask.pl/obszarywiejskie/grupy-producentckie/>

Rys. 1. Stan zorganizowania GPR w woj. dolnośląskim wg produktów – stan na sierpień 2009 r.

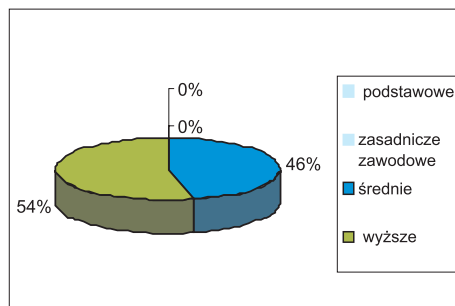
CHARAKTERYSTYKA GOSPODARSTW I WYNIKI BADAŃ

Wywiady bezpośrednie zostały przeprowadzone z liderami analizowanych grup i byli to wyłącznie mężczyźni. 31% respondentów mieściło się w kategorii wiekowej 51–60 lat, po 23% było w grupach wiekowych 61–65 oraz 41–50 lat, natomiast mężczyźni do 30 roku życia stanowili zaledwie 8% badanej grupy (rys. 2). Ponad połowa respondentów posiadała wykształcenie wyższe. Dla 69% kierunkiem kształcenia było rolnictwo (rys. 3, 4).



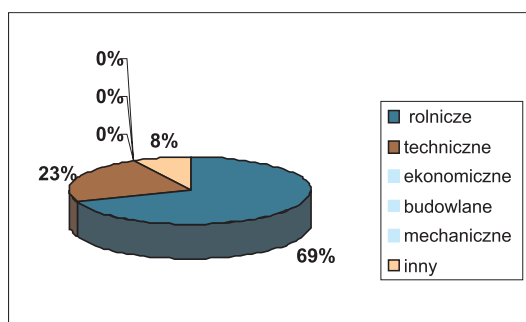
Źródło: opracowanie własne

Rys. 2. Wiek lidera grupy



Źródło: opracowanie własne

Rys. 3. Wykształcenie lidera grupy



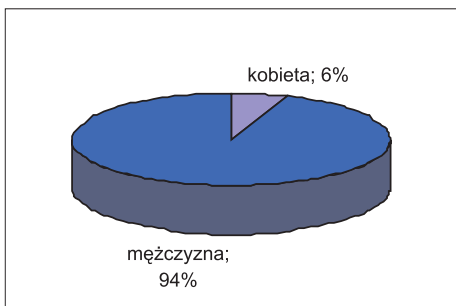
Źródło: opracowanie własne

Rys. 4. Profil wykształcenia lidera grupy

Wywiad bezpośredni przeprowadzono również z członkami grup producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych. Kierowali gospodarstwami rolnymi w większości mężczyźni (94%), kobiety stanowiły 6% (rys. 5). Reprezentowany przez 38% respondentów przedział wiekowy to 41–50 lat (rys. 6). 65% właścicieli zrzeszonych gospodarstw posiadało wykształcenie średnie, co piąty wyższe, w 61% było to wykształcenie rolnicze (rys. 7, 8).

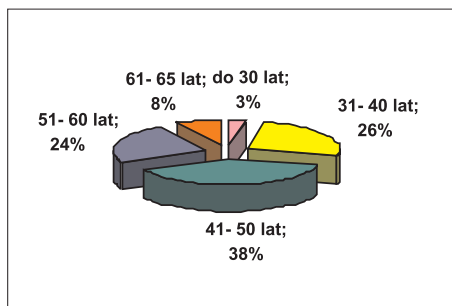
Osoby w średnim i starszym wieku posiadają duże doświadczenie zawodowe i sprecyzowane poglądy, co pozwala im podejmować racjonalne, przemysłane decyzje.

Respondenci, członkowie grup producenckich byli też lepiej wykształceni niż przeciętni rolnicy na Dolnym Śląsku.



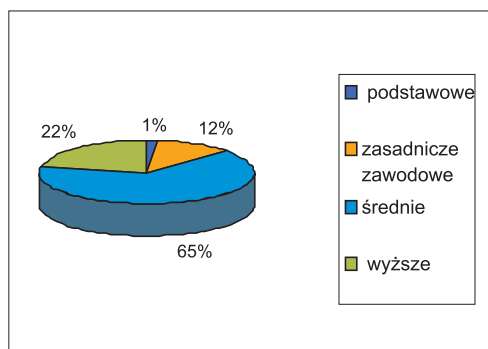
Źródło: opracowanie własne

Rys. 5. Płeć członka grupy



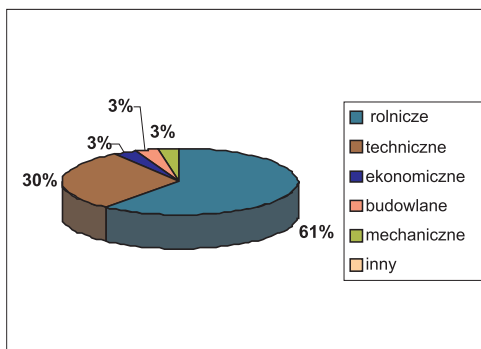
Źródło: opracowanie własne

Rys. 6. Wiek członka grupy



Źródło: opracowanie własne

Rys. 7. Wykształcenie członka grupy

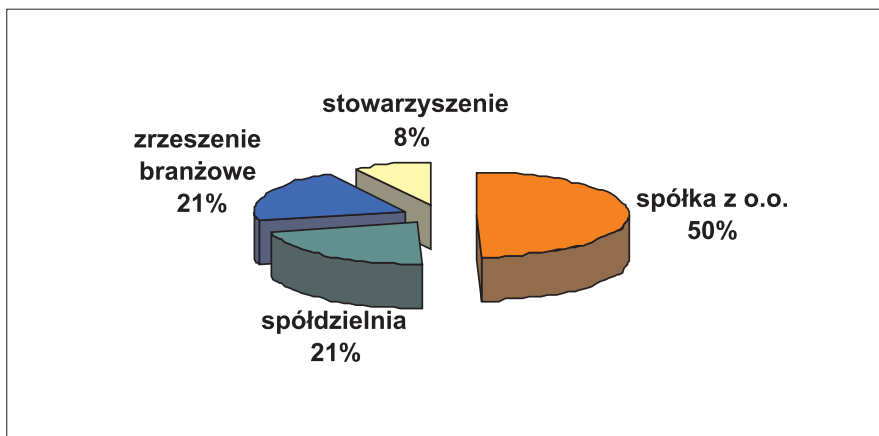


Źródło: opracowanie własne

Rys. 8. Profil wykształcenia członka grupy

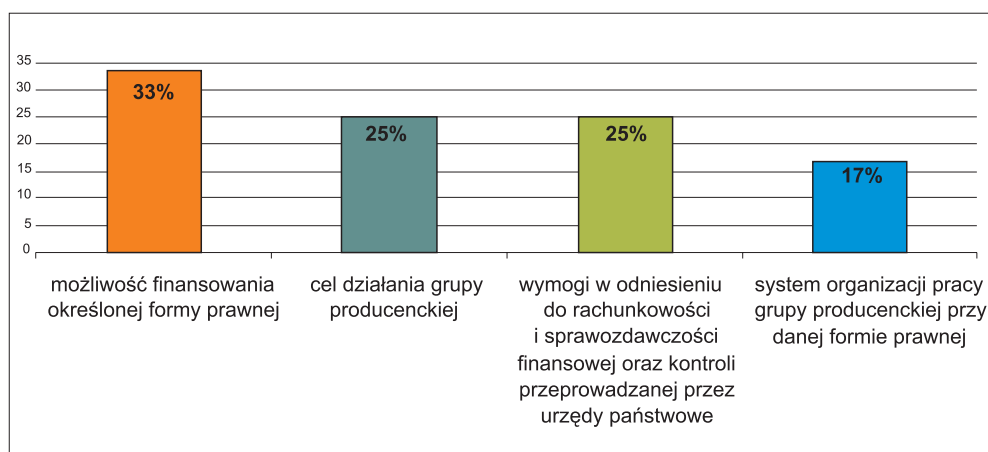
Prawo polskie przewiduje następujące formy prawne zrzeszania się producentów: spółdzielnie, zrzeszenia branżowe, stowarzyszenia i spółki kapitałowe (spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, spółka akcyjna). Połowa analizowanych grup producenckich funkcjonowała jako spółki z o.o., po 21% stanowiły spółdzielnie oraz zrzeszenia branżowe. Najmniej popularną formą prawną były stowarzyszenia (8%) (rys. 9).

Przy podejmowaniu decyzji o formie prawnej grupy producenckiej kryteria wyboru liderów i członków grup nie zawsze były zgodne. Dla co trzeciego lidera ważna była możliwość finansowania określonej formy prawnej, co czwarty za najważniejszy uważał cel działania grupy oraz wymogi wobec rachunkowości, sprawozdawczości finansowej i kontroli urzędów państwowych. Producenci zwracali uwagę przede wszystkim na cel działania grupy (44%), a tylko co piąty na możliwość finansowania danej formy prawnej. Dla 18% członków GPR ważny był system organizacji pracy w grupie o określonej formie prawnej (rys. 10 i 11).



Źródło: opracowanie własne

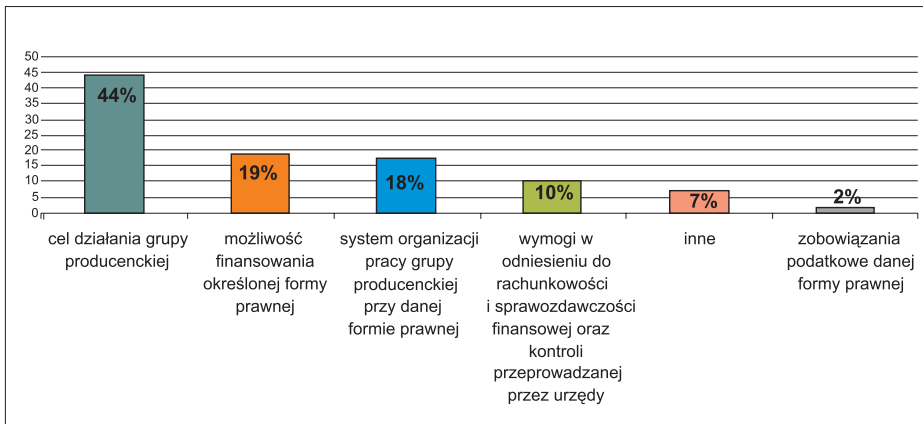
Rys. 9. Forma prawna analizowanych grup producentów rolnych



Źródło: opracowanie własne

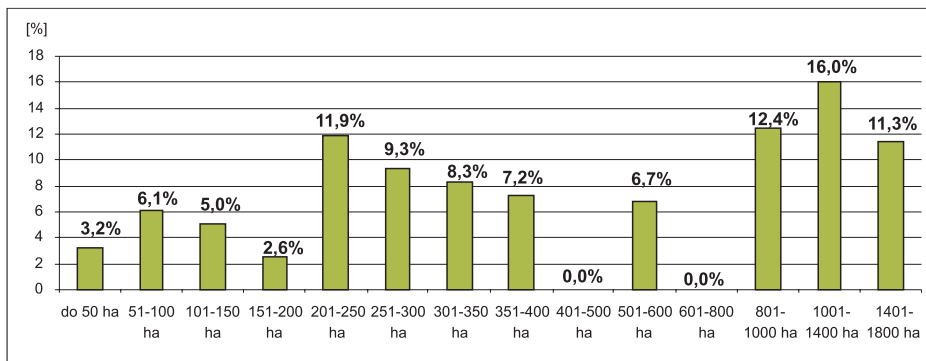
Rys. 10. Kryterium wybrania danej formy prawnej GPR wg Lidera grupy

Analizowane grupy producenckie zrzeszały gospodarstwa, wśród których pod względem powierzchni UR dominowały te z grupy obszarowej 1001–1400 ha, lecz liczbowo stanowiły one niecałe 3% ogólnej liczby gospodarstw. Najwięcej liczbowo (29,4%) było gospodarstw o powierzchni do 50 ha, lecz powierzchniowo stanowiły one jedynie 3,2%. Gospodarstwa, które były zarazem duże powierzchniowo i liczne w GPR, to te z grupy obszarowej 201–250 ha (odpowiednio 11,9 i 11,8%) (rys. 12 i 13).



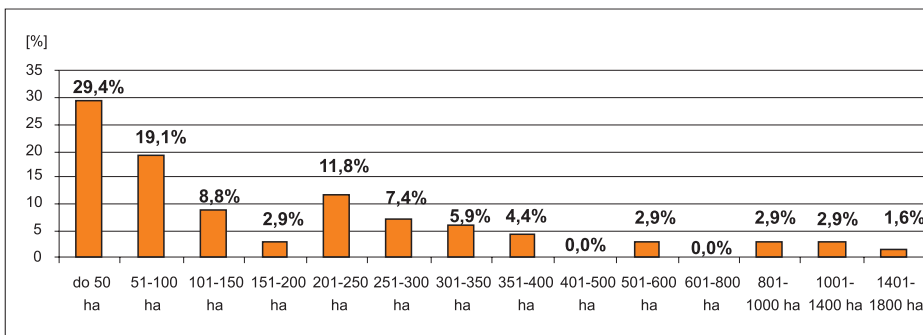
Źródło: opracowanie własne

Rys. 11. Kryterium wyboru danej formy prawnej wg Członka grupy



Źródło: opracowanie własne

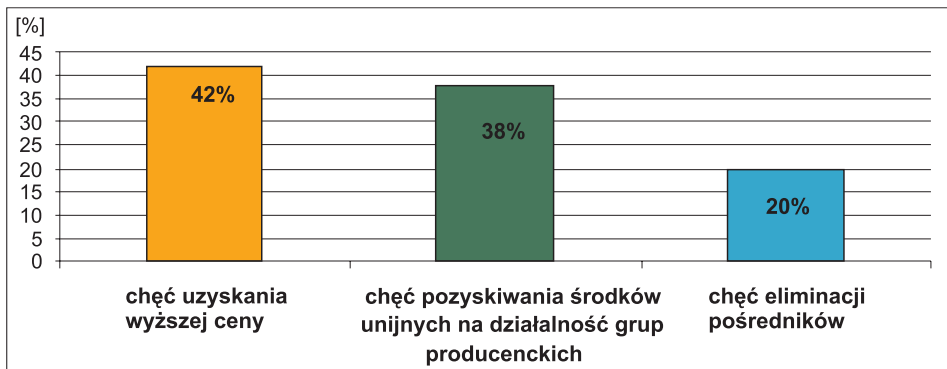
Rys. 12. Struktura obszarowa gospodarstw w grupach producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych (wg pow. UR)



Źródło: opracowanie własne

Rys. 13. Struktura obszarowa gospodarstw w grupach producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych (wg liczby gospodarstw)

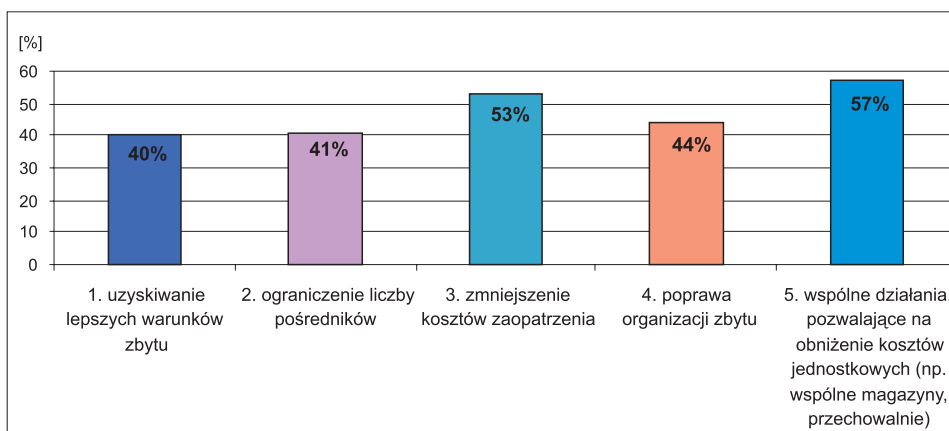
Znane jest przekonanie, że rolnik potrafi liczyć i jest gotowy zaangażować się jedynie w inicjatywy korzystne dla niego z ekonomicznego punktu widzenia. Decyzje o ewentualnej współpracy z innymi rolnikami są więc efektem chłodnej kalkulacji ekonomicznej [Chlebicka i in. 2008]. Producenci zapytani o to, czym kierowali się, podejmując decyzję o przystąpieniu do GPR w większości odpowiedzieli, że chęcią uzyskania wyższej ceny (42% respondentów), a możliwość pozyskania środków unijnych na działalność grupową była motywem przystąpienia 38% producentów rolnych. Dla co piątego respondenta ważna była chęć eliminacji pośredników (rys. 14).



Źródło: opracowanie własne

Rys. 14. Motywy przystąpienia do grupy producenckiej

W odpowiedzi na pytanie, czy przystąpienie do GPR przyniosło konkretne korzyści, odpowiedzi rolników w 100% były twierdzące. Największa korzyść, wymieniana na pierwszym miejscu przez 40% producentów, to uzyskanie lepszych warunków zbytu (rys. 15).



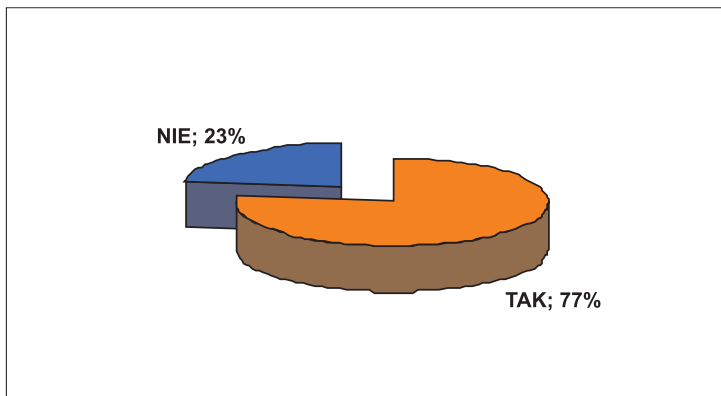
Źródło: opracowanie własne

Rys. 15. Korzyści z przystąpienia do GPR

Grupa producentów, dysponując produkcją kilku lub kilkudziesięciu rolników ma większe szanse na wynegocjowanie długoterminowych kontraktów i lepszych warunków sprzedaży niż indywidualne gospodarstwo. Na dalszych miejscach znalazły się:

- ograniczenie liczby pośredników (41% wymieniło tę korzyść na drugim miejscu);
- zmniejszenie kosztów zaopatrzenia (53% przypisało trzecie miejsce);
- poprawa organizacji zbytu (44% postawiło na czwartym miejscu);
- wspólne działania pozwalające obniżyć koszty jednostkowe (57% wymieniło na piątym miejscu).

Liderom analizowanych grup producenckich zostało zadane pytanie o znajomość pojęcia „koszty transakcyjne”. Aż 77% respondentów był to znany termin, mimo że w ekonomii rolnej nie nastąpiła jeszcze pełna adaptacji teorii kosztów transakcyjnych (rys. 16).



Źródło: opracowanie własne

Rys. 16. Czy znane jest liderowi grupy pojęcie “koszty transakcyjne”?

Liderzy dokonali oceny punktowej wysokości wymienionych w tabeli 3 wydatków pieniężnych ponoszonych przez grupę producencką. Ocena mieściła się w skali 1–5, gdzie 5 przypisywano bardzo wysokiemu poziomowi wydatków. Wśród kosztów transakcyjnych analizowanych GPR średnio najwyższy poziom mają koszty związane z ryzykiem otrzymania niskich cen. Zawierane z przetwórcami kontrakty powinny być sposobem na stabilizację cen. Są one jednak często sporządzane w taki sposób, że ustalenie i wpisanie cen odbywa się na krótko przed sprzedażą. Jako niski poziom kosztów liderzy oceniają znalezienie nabywcy oraz niepewność związaną ze spełnieniem zobowiązań członków grupy producenckiej. Na poziomie średnim zostały ocenione koszty poszukiwania i gromadzenia informacji, niedotrzymania umowy, transportu oraz opłaty związane ze sprzedażą.

Tabela 3

Ocena wydatków pieniężnych ponoszonych przez grupę producencką
(1 – bardzo niskie, 2 – niskie, 3 – średnie, 4 – wysokie, 5 – bardzo wysokie)

Lp.	Wyszczególnienie	Średnia ocena
1	koszty poszukiwania i gromadzenia informacji :	3
2	– niepewność ceny	3
3	– trudność ze znalezieniem nabywcy	2
4	koszty transportu	3
5	opłaty związane ze sprzedażą	3
6	ryzyko bardzo niskich cen	4
7	częstotliwość dostaw	2
8	niepewność spełnienia zobowiązań	2
9	koszty niedotrzymania umowy	3

Źródło: opracowanie własne

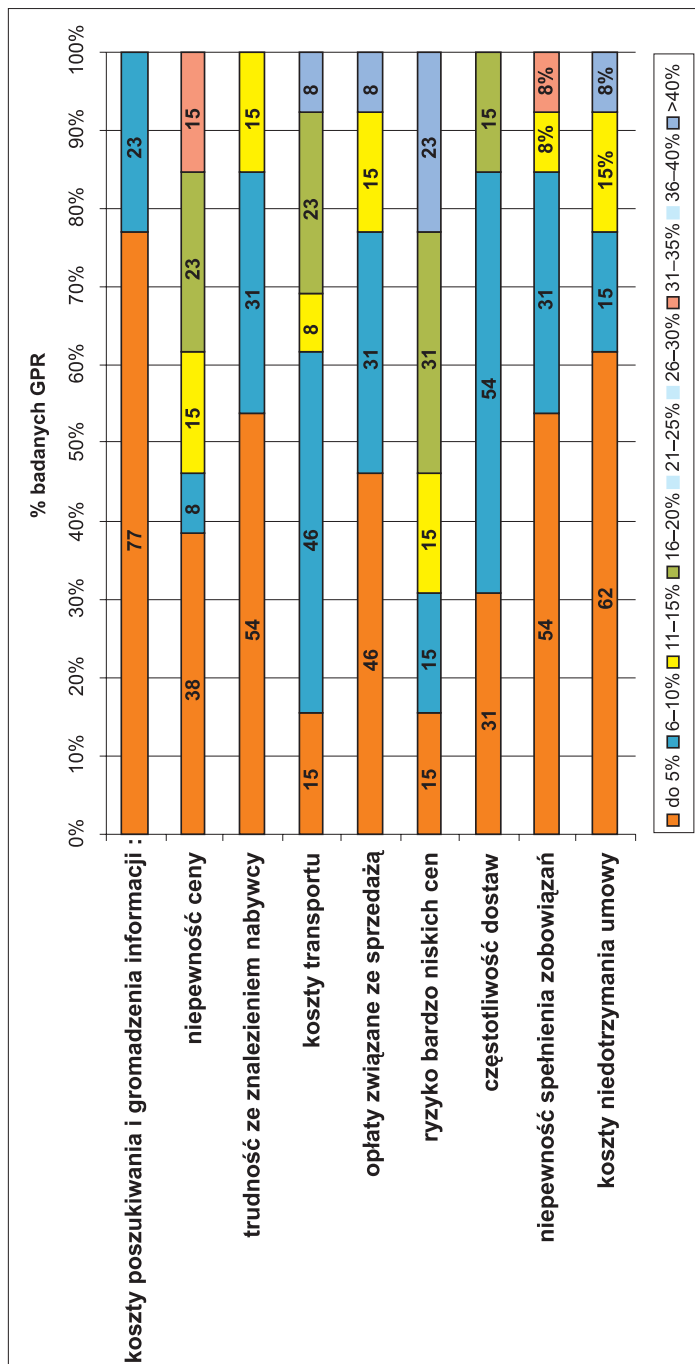
Dokonując struktury wydatków pieniężnych, liderzy określili procentowy udział w całkowitych kosztach GPR poszczególnych kosztów powstałych przed, w trakcie i po transakcji. Dla większości GPR większość kosztów transakcyjnych nie stanowi więcej niż 5% kosztów całkowitych, lecz były również kategorie, które w istotny sposób wpływały na poziom ogólnych kosztów. Spośród wymienionych kategorii największy udział, ponad 40% został przypisany (rys. 17):

- ✓ ryzyku otrzymania bardzo niskich cen (w 23% grup producenckich taki udział miały te koszty),
- ✓ kosztom transportu, opłatom związanym ze sprzedażą, kosztom niedotrzymania umowy (w kosztach 8% GPR stanowiły one taki procent).

Członkowie grup producenckich również byli proszeni o ocenę wysokości kosztów transakcyjnych związanych z marketingiem ziarna zbóż i nasion roślin oleistych przed przystąpieniem do grupy producenckiej i po przystąpieniu do niej. W tabeli 4 zamieszczono kategorie kosztów transakcyjnych poddanych ocenie oraz punkty przyznane przez producentów, odpowiadające ocenie wysokości kosztów. Najniższa ocena na skali 1–5 wskazywała na bardzo niski poziom kosztów transakcyjnych, natomiast najwyższa ocena wskazywała na bardzo wysoki poziom ponoszonych kosztów.

We wszystkich przypadkach przystąpienie do grupy producenckiej wiązało się z obniżeniem kosztów transakcyjnych, jakie ponosili producenci. Największa obniżka nastąpiła w przypadku kosztów związanych z:

- ryzykiem otrzymania bardzo niskich cen (spadek średniej oceny z 3,6 do 2,4),
- kosztami znalezienia nabywcy (1,9 po przystąpieniu w porównaniu z 3,0 przed przystąpieniem do grupy),
- kosztami poszukiwania i gromadzenia informacji o cenach (spadek o 0,9 oceny),



Źródło: opracowanie własne

Rys. 17. Procentowy udział kosztów transakcyjnych w kosztach całkowitych GPR

Niewielkie różnice w poziomie kosztów transakcyjnych, na korzyść współpracy w grupie producenckiej, producenci odnotowali w odniesieniu do częstotliwości dostaw, kosztów transportu, opłat związanych ze sprzedażą oraz kosztów niedotrzymania umowy.

Tabela 4

Ocena wydatków pieniężnych ponoszonych przez producenta rolnego
(1 – bardzo niskie, 2 – niskie, 3 – średnie, 4 – wysokie, 5 – bardzo wysokie)

Lp.	Wyszczególnienie	Średnia ocena		Zmiana w ocenie
		przed przystąpieniem do GPR	po przystąpieniu do GPR	
1	koszty poszukiwania i gromadzenia informacji :	2,7	1,8	-0,9
2	– niepewność ceny	3,2	2,3	-0,9
3	– trudność ze znalezieniem nabywcy	3,0	1,9	-1,1
4	koszty transportu	3,2	2,4	-0,8
5	opłaty związane ze sprzedażą	2,8	2,0	-0,8
6	ryzyko bardzo niskich cen	3,6	2,4	-1,2
7	częstotliwość dostaw	2,3	1,8	-0,5
8	niepewność spełnienia zobowiązań	2,3	1,5	-0,8
9	koszty niedotrzymania umowy	2,3	1,4	-0,8

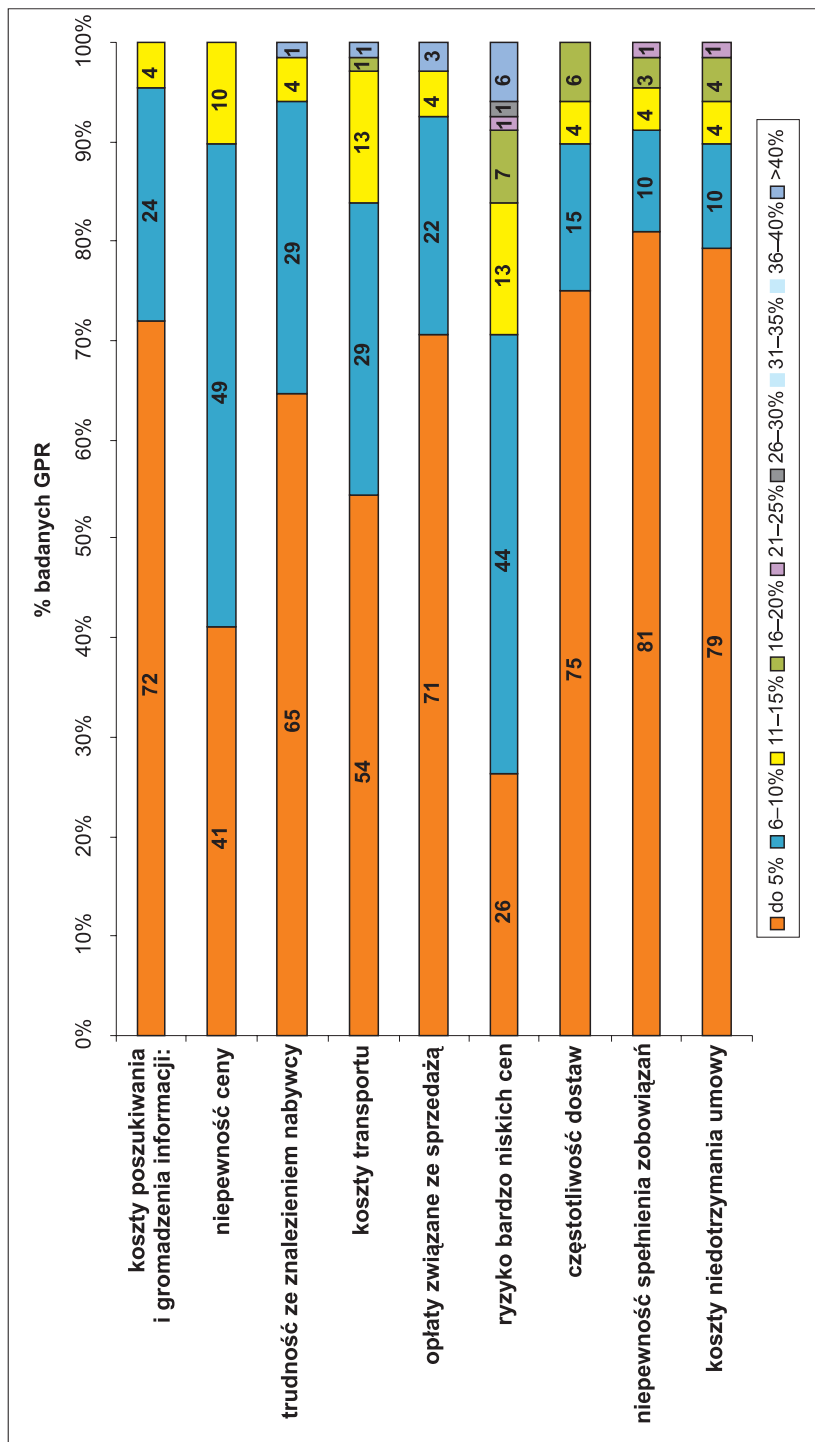
Źródło: opracowanie własne

Producenci, dokonując struktury wydatków pieniężnych, określili procentowy udział w całkowitych kosztach gospodarstwa, poszczególnych kosztów transakcyjnych, które co prawda po wstąpieniu do grupy producenckiej zmniejszyły się, lecz nadal są generowane również ze względu na sprzedaż produktów poza grupą producencką.

W większości gospodarstw, podobnie jak dla GPR, większość kosztów transakcyjnych nie stanowiła więcej niż 5% kosztów całkowitych, lecz były również kategorie, które w istotny sposób wpływały na poziom ogólnych kosztów. Spośród wymienionych kategorii ponad 40-procentowy udział został przypisany (rys. 18):

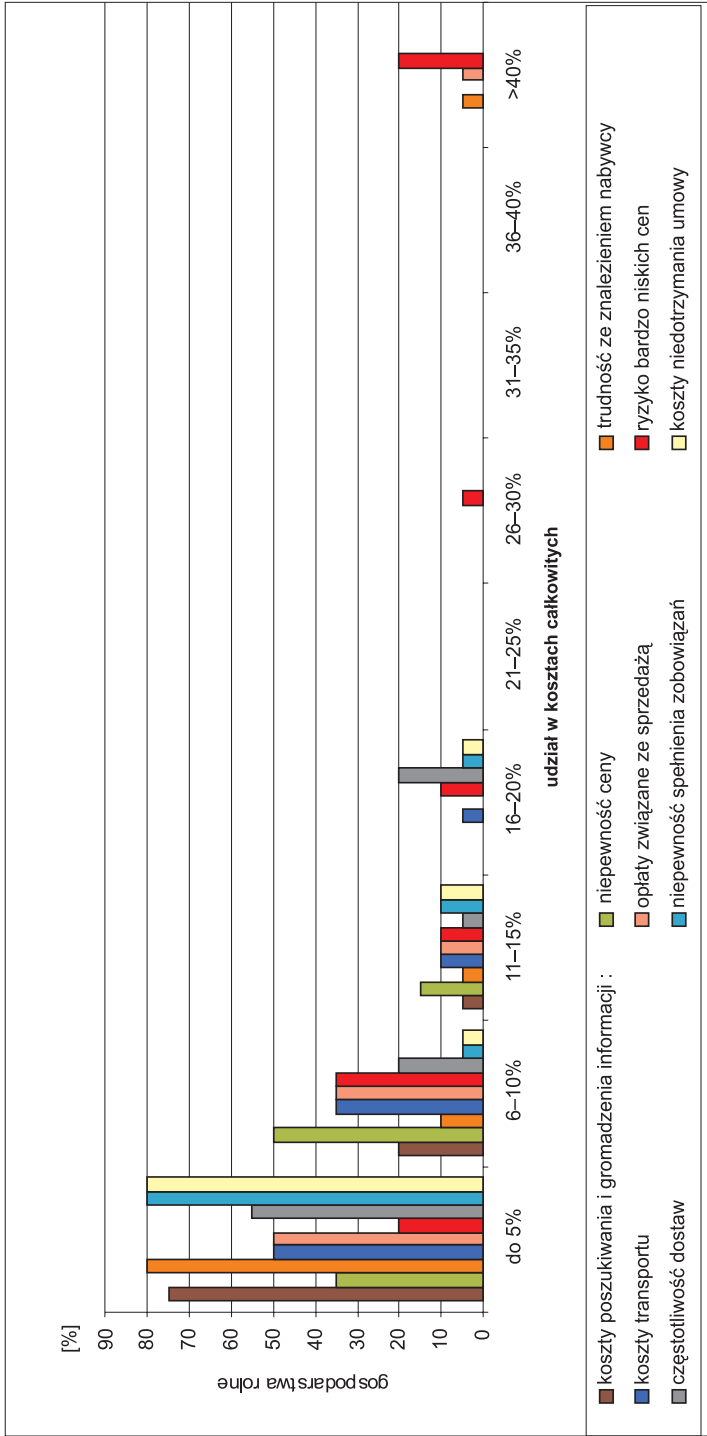
- ryzyku otrzymania bardzo niskich cen (w kosztach 6% gospodarstw ponad 40-procentowy udział miały te koszty),
- opłatom związanym ze sprzedażą (w 3% gospodarstw),
- kosztom transportu (zaledwie 1% gospodarstw ponosił koszty w tym procencie wobec całkowitych kosztów),
- kosztom związanym ze znalezieniem nabywcy (w kosztach 1% gospodarstw stanowią one ponad 40-procentowy udział).

Analizując wysokość kosztów transakcyjnych w poszczególnych grupach obszarowych gospodarstw zrzeszonych (rys. 19–22), można zauważyć, że im większa powierzchnia użytków rolnych, tym mniejszy udział procentowy kosztów transakcyjnych w kosztach całkowitych. W największej grupie obszarowej większość kategorii tych kosztów stanowi nie więcej niż 11–15%. Maleje procent gospodarstw, które mają ponad 40-procentowe koszty związane z ryzykiem niskich cen oraz trudnościami ze znalezieniem nabywcy, zwiększa się natomiast udział procentowy kosztów transportu oraz opłat związanych ze sprzedażą (ponad 40%).



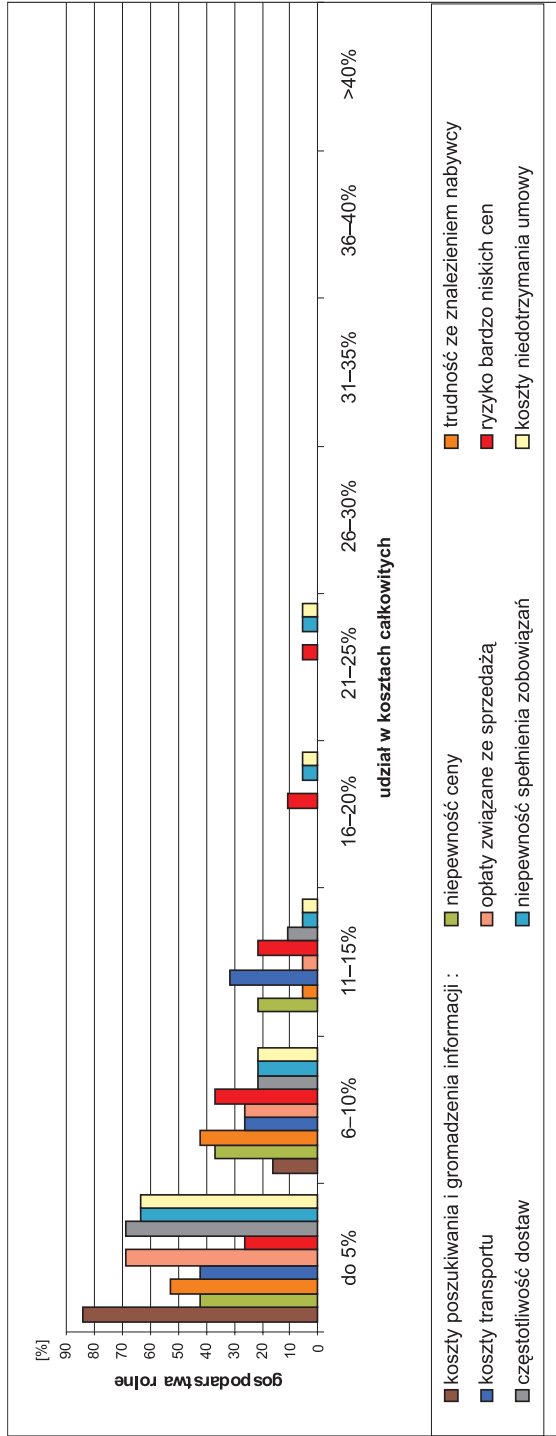
Źródło: opracowanie własne

Rys. 18. Procentowy udział kosztów transakcyjnych w kosztach całkowitych gospodarstwa rolnego



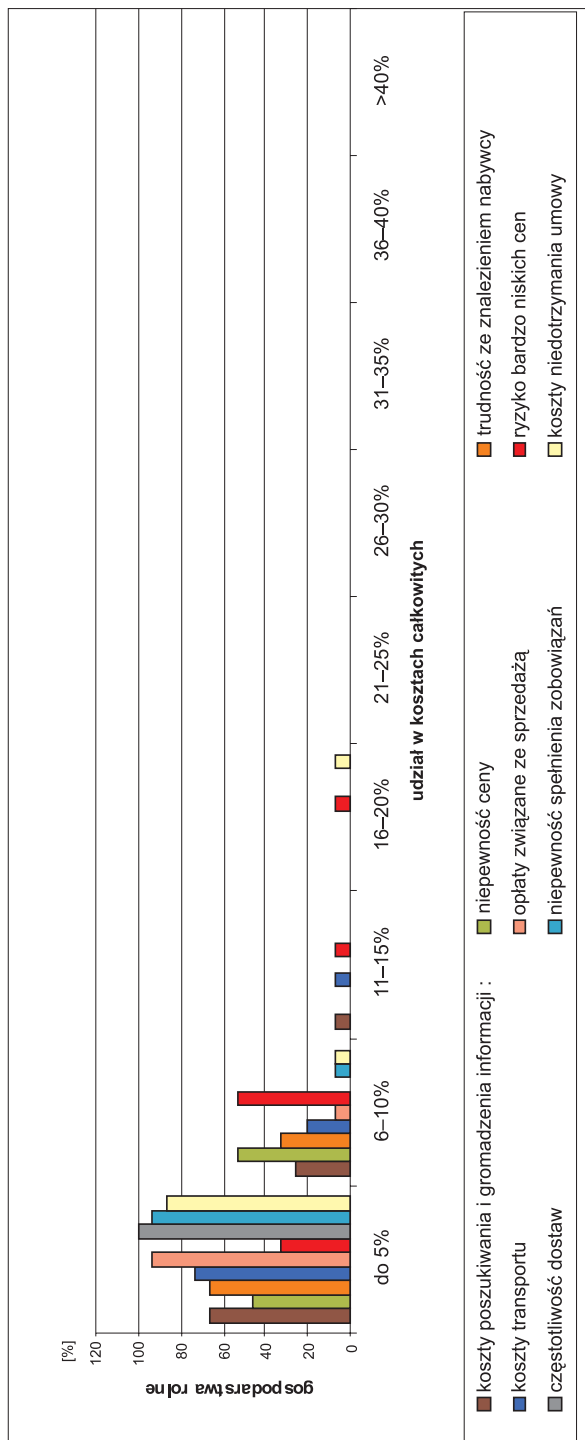
Źródło: opracowanie własne

Rys. 19. Koszty transakcyjne gospodarstw rolnych o pow. UR do 50 ha



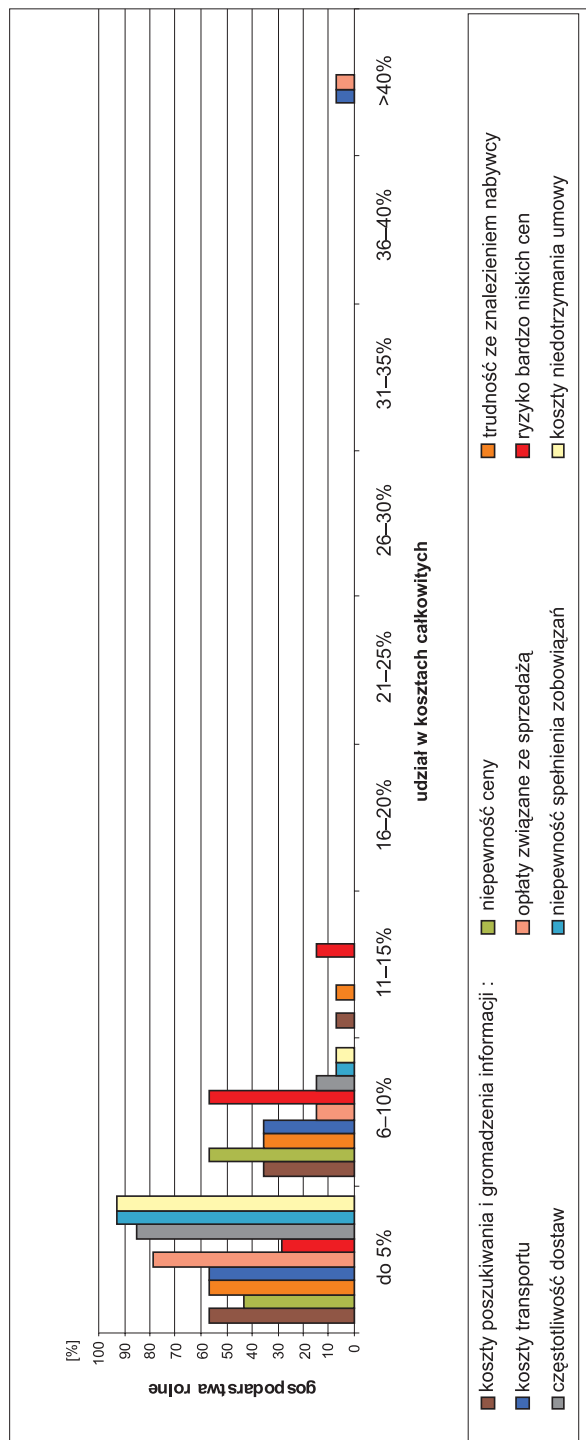
Źródło: opracowanie własne

Rys. 20. Koszty transakcyjne gospodarstw rolnych o pow. UR 51-150 ha



Źródło: opracowanie własne

Rys. 21. Koszty transakcyjne gospodarstw rolnych o pow. UR 151–300 ha



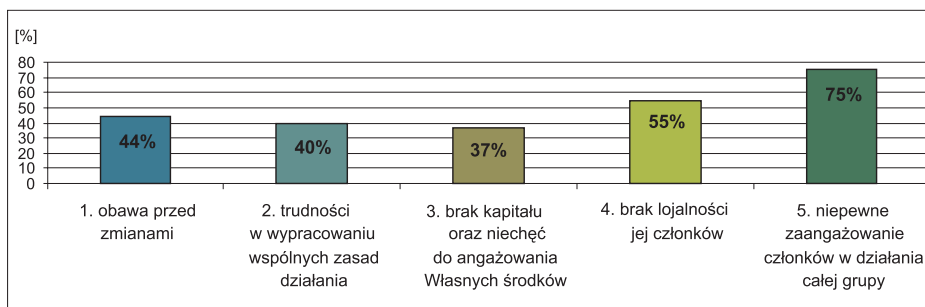
Źródło: opracowanie własne

Rys. 22. Koszty transakcyjne gospodarstw rolnych o pow. UR 301–1800 ha

W województwie dolnośląskim, mimo szybkiego tempa tworzenia się grup producenckich, są jeszcze powiaty o rolniczym charakterze, z dużymi gospodarstwami towarowymi, gdzie nie ma grup producentów. Spośród 26 powiatów i 159 gmin co najmniej połowa to rejony, gdzie funkcjonuje po kilkadziesiąt gospodarstw towarowych, dających szansę na utworzenie grup. Dotyczy to w szczególności nizinnej części województwa [Boguta 2008].

Wśród najczęściej spotykanych czynników hamujących powstawanie nowych grup lub rozwój już istniejących należy wymienić (rys. 23):

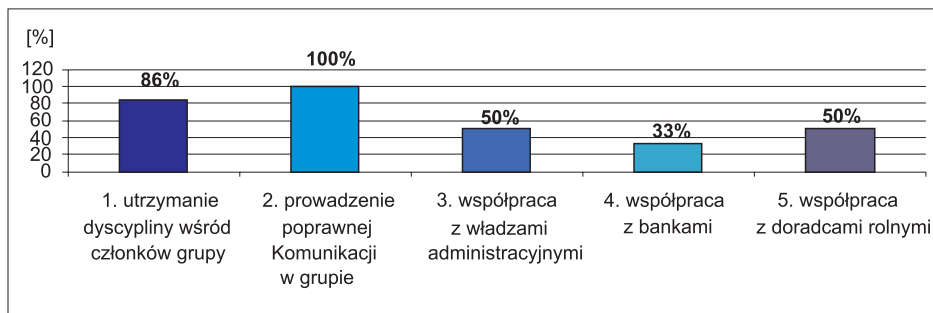
- obawę przed zmianami (44% respondentów wymieniło ją jako najważniejszą barierę),
- trudności w wypracowaniu wspólnych zasad działania (ten problem na drugim miejscu postawiło 40% producentów),
- brak lojalności członków grupy, to według 55% respondentów czwarta przyczyna,
- niepewne zaangażowanie członków we wspólne działania – 75% producentów jest zgodnych, że jest to bariera w powstawaniu i rozwoju grup producenckich.



Źródło: opracowanie własne

Rys. 23. Bariery w powstawaniu i rozwoju grup producenckich

W istniejących już grupach producenckich liderzy w 86% zauważają, że największy problem sprawia utrzymanie dyscypliny wśród członków (rys. 24.), na drugim miejscu przy 100-procentowej zgodności został wymieniony problem z prowadzeniem poprawnej komunikacji w grupie. Co drugi lider uważał, że trudnością jest współpraca z władzami administracyjnymi, a co trzeci, że z bankami. Połowa respondentów miała kłopoty ze współpracą z doradcami rolnymi.



Źródło: opracowanie własne

Rys. 24. Trudności w kierowaniu grupą producencką

WNIOSKI

1. Województwo dolnośląskie jest jednym z rejonów najbardziej sprzyjającym tworzeniu się grup producentów rolnych ze względu na korzystną strukturę agrarną, specjalizację i towarowość gospodarstw rolnych oraz duże chęci rolników do zrzeszania się.
2. Liderzy grup producenckich deklarują znajomość pojęcia „koszty transakcyjne”, mimo że jest ono stosunkowo nowe w ekonomii rolnej. Określając procentowy udział poszczególnych kategorii tych kosztów w całkowitych kosztach GPR, wskazują na ponad 40% udział kosztów związanych z otrzymaniem niskich cen (związane jest to ze zmiennością cen, trudną do przewidzenia), opłat związanych ze sprzedażą, kosztów transportu oraz kosztów niedotrzymania umowy.
3. Działalność grupowa sprzyja interesom producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych. Przystąpienie do GPR wiąże się z obniżeniem kosztów transakcyjnych, a w szczególności zmniejszeniem ryzyka otrzymania bardzo niskich cen za ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych, objętych kontraktem z przetwórcią. Rozwiązany był również problem kosztów znalezienia dobrego nabywcy.
4. Koszty transakcyjne dla wielu gospodarstw o powierzchni do 50 ha UR zawierały ponad 40-procentowy udział w całkowitych kosztach. W miarę zwiększania się powierzchni UR udział ten zmniejszał się i w coraz większym procencie badanych gospodarstw koszty transakcyjne były określane w przedziale do 15%.
5. W miarę wzrostu powierzchni UR zmieniały się również kategorie kosztów stanowiących w coraz mniejszym procencie badanych gospodarstwach ponad 40% kosztów ogólnych. Kategorie: trudność ze znalezieniem nabywcy oraz ryzyko bardzo niskich cen zostały zastąpione kategoriami: koszty transportu oraz opłaty związane ze sprzedażą.
6. Powstawanie nowych grup producenckich wiąże się z koniecznością lepszego propagowania tej formy zrzeszania się, aby przełamać obawy rolników przed zmianami.
7. Sprawne funkcjonowanie GRP zależy od utrzymania dyscypliny wśród członków oraz wypracowania systemu szybkiej wymiany informacji między uczestnikami, niezbędnego dla poprawnej komunikacji i koordynacji działań.

LITERATURA

- Boguta W., 2008. Perspektywy rozwoju grup producentów rolnych do roku 2013, Materiał został opracowany w ramach projektu PROW 2007–2013 «Promocja tworzenia Grup Producentów Rolnych II». Warszawa.
- Chlebicka A., Fałkowski J., Wołek T., 2008. Powstawanie grup producentów rolnych a zmienność cen, Fundacja Programów Pomocy Dla Rolnictwa, Sekcja Analiz Ekonomicznych Polityki Rolnej, raport umieszczony na stronie internetowej: <http://www.fapa.com.pl/> Warszawa.
- Chlebicka A., 2008. Efekty współpracy producentów owoców i warzyw w obszarze kosztów i uzyskiwanych cen, Roczniki Nauk Rolniczych seria G, t. 94, z. 94.
- Ustawa z dn. 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach (Dz.U. Nr 88 z 2000 r.).
- Williamson O., 1998. Ekonomiczne instytucje kapitalizmu. PWN, Warszawa.
<http://www.umwd.dolnyślask.pl/obszarywiejskie/grupy-producenckie/>

EFFECT OF MEMBERSHIP IN THE GROUP OF GRAIN PRODUCERS, GRAIN AND OILSEEDS AT TRANSACTION COSTS OF AGRICULTURAL HOLDINGS IN LOWER SILESIA

S u m m a r y

The aim of the publication is an analysis of transaction costs incurred in the group of agricultural producers.

LOKALNE GRUPY DZIAŁANIA

LOCAL ACTION GROUPS

KAMILA NALBORCZYK

SKN Doradztwa Rolniczego
Wydział Przyrodniczo-Technologiczny
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Opiekunowie naukowci:
mgr inż. Małgorzata Borkowska
dr inż. Izabela Kurtyka

Chcąc opisać funkcjonowanie lokalnych grup działania, należy wcześniej przedstawić czym one są i czym się w istocie zajmują. Otóż, lokalne grupy działania tworzą prywatni i publiczni uczestnicy, działający jako partnerzy pracujący nad formułowaniem strategii i planu działań. Ich głównym zadaniem jest tworzenie strategii rozwoju lokalnego na danym terenie. Partnerzy podejmują wspólne, praktyczne decyzje działania, dzieląc się zasobami, odpowiedzialnością i korzyściami. Ponadto są odpowiedzialni za wydatkowanie dotacji, które zostały przydzielone na realizację planów.

LGD jest jedną z najoryginalniejszych inicjatyw LEADER realizowaną na dwóch etapach:

- 1 krok – mobilizacja lokalnej społeczności, aby najpierw zaczęła myśleć o długookresowym potencjale swojego obszaru;
- 2 krok – opracowanie i wdrażanie zintegrowanych strategii, które pomogą ten potencjał wykorzystać.

Pomysł ten pomaga ludności wdrażać się w pracę na rzecz wspólnego dobra i pozwala na utożsamianie się ze zrealizowanymi planami. Doświadczenia krajów o rolniczym charakterze będących w Unii Europejskiej pokazują, że inicjatywa Leader wywiera niezwykle pozytywny wpływ na rozwój obszarów wiejskich.

LGD jest również przykładem nowego modelu organizacji, która może znacząco wpłynąć na równowagę instytucjonalną i polityczną obszaru. Co istotne, LGD posiada uprawnienia decyzyjne, czyli osobowość prawną a udział reprezentacji sektora prywatnego jest nie mniejszy niż 50%. Może ona również przyjmować formę fundacji, stowarzyszenia lub związku stowarzyszeń. Duży nacisk położony jest na obecność kobiet i młodzieży zarówno w samej LGD, jak i działaniach przez nią podejmowanych.

Potencjalnymi uczestnikami Lokalnych Grup Działania są: osoby lub ich stowarzyszenia, firmy prywatne i sektor finansowy, instytucje publiczne (lokalne, regionalne, krajowe, europejskie) zajmujące się polityką regionalną, zatrudnieniem, środowiskiem naturalnym, gospodarką, dziedzictwem społecznym i kulturalnym, osadnictwem, koordynacją lokalnej polityki z rozwiązaniami sektorowymi.

Potencjalni uczestnicy LGD należą do trzech głównych grup:

- ludzie lub stowarzyszenia zaangażowane przede wszystkim w sprawy społeczne, zatrudnienia i jakości życia;
- firmy prywatne i sektor finansowy zainteresowane głównie rozwojem firm i zyskiem, jak również dostosowaniem lokalnej gospodarki do wymogów rynkowych;
- regionalne, krajowe i europejskie instytucje publiczne zainteresowane polityką regionalną, zatrudnieniem, sprawami środowiska, gospodarki i dziedzictwa społecznego i kulturowego, osiedlaniem nowych mieszkańców i spójnością pomiędzy programami sektorowymi i lokalnymi.

Założeniem Lokalnych Grup Działania jest rozwój własnego regionu, promowanie go, wykorzystywanie lokalnych zasobów. Strategia działania sporządzana przez LGD powinna być ukierunkowana na:

- wykorzystanie nowych sposobów i nowych technologii (know-how) w celu podniesienia konkurencyjności produktów i usług wiejskich;
- poprawę jakości i poziomu życia mieszkańców obszarów wiejskich;
- tworzenie warunków do rozwoju małej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Od 2009 r. mieszkańcy obszarów LGD mogą ubiegać się o pomoc finansową w zakresie następujących działań (dalej zwanych operacjami):

- różnicowanie kierunku działalności nierolniczej,
- odnowa i rozwój wsi,
- rozwój mikroprzedsiębiorstw,
- małe projekty.

Zasady składania wniosków do LGD:

Wnioski powinny być zgodne z Lokalną Strategią Rozwoju. Termin naboru będzie ogłaszała Lokalna Grupa Działania. Wnioski do finansowania będzie wybierała Rada LGD. Leader będzie także finansować funkcjonowanie LGD – nabywanie umiejętności i aktywizacja.

Pomoc przyznawana dla LGD w ramach działania może w szczególności dotyczyć:

- badań nad obszarem objętym LSR,
- informowania o obszarze działania LGD oraz o LSR,
- szkolenia kadr biorących udział we wdrażaniu LSR,
- wydarzeń o charakterze promocyjnym związanych z obszarem działania LGD,
- szkolenia lokalnych liderów,
- animowania społeczności lokalnych,
- kosztów bieżących LGD,
- wdrożenia projektów współpracy,
- wspólnych przedsięwzięć realizowanych przez LGD.

Głównymi zaletami i korzyściami z uczestnictwa w LGD są:

- współdecydowanie o wizji obszaru objętego LSR,
- większa możliwość pozyskania funduszy ze środków na realizację LSR,
- doradztwo i pomoc pracowników biura LGD.

Aktami prawnymi regulującymi program Leader są:

- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 maja 2008 r., w sprawie szczegółowych kryteriów i sposobu wyboru lokalnej grupy działania do realizacji lokalnej strategii rozwoju w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (Dz.U. nr 138, 868)
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 lipca 2008 r., w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej
- w ramach działania „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 [Dz.U. nr 71, 613].
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27 kwietnia 2009 r., zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach działania „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 [Dz.U. nr 103, 660].
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 maja 2008 r., w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach działania „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 [Dz.U. nr 103 poz. 660].
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 lipca 2009 r., zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej w ramach działania „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 [Dz.U. nr 129 poz. 1063]

Podsumowując Lokalna Grupa Działania to ludzie, którzy chcą, poprzez wykorzystanie lokalnych zasobów, stworzyć lepsze warunki życia dla wszystkich mieszkańców. Partnerzy podejmują wspólne, praktyczne działania dzieląc się zasobami, odpowiedzialnością i korzyściami. Idea inicjatywy partnerskiej oparta jest na założeniu, że tylko szeroko rozumiana i pełna współpraca różnych sektorów może zaowocować inicjatywami rozwoju zrównoważonego, które umożliwią poszukiwanie spójnych, śmiałych i nowatorskich rozwiązań trudnych problemów.

LITERATURA

- Magryś W., 2007. LEADER w sieci, Biuletyn FAOW nr 3.
Stachak S., 1997. Wstęp do metodologii nauk ekonomicznych. Książka i Wiedza, Warszawa.
Witryna Dolnośląskiego Urzędu Marszałkowskiego www.umwd.dolnyslask.pl
<http://www.sporol.warmia.mazury.pl/463-468cf1529ebd4-4320.htm>

LOCAL ACTION GROUPS

Summary

The main task of the Local Action Groups is to create local development strategies in the area in which they operate. The aim is to present principles of operation of the LAG and benefit from this result.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ХМЕЛЕВОДСТВА В БЕЛАРУСИ: ОСНОВНЫЕ ПАРАМЕТРЫ, КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ И СИСТЕМА ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ КОНТРАКТАЦИИ

ECONOMICAL EFFICIENCY OF HOPS GROWING IN BELARUS: METHODOLOGICAL CRITERIA, AGENDA, AND SYSTEM OF FORWARD CONTRACTS

ОКСАНА ЯРОШИНСКАЯ (OKSANA JAROSZINSKAJA)

Институт системных исследований в АПК,
Минск, Республика Беларусь

Scientific supervisor
Professor Ilina Z.M.

ВВЕДЕНИЕ

Необходимость развития хмелеводства в Беларуси обусловлена потребностью в хмеле пивоваренной промышленности республики. Обеспеченность пивоваренной отрасли этим необходимым сырьем крайне низкая. По оценкам различных экспертов годовая потребность пивоваренной промышленности РБ в хмеле составляет от 400 т. до 620 т., а реальный среднегодовой объем производства хмеля составляет только около 25–30 т.

Агроклиматические условия Республики Беларусь позволяют получать высокие урожаи хмеля, что подтверждается результатами проводимых сортоиспытаний и многолетним опытом успешного и экономически эффективного производства хмеля в отдельных хозяйствах Республики Беларусь.

Однако, отсутствие необходимых организационно-экономических и технологических предпосылок развития, тормозит становление этой отрасли сельского хозяйства, что обуславливает необходимость разработки методики расчета основных параметров развития отрасли, оптимального механизма организации производственно-экономических связей между хмелехозяевами и пивзаводами и концептуальных подходов к формированию рынка хмеля представленных в данной статье.

МЕТОДИКА РАСЧЕТА ОСНОВНЫХ ПАРАМЕТРОВ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ ХМЕЛЕВОДСТВА В БЕЛАРУСИ

Для создания и последующего развития устойчивой базы белорусского хмелеводства важное значение имеет разработка обоснованного плана перспективного развития отрасли основанного на расчете оптимальных параметров развития отрасли.

Разработанная методика расчета основных параметров развития хмелеводства позволяет рассчитать базовые показатели развития отрасли исходя из прогнозируемых объемов производства пива в зависимости от заданных уровней самообеспеченности хмелем.

Алгоритм расчета основных параметров развития отрасли предполагает три этапа:

1. Определение необходимого объема производства хмеля для заданного уровня самообеспеченности хмелем исходя из прогнозируемых объемов производства пива по формуле:

$$O_x = O_p / H_x \cdot Y_{об} / 100$$

где:

- O_p – расчетный объем производства пива,
- H_x – нормативные затраты хмеля на производство пива,
- $Y_{об}$ – заданный уровень самообеспеченности хмелем.

2. Определение оптимальной площади хмелеплантаций для рассчитанных объемов производства хмеля согласно формуле:

$$\Pi_x = O_x / УР_n$$

где:

- O_x – расчетный объем производства хмеля,
- $УР_n$ – нормативная (расчетная) урожайность хмеля.

3. Расчет объемов капитальных вложений для закладки хмельников по формуле:

$$KB = \Pi_x \cdot KB_{га}$$

где:

- Π_x – расчетная площадь закладки хмелеплантаций,
- $KB_{га}$ – нормативные затраты на строительство и закладку 1 га хмельника.

Основными оценочными показателями экономической эффективности хмелепроизводства в Беларуси приняты показатели абсолютной и относительной (сравнительной) эффективности импортозамещения.

Показатель абсолютной эффективности импортозамещения показывает экономический эффект от сокращения расхода иностранной валюты на импорт хмеля, т.е. экономию валютных средств и рассчитывается по формуле:

$$\text{Эф}_{\text{абс}} = O_x \cdot \Pi_{\text{и}}$$

где:

O_x – расчетный объем производства хмеля для заданного уровня самообеспеченности,

$\Pi_{\text{и}}$ – цена импортируемого хмеля.

Показатель относительной (сравнительной) эффективности импортозамещения показывает экономический эффект от закупки (приобретения) отечественного хмеля вместо импортного и рассчитывается по формуле:

$$\text{Эф}_{\text{отн}} = (O_x \cdot \Pi_{\text{и}}) - (O_x \cdot \Pi_{\text{в}})$$

где:

O_x – расчетный объем производства хмеля для заданного уровня самообеспеченности,

$\Pi_{\text{и}}$ – цена импортируемого хмеля,

$\Pi_{\text{в}}$ – цена хмеля внутреннего белорусского производства.

РЕЗУЛЬТАТЫ РАСЧЕТА ОСНОВНЫХ ПАРАМЕТРОВ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ ХМЕЛЕВОДСТВА

Расчет отдельных параметров и показателей развития отрасли для порогового, промежуточного и оптимального уровней самообеспеченности хмелем, с использованием вышеописанной методики представлен в таблице 1.

Определение необходимого объема производства хмеля для различных уровней самообеспеченности проводилось исходя из среднегодовой потребности в хмеле белорусской пивоваренной индустрии в размере 400 т. Так, при пороговом 15% уровне самообеспеченности (ежегодное производство – 60 т. хмеля) абсолютная эффективность составит 390000 долл. США., при промежуточном 30% уровне самообеспеченности (120 т. хмеля) 780000 долл. США., а при 45% удовлетворении потребности в хмеле за счет отечественных поставок достигне – 11700000 долл. США.

Сравнительная экономическая эффективность при минимальном пороговом 15% уровне самообеспеченности составит 90000 долл. США., при промежуточном 30% уровне самообеспеченности сравнительный экономический эффект будет составлять 180000 долл. США., а при 45% удовлетворении потребности в хмеле за счет отечественных поставок достигнет – 270000 долл. США.

Таблица 1

Основные показатели развития хмелеводства

Показатели	Уровни самообеспеченности хмелем [%]		
	пороговый 15%	промежуточный 30%	оптимальный 45%
Объем хмелепроизводства [т]	60	120	180
Абсолютная эффективность [долл. США]	390 000	780 000	1 70 000
Сравнительная эффективность [долл. США]	90 000	180 000	270 000

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ ПРОИЗВОДСТВА И ФОРМИРОВАНИЮ РЫНКА ХМЕЛЯ

Исследования условий и факторов, определяющих развитие хмелеводства в Беларуси показали, что одной из основных причин сложного состояния отрасли является ее низкий организационно-экономический уровень. Решение данной проблемы требует проведения структурного анализа рынков хмеля основных хмелепроизводящих стран с целью определения основных механизмов обеспечивающих успешное функционирование национальных отраслей хмелеводства и разработки (на основе данного анализа) комплексного механизма развития отрасли в Беларуси.

В связи с этим, на основании изученного опыта стран дальнего и ближнего зарубежья разработана адаптированная к условиям Республики Беларусь Концепция развития отрасли хмелеводства состоящая из таких структурных элементов как: (1) комплексная система факторов определяющих развитие хмелеводства в РБ; (2) система основных параметров развития отрасли; (3) комплекс экономических, организационных, правовых и агротехнических мероприятий; (4) структурная модель отрасли.

Комплексная система факторов определяющих развитие хмелеводства включает в себя систематизированную группировку организационно-экономических, технологических и агробиологических условий необходимых для организации экономически эффективного производства хмеля в Республике Беларусь.

Система основных параметров развития отрасли является системным комплексом экономических и технологических показателей необходимых для расчета прогнозных показателей и для организации системы мониторинга и контроля.

Комплекс экономических, организационных, правовых и агротехнических мероприятий является системой мер направленных на восстановление и последующее устойчивое развитие отрасли.

Структурная модель отрасли включает в себя такие взаимосвязанные системные блоки как система механизмов регулирования, схема производственной структуры отрасли и ее обоснование, ресурсное обеспечение и система управления отраслью.

Основные положения данной концепции будут являться базой для разработки Программы развития хмелеводства в РБ, практическое осуществление которой необходимо для запуска механизма эффективного ведения отрасли хмелеводства, обеспечивающего ее последующее саморазвитие.

Оптимальная структура данной Программы должна включать следующие разделы: цели и задачи Программы; перечень основных мероприятий, их исполнители и механизм их реализации; сроки и этапы реализации Программы; объемы и источники финансовых и материальных ресурсов; научное и кадровое обеспечение программы; система мониторинга и контроля за исполнением Программы.

Основное значение данной Программы должно заключаться в определении приоритетных направлений развития отрасли в кратко- и среднесрочной перспективе, установлении основных плановых параметров ее развития и выборе оптимальных механизмов для достижения данных параметров.

МЕХАНИЗМ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ КОНТРАКТАЦИИ

Комплексное изучение сложившейся в основных хмелепроизводящих странах системы хозяйственно-экономической деятельности свидетельствует о том, что одним из важнейших структурных элементов национальных рынков хмеля является производственная контрактация хмелепоставок. Экономическое значение производственной контрактации заключается в ее защитной и стабилизирующей функции (роли), т.к. она с одной стороны – гарантирует потребителю хмеля (пивзаводу) поставку сырья заранее оговоренного качества и количества, а с другой стороны – гарантирует производителю (хмелеводу) сбыт произведенного товара по заранее согласованной цене и возможность получения (привлечения) дополнительных инвестиций. Создание и развитие (формирование) системы контрактации хмелепоставок в Беларуси, на основе зарубежного опыта, способствовало бы решению одной из основных проблем отрасли – привлечению инвестиций на финансирование ее кратко- и долгосрочного развития.

В производственно-хозяйственных условиях Республики Беларусь производственную контрактацию поставок хмеля целесообразно осуществлять по следующей схеме. Производитель хмеля заключает долгосрочный, на 3–5 лет, контракт с покупателем (пивзаводом) на поставку хмеля, на заранее определенных условиях. Данным договором должны определяться такие структурные элементы контрактации как график авансирования, сроки поставки хмеля, сорт хмеля, количество, год урожая, качество (содержание альфа-кислот) и цена.

На основании данного контракта, весной, пивзавод осуществляет авансирование (финансирование, авансовое финансирование) сезонных затрат хмелепроизводителя (приобретение ГСМ, удобрений и проч.), а осенью, хмелепроизводитель обязан поставить определенное количество хмеля, соответствующего условиям качества по заранее установленным ценам.

Сумму расчетов с хмелепроизводителем по данному договору контрактации рекомендуется определять по следующей формуле:

$$C = (O_x \cdot Ц_x) - A_n$$

где:

- С – сумма денежных средств выплачиваемых хмелепроизводителю,
- O_x – объем хмелепоставок (количество хмеля поставленного пивзаводу),
- $Ц_x$ – стоимость хмеля с учетом коэффициента качества,
- A_n – размер авансового финансирования хмелехозяинства пивзаводом.

Стоимость хмеля целесообразно определять по формуле:

$$Ц_x = Ц_{\text{баз}_x} \cdot (100 \pm K) / 100$$

где:

- $Ц_{\text{баз}_x}$ – базовая (расчетная) цена хмеля,
- К – поправочный коэффициент качества хмеля.

На локальном микроуровне преимущества осуществления производственно-хозяйственной деятельности в рамках системы производственной контрактации для хмелепроизводителя и пивзавода (по сравнению со сложившейся схемой взаимоотношений) будут заключаться в следующем:

- для хмелепроизводителя:
 - а) переход значительной части финансовых и производственных рисков с хмелехозяинства на пивзавод, т.к. контрактация гарантирует сбыт произведенной продукции;
 - б) гарантия и сокращение сроков оплаты за сырье хмелехозяйству;
 - в) наращивание собственных оборотных средств хмелехозяйства и последующее их направление на нужды производства, в связи с использованием финансовых ресурсов пивзавода для авансирования сезонных затрат;
- для пивзавода:
 - а) гарантия получения хмеля определенного сорта с требуемым количеством альфа-кислоты и определенным ароматом, за счет осуществления контроля над производственным процессом;
 - б) оптимизация расчетов и структуры денежных потоков, за счет заранее установленной контрактом цены на хмель;
 - в) обеспечение финансовой устойчивости в условиях постоянных колебаний цен на мировом рынке хмеля.

Макроэкономическая эффективность и целесообразность функционирования механизма производственной контрактации хмелепоставок (на уровне отрасли) обусловлена комплексом организационно-экономических, финансовых и производственных преимуществ данного инструмента организации производственно-экономических связей между хмелехозяйствами и пивзаводами.

Организационно-экономическими преимуществами контрактации являются: упорядочение экономических связей между субъектами контрактации; рациональное

соотношение интересов участников контрактации; создание правовой основы для контроля использования финансовых средств авансированного хмелеводства со стороны заинтересованных субъектов (пивзаводов); обеспечение стабильных каналов сбыта продукции.

Финансовые преимущества данного инструмента организации производственно-хозяйственной деятельности это: возможность осуществления крупных капитальных вложений; оптимизация материальных и финансовых потоков; снижение финансовых рисков; уменьшение транзакционных издержек (в связи с отсутствием посредников); оптимальная ценовая политика (за счет снижения цены на хмель и уменьшения себестоимости пива).

К производственным преимуществам относятся: возможность создания замкнутых технологических цепочек от получения сырья до выпуска готовой продукции; эффективная система контроля качества сырья; экономия на масштабе деятельности.

Внедрение (использование) вышеописанной схемы производственной контрактации в качестве инструмента организации производственно-экономических связей между хмелепроизводителями и хмелепотребителями будет способствовать повышению экономической эффективности функционирования хмелеводческой отрасли Республики Беларусь и обеспечению удовлетворения потребности пивоваренного производства в качественном и недорогом хмелесырье.

Итоги

Результаты исследований современного состояния, экономической эффективности и перспектив развития белорусского производства хмеля свидетельствуют, что, несмотря на сложное состояние отрасли, в республике возможно становление и последующее эффективное развитие национального хмелеводства, при условии осуществления комплекса организационно-экономических мер. Реализация основных мероприятий разработанной концепции развития хмелеводства на основании рассчитанных оптимальных параметров развития отрасли с использованием предлагаемого механизма производственной контрактации позволят обеспечить становление и развитие национального хмелепроизводства и сформировать в Республике Беларусь рынок хмеля, отвечающий установленным в мировой практике критериям, таким как: удовлетворенный спрос, организационное объединение производителей и поставщиков сочетание невмешательства государства в хозяйственную деятельность субъектов рынка, с его регулированием на региональном и национальном уровнях.

ЛИТЕРАТУРА

- Ежов И.С., Рейтман И.Р., Аксенова З.И., Ляшенко Н.И., Емельянова З.Е., 1982. Хмель и хмелевые препараты в пивоварении. М.; Лег. и пищ. пром-ность.
- Ильина З.М., Ярошинская О.С., 2004. Актуальность развития хмелеводства в Беларуси // Белорусское сельское хозяйство. - № 9, с. 36–37.

Либацкий Е.П., 1993. Хмелеводство.-М.: Колос, 286 с.

Милоста Г.М., Ярошинская О.С., 2004. Некоторые технологические особенности хмелеводства. Белорусское сельское хозяйство.-№ 9, с. 38–40.

**ECONOMICAL EFFICIENCY OF HOPS GROWING IN BELARUS:
METHODOLOGICAL CRITERIA, AGENDA, AND SYSTEM
OF FORWARD CONTRACTS**

S u m m a r y

The article is dedicated to the economic efficiency of Belarus hops growing industry development and covers the issues of hops branch development agenda, methodological criteria of its assessment and system of the forward contracts elaboration.

PROJEKT ZMIAN LEGISLACYJNYCH W ZAKRESIE WYROBU NAPOJÓW ALKOHOLOWYCH (JP/A-310) I JEGO KONSEKWENCJE DLA RYNKU

DRAFT LEGISLATIVE CHANGES IN THE PRODUCT OF ALCOHOLIC BEVERAGES (JP/A-310) AND ITS IMPLICATIONS FOR MARKET

MAŁGORZATA ŁUGOWSKA, KAMIL JOŃSKI

Koło Ekonomiczne
Wydział Zarządzania
Akademia Podlaska w Siedlcach

Opiekun naukowy:
mgr Anna Świrska

WSTĘP

Wyrób wysokoprocentowych napojów alkoholowych w gospodarstwach rolnych ma wielowiekową tradycję. Produkty te cieszą się uznaniem konsumentów, a najszlachetniejsze z nich, takie jak łącka śliwowica są nie tylko wizytówkami swoich regionów, ale powszechnie rozpoznawanymi markami. Paradoksalnie, produkcja trunków oficjalnie prezentowanych przez samorządy jako tradycyjne produkty regionalne, jest nadal nielegalna. Na początku 2010 r. Komisja Nadzwyczajna „Przyjazne Państwo” do spraw związanych z ograniczaniem biurokracji rozpoczęła prace nad projektem, mającym uregulować ten stan rzeczy.

REGULACJE PRAWNE W ZAKRESIE PRODUKCJI I OBROTU WYROBAMI ALKOHOLOWYMI

Problematykę wyrobu i dystrybucji napojów alkoholowych na terenie RP regulują: Ustawa o wyrobie alkoholu etylowego oraz wytwarzaniu wyrobów tytoniowych [Dz.U. nr 31], ustawa o wyrobie napojów spirytusowych oraz o rejestracji i ochronie oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych [Dz.U. z dnia 21 listopada 2006 r.], ustawa o podatku akcyzowym [Dz.U. nr 3, 2009], oraz ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu

alkoholizmowi [Dz.U. nr 147, 2002]. Analizując zagadnienie domowej produkcji napojów alkoholowych, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na następujące regulacje:

Art. 3 Ustawy o wyrobie alkoholu etylowego oraz wytwarzaniu wyrobów tytoniowych stanowi, że wykonywanie działalności gospodarczej w zakresie: 1) wyrobu, oczyszczania, skażania lub odwadniania alkoholu etylowego, 2) wytwarzania wyrobów tytoniowych – wymaga uzyskania zezwolenia.

Kwestią sporną było, czy przepisy Ustawy zakazują jedynie wyrobu alkoholu w ramach działalności gospodarczej, czy również na własny użytek. W kwestii tej wypowiedział się Sąd Najwyższy, uznając, że znamiona przestępstwa z art. 12a ust.1 ustawy z dnia 2 marca 2001 roku o wyrobie alkoholu etylowego oraz wytwarzaniu wyrobów tytoniowych wypełnia również wyrabianie alkoholu etylowego na własny użytek [Orzeczenie SN z 30.11.2004, IKZP 23/04] W głosie do cytowanego wyroku dr J. Wyrembak zwraca uwagę na proces ewolucji powyższych regulacji, zastępujących rozwiązania prawne ustawy z 22.4.1959 r. o zwalczaniu niedozwolonego wyrobu spirytusu [Wyrembak 2007]. Wypadałoby jednak zauważyć, że przywołana tu ustawa z 1959 r. miała na celu ochronę państwowego monopolu na produkcję spirytusu i wpisywała się w podstawowe założenia systemu, zakładającego społeczną własność środków produkcji. Jednak zarówno monopol spirytusowy, jak i uspołecznienie środków produkcji należą już do historii.

Ustawa o wyrobie napojów spirytusowych... w porównaniu do swojej poprzedniczki liberalizuje nieco wytwarzanie napojów alkoholowych na użytek własny. Artykuł. 1 stanowi, że:

ust. 2. Przepisów ustawy nie stosuje się do napojów spirytusowych wytworzonych domowym sposobem, na własny użytek i nieprzeznaczonych do obrotu.

ust. 3. Napoje spirytusowe, o których mowa w ust. 2, nie mogą być wytwarzane bezpośrednio w wyniku destylacji po fermentacji alkoholowej.

Dopuszczalne w świetle ustawy jest więc jedynie wytwarzanie napojów alkoholowych na użytek własny, w sposób inny niż destylacja po fermentacji alkoholowej.

Nawet tak nieznaczna liberalizacja jest krokiem we właściwym kierunku, jednak dalece niewystarczającym. Ustawa dopuszcza wyrób np. domowych nalewek jednak wyłącznie z zakupionego uprzednio spirytusu. Uniemożliwia też handel tak wytworzonym produktem.

W kwestii obrotu wyrobami spirytusowymi kluczowe znaczenie ma Ustawa o podatku akcyzowym. Do napojów alkoholowych w rozumieniu ustawy (art. 92) zalicza się alkohol etylowy, piwo, wino, napoje fermentowane oraz wyroby pośrednie. Ustawodawca nakłada na nie podatek akcyzowy w kwocie 4 960,00 zł od 1 hektolitra alkoholu etylowego. 100% vol. zawartego w gotowym wyrobie (art. 93 ust. 4). Ustawa stanowi również, że poza obszarem wydzielonego składu podatkowego można wyprodukować nie więcej niż 1000 l alkoholu etylowego (art. 47 ust. 1 pkt.4) [Feldo 2007].

Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi ustanawia z kolei restrykcje w zakresie lokalizacji punktów handlu napojami alkoholowymi (ustalenie ich liczby przez gminy – art. 12, obligatoryjne, odpłatne zezwolenia art. 11 i 18), podporządkowując je celowi określone w art. 2 ust. 4, jakim jest ograniczenie dostępności alkoholu mające przyczynić się do walki z alkoholizmem i innymi patologiami społecznymi.

ZAŁOŻENIA I EWOLUCJA PROJEKTU JP/A 310 (DO III 2010)

Projekt JP/A 310 (pierwotnie) autorstwa posła Janusza Palikota ma na celu zalegalizowanie sytuacji, w której rolnik, który ma sad, pole, zboże, czy jakąś inną produkcję rolną, mógł wyprodukować ten alkohol u siebie, w gospodarstwie, w miejscu, gdzie odbywa się u niego produkcja rolna. [Biuletyn z posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej 'Przyjazne Państwo' nr 343) nr 3487/VI kad.]. Pierwsza wersja projektu, przygotowana przez posła Palikota, zakładała legalizację takiej produkcji na następujących warunkach:

- wytwarzanie alkoholu z surowców pochodzących z gospodarstwa rolnego;
- brak oceny warunków technicznych i sanitarnych miejsca wytwarzania oraz gotowego produktu;
- zwolnienie wytwarzanego alkoholu od podatku akcyzowego;
- możliwość sprzedaży wytworzonego alkoholu w obrębie gospodarstwa rolnego.

W wyniku analizy projektu, stwierdzono, że nie jest możliwe zwolnienie wytwarzanego alkoholu od podatku akcyzowego (wyłączenie z zakresu Ustawy o podatku akcyzowym), w związku z tym wprowadzono zmiany (wersja JP/A 310.2) zakładające, że wytwarzający alkohol rolnik będzie zobowiązany do zgłoszenia swojej produkcji w Urzędzie Skarbowym oraz wykupu znaków akcyzy. (stawka jak w Ustawie). Dodatkowo niejako automatycznie został wprowadzony limit produkcji alkoholu w gospodarstwie, na poziomie 1000 hl/rok [Biuletyn z posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej 'Przyjazne Państwo' Nr. 332) Nr 3333/VI kad.].

Kolejna wersja projektu JP/A 310.3 zakłada wprowadzenie do Ustawy o wyrobie napojów spirytusowych... kategorii 'mały wytwórca' (nazwa robocza), gdzie mieszczą się osoby, które będą mogły produkować alkohol we własnym zakresie i będą wyłączone z zakresu obowiązywania Ustawy o wychowaniu w trzeźwości. Konieczne będzie też skonstruowanie definicji legalnie wytwarzanego przez rolnika napoju. Komisja PP uważa, że najodpowiedniejszą będzie definicja okowity np. zbożowej, (możliwe jest zastosowanie np. definicji okowity z owoców lub miodu), zawarta w załączniku II do Rozporządzenia 110/2008 [Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 110/2008] :

3. Okowita zbożowa:

- a) okowita zbożowa to napój spirytusowy wytwarzany wyłącznie w drodze destylacji sfermentowanego zacieru zbożowego z całymi ziarnami i posiadający właściwości organoleptyczne użytych surowców;
- b) z wyjątkiem napoju „Korn” minimalna zawartość alkoholu w okowicie zbożowej wynosi 35 % obj.
- c) okowita zbożowa nie jest aromatyzowana (dotyczy wszystkich definiowanych okowit).

W przytoczonej wyżej definicji kontrowersje wzbudza zapis o zakazie aromatyzowania (np dodatek ziół) wytwarzanych napojów.

W toku prac Komisji PP pojawiły się jednak istotne zastrzeżenia Państwowej Inspekcji Sanitarnej i związane z nimi koncepcje: szkoleń, wprowadzenia obowiązkowych (lecz mało uciążliwych) zasad sanitarnych i kontroli jakości produktu po rozpoczęciu produkcji. Zostaną one najprawdopodobniej uwzględnione w kolejnej wersji projektu [www.lacko.pl].

ARGUMENTACJA W DYSKUSJI NAD PROJEKTEM

Zwolennicy projektu JP/A310 zauważają znaczny rozdźwięk pomiędzy stanem prawnym a faktycznym. Nie jest tajemnicą, że produkcja napojów alkoholowych w gospodarstwach rolnych ma miejsce. Dodatkowo napoje, jak na przykład śliwowica, są aktywnie promowane przez lokalne samorząd [www.lacko.pl]. Śliwowica łącka w 2005 r. została wpisana na Listę Produktów Tradycyjnych prowadzoną przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Nie zmienia to faktu, że jej wytwarzanie nadal jest nielegalne, a producenci są ścigani przez policję (jednak bez specjalnego zaangażowania) [Rzeczpospolita 29 XII 2009]. Taka sytuacja jest bez wątpienia patologiczna, podważa zasadę racjonalności ustawodawcy i prowadzi do zmniejszenia szacunku do obowiązującego prawa.

Pomysłodawca zmian zwraca uwagę na realizm tworzonych rozwiązań, gdyż w przypadku nałożenia na rolników niemożliwych do spełnienia wymogów, wzorowanych na tych, jakie stawia się zakładom produkującym alkohol na skale przemysłową, pozostaną oni w szarej strefie, a znowelizowane przepisy nadal będą „martwe”.

Ministerstwo Rolnictwa oraz Państwowa Inspekcja Sanitarna wykazują zainteresowanie pracami nad projektem i skupiają się na merytorycznej korekcie jego kolejnych wersji.

Z kolei alarmujące wydają się komentarze przedstawicieli PARPA wskazujące, że legalizacja produkcji alkoholu przez rolników doprowadzi to do *dramatu rozpicia Polaków* [Dyrektor PARPA k. Brzózka dla Radia TOK FM 27 I 2010]. Teza ta jest mocno oderwana od rzeczywistości, zwarzywszy, co należy podkreślić z całą mocą, że ta produkcja jest w tej chwili faktem (wg samej PARPA w 2004 Policja ujawniła 4 314 litrów) i nie wywołuje żadnych spektakularnych szkód społecznych czy medycznych.

Także tezy Ministerstwa Zdrowia, że *nowy alkohol będzie tańszy, łatwo dostępny* [Biuletyn... (Nr 343) Nr 3487/VI kad.] budzą wątpliwości. Jak wskazuje zdrowy rozsądek, po objęciu produkowanego alkoholu podatkiem akcyzowym jego cena znacznie wzrośnie. Nieprawdą jest również, że produkowany przez rolników alkohol jest wyłącznie niskiej jakości substytutem najtańszych wódek. Spotyka się produkty droższe i jakościowo lepsze od wielu marek handlowych.

Również obawy Ministerstwa Zdrowia w dotyczące zmniejszenia wpływów z podatku akcyzowego do budżetu, w wyniku likwidacji gorzelnii niewytrzymujących konkurencji z rolnikami, są bezpodstawne.

Zwolennicy projektu uważają, że spowoduje on polepszenie jakości oferowanego alkoholu, poprzez (planowane w kolejnej wersji projektu) wprowadzenie podstawowych wymogów sanitarnych, oraz możliwość łatwej identyfikacji źródła napoju alkoholowego, co w sytuacji obecnej (produkcja w szarej strefie) nie jest możliwe. Doprowadzi to do poprawy jakości i bezpieczeństwa oferowanych trunków na skutek działania mechanizmów rynkowych.

KONSEKWENCJE PROJEKTU DLA POLSKIEGO RYNKU WYROBÓW SPIRYTUSOWYCH

Nie należy przeceniać wpływu projektu na polski rynek spirytusowy, gdyż dąży on jedynie do legalizacji już obecnej na rynku (w szarej strefie) produkcji.

Opierając się na oficjalnie dostępnych danych [Rzeczpospolita, 07 I 2009], można przyjąć cenę obecnie produkowanego przez rolników 55–56% alkoholu – 18–20 zł/litr. Po wejściu w życie nowelizacji przewidzianych w projekcie jego cena wzrośnie do ok. 50 zł/litr. W powyższej prognozie nie przyjęto, że koszty wytworzenia alkoholu i marża rolnika pozostaną stałe. W rzeczywistości producenci zapewne zdecydują się na zmniejszenie marży (lub pozostanie w szarej strefie z powodu spadku popytu wywołanego znacznym wzrostem cen).

Inaczej rzecz będzie się miała z wyrobami posiadającymi znaczną renomę, których ceny są porównywalne z wódkami luksusowymi np. śliwowica łącka kosztująca 50–70 zł/litr, (w Warszawie znacznie drożej). Uwzględniając 70% stężenie etanolu w tym produkcie, zdrożałaby ona o ok. 38 zł/litr.

Niemożliwy będzie ponadto handel wytworzonym alkoholem poza gospodarstwami rolnymi, co najprawdopodobniej wpłynie niekorzystnie na wielkość jego konsumpcji. Dodatkowo zmiany dotyczą jedynie alkoholu produkowanego z surowców wytwarzanych w gospodarstwie rolnym. Nie obejmą więc alkoholu produkowanego z cukru.

WNIOSKI

Nie ma wątpliwości zarówno co do tego, że produkcja napojów alkoholowych w gospodarstwach rolnych jest faktem, jak i że nie powoduje ona istotnych negatywnych następstw społecznych czy zdrowotnych.

Zmiany obecnie obowiązujących, niezwykle zawiłych i restrykcyjnych regulacji prawnych przyniosą z pewnością korzyść nie tylko producentom i konsumentom, ale również regionom, tradycyjnie kojarzonym z wyrobem alkoholu w gospodarstwach rolnych. Nie ma też żadnych podstaw twierdzenie, że wpłyną one niekorzystnie na rynek alkoholowy lub wpływy budżetu państwa z tytułu podatku akcyzowego.

Nie należy też oczekiwać, że jeśli omawiany projekt wejdzie w życie, zlikwiduje zjawisko nielegalnej destylacji alkoholu. Z zalegalizowania produkcji skorzystają rolnicy wytwarzający ciesząc się renomą specyfiki regionalne, a popularna w każdej wsi produkcja alkoholu nadal pozostanie w szarej strefie, ze względu na zbyt duże obciążenia podatkowe.

Dodatkowo, na uwagę zasługuje proces przygotowywania kolejnych wersji projektu i rozbieżności pomiędzy nimi, co rodzi uzasadnione wątpliwości dotyczące kompetencji merytorycznych jego twórców.

LITERATURA

- Biuletyn z posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej 'Przyjazne Państwo' do spraw związanych z ograniczeniem biurokracji (Nr 332) Nr 3333/VI kad.
- Biuletyn z posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej 'Przyjazne Państwo' do spraw związanych z ograniczeniem biurokracji (Nr 343) Nr 3487/VI kad.
- Dyrektor PARPA k. Brzózka dla TOK FM 27 I 2010.
- Feldo K., 2007. Ustawa o podatku akcyzowym. Komentarz, Warszawa.
http://www.lacko.pl/pl/3712/0/Lackie_produkty_tradycyjne.html.
- Orzeczenie SN z 30.11.2004 r., I KZP 23/04, OSNKW Nr 12/2004, poz. 100.
- Oskarżeni o produkcję śliwownicy łąckiej, [w:] Rzeczpospolita, 29 XII 2009.
- Podlaski samogon rządu zima, [w:] Rzeczpospolita, 07 I 2009.
- Raport PARPA Nielegalny obrót alkoholem 1.2008.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 110/2008 z dnia 15 stycznia 2008 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 1576/89.
- Ustawa z dnia 2 marca 2001 r. o wyrobie alkoholu etylowego oraz wytwarzaniu wyrobów tytoniowych (Dz.U. Nr 31, poz. 353 z późn. zm.) [u.alk.tyt]
- Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o wyrobie napojów spirytusowych oraz o rejestracji i ochronie oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych (Dz. U. z dnia 21 listopada 2006 r.) [u.wyr.nap.spir.]
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2008 r. o podatku akcyzowym (Dz.U. z 2009 r. Nr 3, poz. 11, z późn. zm.) [u.pod.akc]
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jednolity Dz. U. 2002 r. Nr 147 poz. 1231) [u.wych.trz.].
- Wypowiedź podsekretarza stanu w MZA, Fronczaka, [w:] Biuletyn... (Nr 343) Nr 3487/VI kad.
- Wyrembak J., 2007. Wyrabianie bez wymaganego zezwolenia alkoholu etylowego – glosa, Monitor Prawniczy, 2.

DRAFT LEGISLATIVE CHANGES IN THE PRODUCT OF ALCOHOLIC BEVERAGES (JP/A-310) AND ITS IMPLICATIONS FOR MARKET

Summary

The following paper describes latest amendment propositions of few acts connected with home alcohol production by farmers. It contains law analysis, and estimate of amendment influence on Polish alcohol market.

STAN I PERSPEKTYWY ROZWOJU GOSPODARSTW AGROTURYSTYCZNYCH W POWIECIE KALISKIM

STATUS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF TOURIST FARMS IN THE DISTRICT OF KALISZ

ELŻBIETA PYTLARZ

SKN Doradztwa Rolniczego
Wydział Przyrodniczo-Technologiczny
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Opiekunowie naukowci:
mgr inż. Małgorzata Borkowska
dr inż. Izabela Kurtyka

WSTĘP

Akcesja Polski do Unii Europejskiej oraz przemiany społeczno-ekonomiczne naszego kraju w kierunku gospodarki rynkowej doprowadziły do zmniejszenia zaangażowania zasobów wytwórczych rolnictwa na potrzeby produkcji żywności. Wiele rolniczych gospodarstw domowych przetrwało, dzięki podjęciu i rozwojowi przedsiębiorczości pozarolniczej.

Aktywność gospodarcza na wsi zmierza między innymi w kierunku agroturystyki. Agroturystykę definiuje się jako „formę wypoczynku, która realizowana jest na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, opartą na bazie noclegowej i aktywności rekreacyjnej, związanej z gospodarstwem rolnym lub równoważnym oraz jego otoczeniem (przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym)” [Drzewiecki, 1995]. W Polsce przyjęto nazywać agroturystyką każdą działalność polegającą na wynajmowaniu miejsc noclegowych na wsi. Agroturystyka w języku potocznym, jak również w wielu publikacjach, nazywana jest turystyką wiejską lub ekoturystyką. W definiowaniu tych pojęć istnieją jednakże nieznaczne różnice. Agroturystyką zajmują się rolnicy, traktując ją jako uzupełniające źródło dochodu, obok głównej działalności rolniczej. Turystyka wiejska to główne zajęcia dla nierolniczej grupy mieszkańców wsi, często przybyłej z dużych aglomeracji miejskich. Ekoturystyka zaś jest to wypoczynek w gospodarstwie ekologicznym, atestowanym m.in. przez Stowarzyszenie EKOLAND.

Za zakładaniem gospodarstw agroturystycznych, w celu pozyskania dodatkowego źródła dochodu przemawia to, iż nie ma z tym związanych skomplikowanych procedur.

Uruchomienie takiej działalności wymaga minimum formalności w urzędzie gminy. Bardziej liczy się pomysł na przyciąganie turystów i oferowane im atrakcje.

Agroturystyka jest najrealniejszą formą działalności pozarolniczej, jaką realizować można obecnie na terenach wiejskich, w której popyt kreowany jest z zewnątrz, zwłaszcza ze strony relatywnie bogatszych mieszkańców dużych miast. Konkurencyjność cen w porównaniu z turystyką komercyjną jest jednym z podstawowych argumentów przemawiających na korzyść agroturystyki [Sieradzka 2004].

MATERIAŁ I METODY

Celem publikacji jest analiza stanu i perspektyw rozwoju gospodarstw agroturystycznych usytuowanych w powiecie kaliskim oraz próba określenia znaczenia agroturystyki w rozwoju rolników.

W celu uzyskania materiałów źródłowych na przełomie sierpnia i września 2009 r. przeprowadzono badania ankietowe wśród właścicieli kwater agroturystycznych, posługując się kwestionariuszem wywiadu. W powiecie kaliskim wielkość próby wyniosła 100%. Ankiety zostały przeprowadzone we wszystkich 19 gospodarstwach agroturystycznych funkcjonujących na terenie powiatu. Przy opracowaniu materiału badawczego została wykorzystana metoda opisowa oraz monograficzna.

Powiat kaliski znajduje się w województwie wielkopolskim. Usytuowany jest w jego południowo-wschodniej części, leżąc w strefie wpływów trzech dużych ośrodków miejskich: Poznania, Łodzi i Wrocławia, z którymi posiada dobre połączenia komunikacyjne, kolejowe i autobusowe. W skład powiatu kaliskiego wchodzi 10 rolniczych gmin oraz gmina i miasto Stawiszyn. Teren powiatu pokryty jest w ponad 20% lasami różnego rodzaju. W powiecie zlokalizowany jest także największy w południowej Wielkopolsce sztuczny akwen wodny na przyujściowym odcinku rzeki Pokrzywnicy.

Dominacja w powiecie kaliskim gospodarstw o powierzchni do 5 ha oraz gleb piaszczystych należących do V i VI klasy bonitacyjnej sprawiają, że prowadzenie wyłącznie działalności rolniczej nie pozwala na normalne i godziwe egzystowanie rolnika. Prowadzenie agroturystyki jest dla niego jedną z możliwości, mającą na celu pozyskanie dodatkowego dochodu, z czego rolnicy z powiatu kaliskiego korzystają.

WYNIKI

W powiecie kaliskim gospodarstwa agroturystyczne prowadzone są średnio od 7 lat, a powodem rozpoczęcia działalności agroturystycznej najczęściej była chęć pozyskania dodatkowego źródła dochodu, w wyniku spadku opłacalności produkcji rolniczej i pogorszenia się poziomu życia respondentów (co trzecia odpowiedź) oraz lepsze wykorzystanie zasobów posiadanych zasobów gospodarstwa (co czwarta odpowiedź).

Najmniej formalności związanych z założeniem gospodarstwa agroturystycznego mają rolnicy utrzymujący się głównie z uprawy ziemi czy hodowli zwierząt, a którzy agroturystykę chcą traktować jako dodatkowe źródło dochodu. W takim przypadku ustawa

o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 r. (Dz.U. nr 173 poz. 1807 z późn. zm.) nie przewiduje obowiązku rejestracji działalności gospodarczej. We wszystkich badanych gospodarstwach działalność agroturystyczna prowadzona była jako uzupełniająca do produkcji rolniczej. Rolnicy są w takim przypadku zwolnieni z obowiązku płacenia podatku dochodowego. Zwolnienie z obowiązku rejestracji działalności gospodarczej jest uzależnione od spełnienia przez gospodarza jednego warunku, dotyczącego jego bazy noclegowej. Otóż baza ta nie może przekroczyć pięciu pokoi. W badanych gospodarstwach liczba pokoi udostępnionych turystom w jednym przypadku przekroczyła pięć, a w pozostałych 18 gospodarstwach pozostawała poniżej tej liczby. Średnio były to 4 pokoje, zaś liczba miejsc noclegowych wahała się w przedziale od 6 do 24.

Średni wiek gospodyni wynosił 41, zaś gospodarza 42 lata. Wśród respondentów dominowało wykształcenie średnie (14 kobiet i 15 mężczyzn). Wśród mężczyzn siedmiu miało wykształcenia średnie rolnicze. Żaden z ankietowanych rolników nie miał wykształcenia zasadniczego. Ukończenie studiów wyższych deklarowało 4 mężczyzn i 5 kobiet, wśród nich studia rolnicze ukończyło 2 mężczyzn i 1 kobieta.

Gospodarstwa rolne, w których prowadzona była działalność agroturystyczna, miały średnią powierzchnię 7 ha. Wśród nich najliczniejszą grupę stanowiły gospodarstwa o powierzchni nieprzekraczającej 5 ha (57%). Powierzchnia użytków rolnych wynosiła średnio 4 ha, a w ich strukturze dominowały TUZ-y (średnio 2,56 ha). Rolnicy sprzedają siano, które cieszy się wielkim zainteresowaniem na lokalnym rynku a tym samym pewnością zbytu, ze względu na hodowlę przeżuwaczy w okolicy gospodarstw agroturystycznych.

Produkcja rolna, w większości badanych gospodarstw (58%), była prowadzona na własne potrzeby. Często płody rolne z gospodarstwa wykorzystywane były do przygotowywania posiłków dla gości. Produkcję towarową prowadziło 11% analizowanych gospodarstw, zaś 31% produkowało tylko w części na rynek. Wartość produkcji, sprzedawanej przeważnie na lokalnym rynku, w 22% gospodarstw była nie większa niż 5 000 zł, a dla 11% przekroczyła tę wartość.

W co drugim gospodarstwie agroturystycznym turysta miał możliwość spożywania posiłków w domu gospodarza, a nauka ich przyrządzania była jednocześnie atrakcją oferowaną w 16% badanych gospodarstw. W ofertach 84% badanych gospodarstw znalazło się grillowanie, w 95% ofert było organizowanie ognisk, a w 37% gospodarstw wypoczywający mieli możliwość nauczenia się jazdy konnej pod okiem instruktora. W 32% gospodarstw turyści mieli do dyspozycji place zabaw dla dzieci, boiska do gier zespołowych oferowało 26% respondentów. Możliwość wędkowania na terenie gospodarstwa agroturystycznego oferowało 16% ankietowanych. 100% właścicieli gospodarstw traktowało blisko położony las (do 1 km) obfitujący w grzyby za dodatkową atrakcję. W pobliżu 27% gospodarstw znajdują się rezerваты lub inne miejsca objęte ochroną. Sprzęt do dyspozycji wczasowiczów, dostępny w prawie każdym gospodarstwie, to grill (84% gospodarstw), a także piłki do gier zespołowych (79%), rowery (42%) oraz rakiety do badmintonu (37%). Oferty agroturystyczne w badanych gospodarstwach nie są zbyt bogate i wymagają rozszerzenia. Uzależnione jest to głównie od pomysłowości gospodarzy. Czynnikiem ograniczającym poszerzenie oferty są dodatkowe nakłady finansowe.

Usługi turystyczne stanowiły część dochodów gospodarstw domowych badanej grupy. Ich udział był zróżnicowany i mieścił się w przedziale od 10 do 70%. Wynika z tego, iż prowadzenie działalności agroturystycznej jest skutecznym sposobem pozyskania dochodu

pozarolniczego. 74% ankietowanych uważało, że prowadzenie działalności agroturystycznej jest opłacalne, a 95% wyraziło zamiar dalszego jej prowadzenia.

Jeden z badanych rolników wprowadził w swoim gospodarstwie agroturystycznym specjalizację, przedstawiając zarówno produkcję, jak i ofertę turystyczną na ekologiczną. Jest to tzw. ekoturystyka. Definiuje się ją jako wypoczynek u rolnika, prowadzącego czynne gospodarstwo rolne, z zachowaniem określonych standardów, m.in. oferowanie ekologicznych pomieszczeń, ekologicznej żywności z certyfikatem. Zasady otrzymania wspomnianego certyfikatu określa ustawa o rolnictwie ekologicznym. Zainteresowanie prowadzeniem takich gospodarstw jest coraz większe. Zachętą są dopłaty, które może otrzymać z tego tytułu rolnik ze Wspólnoty Europejskiej. W powiecie kaliskim 16% badanych rolników prowadzących gospodarstwa agroturystyczne wyraziło chęć przestawienia tradycyjnej produkcji rolnej na ekologiczną.

Rolnik, prowadzący obok produkcji rolnej agroturystykę, musi dzielić czas i uwagę pomiędzy tymi dwiema formami działalności. Może jednak liczyć na pomoc i wsparcie w zakresie pozyskiwania informacji, szkoleń, promocji ze strony starostwa powiatowego. 53% respondentów uważało, że to ono w największym stopniu pomaga w rozwoju agroturystyki w powiecie kaliskim. Rozwój agroturystyki wspierają również w opinii 21% respondentów Ośrodki Doradztwa Rolniczego. 32% gospodarzy narzeka natomiast na współpracę z gminnymi władzami.

Rozwój agroturystyki i każdej innej działalności pozarolniczej jest zależny w dużej mierze od osobowości i charakteru gospodarza. W 95% odpowiedzi właściciele gospodarstw agroturystycznych za taką właśnie cechę uważa pracowitość. Wynika to z faktu połączenia dwóch działalności i związanego z tym ogromu pracy.

Tabela 1

Cechy osobowości i charakteru rolników prowadzących pozarolniczą działalność

ROZPATRYWANA CECHA	LICZBA ODPOWIEDZI
pracowitość	11
odwaga	1
otwartość	4
energia	8
poczucie humoru	2
pomysłowość	3
zaangażowanie	9

Źródło: opracowanie własne

W opinii 32% właścicieli gospodarstw agroturystycznych rozwój agroturystyki w powiecie kaliskim przyczynia się do poprawy warunków i poziomu życia miejscowej ludności, a 26% uważa, że wpływa na zachowanie czystego powietrza. 11% stwierdziło, że prowadzona przez nich działalność wpłynęła na poprawę stanu bezpieczeństwa publicznego w powiecie. Dalszy rozwój agroturystyki zależy w głównej mierze od postawy mieszkańców powiatu, którzy wykazując się pomysłowością i przedsiębiorczością, będą przyciągać tury-

stów. Starostwo powiatowe będzie natomiast dalej prowadzić promocję tych gospodarstw i pokazywać zalety wypoczynku na obszarach wiejskich. Informowanie turystów o tej formie spędzania wolnego czasu, korzyściach, zasadach ma kluczowe znaczenie w rozwoju agroturystyki.

WNIOSKI

Aktualna sytuacja ekonomiczna wielu gospodarstw rolniczych zmusza do poszukiwania alternatywnych źródeł dochodów. Agroturystyka jest jedną z możliwych form wielofunkcyjnego wykorzystania zasobów gospodarczych terenów wiejskich i może być traktowana jako aktywność uzupełniająca inne funkcje gospodarstwa rolnego. W powiecie kaliskim rozwój agroturystyki uwarunkowany jest głównie przez: walory krajobrazowe i historyczne, stan infrastruktury, jakość władz starostwa i służb doradczych. Prowadzenie działalności agroturystycznej ogranicza poziom bezrobocia lokalnego (jawnego i ukrytego) oraz doprowadza do wzrostu dochodów gospodarstw domowych użytkujących gospodarstwo rolne. Następuje rozwój działalności komplementarnych i uzupełniających tę formę, związanych z zaspokojeniem potrzeb ekonomicznych, społecznych i poznawczych turystów. Rolnicy poszerzają swoje doświadczenie z zakresu podejmowania decyzji inwestycyjnych i rozwojowych. Działalność ta wpływa na polepszenie warunków życia miejscowej ludności.

LITERATURA

- Drzewiecki M., 1995. Agroturystyka, Instytut Wydawniczy Świadectwo, Bydgoszcz, s. 5.
- Meyer B., 2006. Kształtowanie układów przestrzennych przez turystykę, [w:] Sikorska D., Agroturystyka wiejska jako istotny element pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich. seria Roczniki Naukowe, t. IX, z. 3.
- Sieradzka K., 2004. Agroturystyka jako forma przedsiębiorczości pozarolniczej na terenach wiejskich w Polsce, Prace Naukowe – Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego. Wydział Ekonomiczno-Rolniczy. Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu; nr 35 – Warszawa 2004, Wydaw. SGGW Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, s. 639–650.

STATUS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF TOURIST FARMS IN THE DISTRICT OF KALISZ

Summary

The aim of the publication is to analyze the state and development prospects of agritourism farms located in the district of Kalisz and attempt to determine the importance of tourism for the development of farmers.

FARMS OF MOUNTAIN REGIONS

GOSPODARSTWA NA OBSZARACH GÓRSKICH

ELŻBIETA PYTLARZ

SKN Agriculture Consultancy
Department of Nature-Technology
Wrocław University of Environmental and Life Sciences

Scientific supervisor:
M. Eng. Małgorzata Borkowska
Dr. Eng. Izabela Kurtyka

INTRODUCTION

The study was established at the evidence gathered during the research camp – Radków 2008. Agriculture is one of the oldest and most basic industries using natural forces to produce plant and animal products. The main characteristic of the agricultural economy includes linking agricultural production to the ground. The soil is the means of production, and this is apparent from its dependence on natural conditions [Klepacki 1998]. The area of Klodzko Valley has great potential, which can be utilized to raise the standard of living in the development of the natural environment. However, sustainable rural development requires that such activities include not only agricultural activity, but also the involvement of local and regional governments. [Dyszewski 2004].

Polish accession to the European Union opened up new opportunities for agriculture. Among them we can distinguish not only direct subsidies but also organized workshops and training courses throughout our country, thanks to financial support from the European Union. Immediately after joining the EU, the economic situation in agriculture has improved, an improvement in the cash income of farmers has been noted and sentiment about the prospects for further farm management has developed.

RESEARCH METHODOLOGY

In order to obtain the source materials in 2008, studies were performed in the Radków municipality among the farms where the main source of livelihood for rural families has been working on a family farm. We have omitted the area of farm land used for farming less than

5 ha (deliberate choice). With a group of selected farms, based on the criterion of typicality test [Kopeck 1983], 40 households were selected for detailed study (random selection). During the collection of source materials a questionnaire interview with the farmers was performed. The survey concerned the conduct of their farm management and holdings, and plans to use direct EU subsidies. Methods of targeted interviews and participatory observation were utilized. The research material was prepared using analytical and descriptive methods.

RESEARCH RESULTS

The average age of farmers who participated in the study was 45 years old. Such individuals are characterized by a stabilized position in a community, mature approach to the problems posed to them and solve them through the knowledge and experience acquired in life. In deciding largely they were guided by the possibility of selling 69%, and prices 31%.

The study group was dominated by men with vocational education 41% and high school 39%. Completion of university studies declared only 20%. Farmers were asked about their plans to the farms. Among the respondents the majority expressed willingness to increase their land holdings through a buy (33%). Fewer farmers are planning to increase their farming area by leasing new land.

Primary production activities carried out by the surveyed farmers had crop production, it ran all respondents. However, mixed production such as plant and animal was declared by more than 60% of farmers. The structure was dominated by the cultivation of cereal crops (Table 1), whose share was over 89%, dominated by the cultivation of winter wheat and barley. Root crops were grown on 1.7% of crops, such as potatoes for their own needs.

Table 1

Guidelines for agricultural production

No.	Description	%
1.	Crop production	39,5
	• Grain	89,2
	• Root	1,7
	• Industrial	6,7
	• Other	2,4
2.	Livestock production including:	60,5
	• cattle	23,1
	• pigs	76,9

Source: own research

Difficulties in selling of grain were not a problem for farmers. The high share of grain in the crop structure was a very good forage base for rearing pigs.

The second direction of the livestock production was dairy cattle, which was mainly a source of milk for their own needs. Of these, just over ¼ of farms sold milk to dairy.

In making production decisions, farmers were guided by the possibility of selling agricultural products produced (69%), followed by prices. The reason for that was the fact

that there was overproduction of some agricultural crops. Farmers seek first outlets for their crops, and then pay attention to the sale price. In carrying out agricultural activities, farmers seek to maximize their income and net profits.

CONCLUSION

Based on the study the following conclusions can be drawn:

1. Predominant direction of production in the Radków municipality was crop production, which is the base feed for livestock development.
2. In making production decisions, farmers were guided by the outlets for their crops (59%) and thus adapt their production to market demand. Over 2/3 of farms were selling their products on the local market.
3. The main crop production was the cultivation of cereals. The crop structure reflected more than ¼ of barley for use as feed for pigs. Second place was occupied by winter wheat for sale.

LITERATURE

- Dyszewski A., 2004. "Condition and prospects of development of farms in the Klodzko Valley region". *Annals of Science*, Volume IV, Issue 1, 40–43.
- Klepacki B., 1998. "The economics and organization of agriculture". School and Pedagogical Publisher, Warsaw.
- Kopec B., 1983. "Methodology of economic research on agricultural holdings". Script AR Wrocław, No 269.

GOSPODARSTWA NA OBSZARACH GÓRSKICH

Summary

The research was conducted in the year 2006 in the region of Klodzko, among the farmers running family farms. The results show that most popular production is labor intensive, and the most popular animal production is flock.

DODATKOWE ŹRÓDŁA DOCHODU MIESZKAŃCÓW KOTLINY KŁODZKIEJ

INCOME RESIDENTS KŁODZKO VALLEY

ALEKSANDRA BAGIŃSKA

SKN Doradztwa Rolniczego
Wydział Przyrodniczo-Technologiczny
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Opiekunowie naukowci:
mgr inż. Małgorzata Borkowska
dr inż. Izabela Kurtyka

WSTĘP

Kotlina Kłodzka to region w południowo-zachodniej części Polski otoczony Górami Bardzkimi, Złotymi, Bystrzyckimi, Stołowymi oraz Masywem Śnieżnika. Jest to największa kotlina w Sudetach, posiadająca unikalne walory krajobrazowe. Zbocza i grzbiety gór porośnięte są lasami; zatrudnienie jest małe, a działalność człowieka sprowadza się w zasadzie do turystyki i gospodarki leśnej.

W paśmie Gór Stołowych leży gmina Radków, w której rolnicy bardzo aktywnie zajmują się działalnością pozarolniczą. Malownicze położenie, czyste powietrze oraz mnogość szlaków turystycznych sprawia, że obszar ten jest bardzo chętnie odwiedzany przez turystów.

MATERIAŁ I METODY

Badania zostały przeprowadzone podczas obozu naukowego w 2009 r. na terenie Kotliny Kłodzkiej. Ankietowane gospodarstwa znajdują się w gminie Radków, która leży w południowo-zachodniej części województwa dolnośląskiego, w środkowej części Ziemi Kłodzkiej.

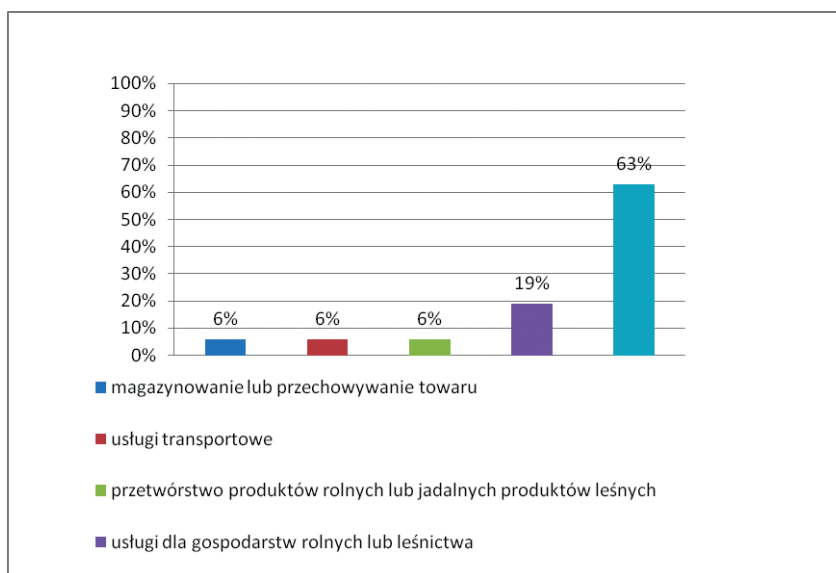
Analizie poddano 30 gospodarstw prowadzących działalność pozarolniczą. Dane zostały pozyskane dzięki ankietom, które przeprowadzono z miejscowymi rolnikami. Głównym celem badania było uzyskanie informacji na temat sposobów prowadzenia działalności pozarolniczych przez mieszkańców gminy Radków.

WYNIKI

Średnia powierzchnia UR w badanych gospodarstwach Kotliny Kłodzkiej wynosi 28,2 ha. Wiek ankietowanych gospodarzy to średnio 45 lat, natomiast gospodyń 41 lat. Na 25 ankietowanych gospodarzy 18 posiada wykształcenie zawodowe, 7 legitymuje się wykształceniem średnim, natomiast żaden nie posiada wykształcenia wyższego. Wśród gospodyń wykształcenie średnie zadeklarowało 14 osób na 26 ankietowanych.

Rolnicy prowadzą swoje gospodarstwa średnio od 14 lat. Wszyscy z nich działają również poza rolnictwem. Największy udział, w uzyskiwaniu dodatkowego źródła dochodu (63%), mają gospodarstwa świadczące usługi turystyczne wraz z działalnością związaną ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem. 19% rolników prowadzi usługi dla innych gospodarstw rolnych lub leśnictwa. Najmniejszy procent rolników (18%) zajmuje się przetwórstwem produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych, usługami transportowymi oraz magazynowaniem i przechowywaniem towaru.

Najczęściej spotykaną formą usług turystycznych jest agroturystyka, w której mogą się zawierać wszystkie rodzaje działalności pozarolniczej (rys. 1).

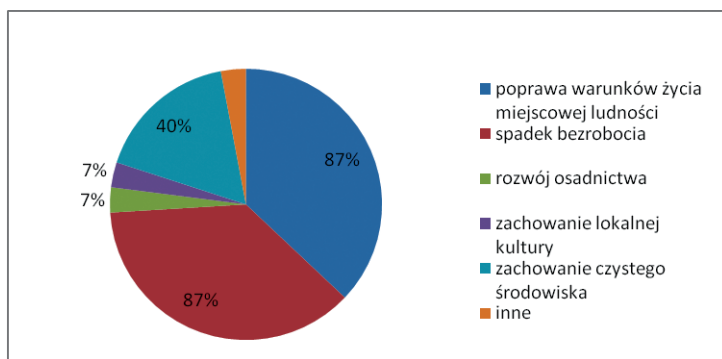


Źródło: opracowanie własne

Rys. 1. Typy i udział prowadzonych działalności pozarolniczych

Ta forma masowej turystyki obejmuje różnego rodzaju usługi, począwszy od zakwaterowania, poprzez częściowe lub całonocne posiłki, wędkarstwo i jazdę konną, po uczestnictwo w pracach gospodarskich. Polega na wykorzystaniu piękna krajobrazu wiejskiego i uatrakcyjnianiu gościom pobytu udziałem w codziennych zajęciach w gospodarstwie, w tradycyjnym rzemiośle artystycznym (np. haftowanie, szydełkowanie), obrzędach ludowych oraz przygotowywaniu potraw regionalnych, połączonym z wypiekiem chleba, wyrobem serów lub wędlin.

Głównym powodem prowadzenia działalności pozarolniczej jest chęć uzyskania dodatkowych źródeł dochodów (74% badanych), a kolejno: lepszego wykorzystania posiadanych zasobów (11%), pozytywnego przykładu funkcjonowania w okolicy (11%) oraz zaspokojenia ambicji (4%).

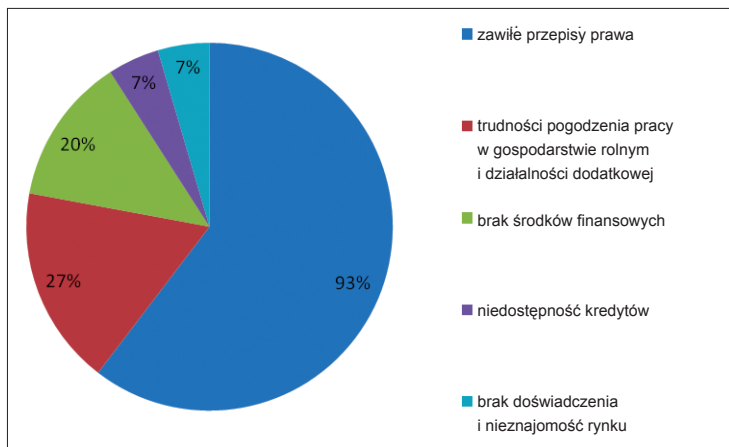


Źródło: opracowanie własne

Rys. 2. Odpowiedź: Na co wpływa rozwój działalności pozarolniczej

Rozwój działalności pozarolniczej wpływa przede wszystkim na poprawę warunków życia miejscowej ludności (87%) oraz spadek bezrobocia (87%) (rys. 2). Związane jest to z powstawaniem nowych miejsc pracy, np. przy obsłudze pensjonatu, przy prowadzeniu stajni oraz nauki jazdy konnej. Ponadto rolnicy uważają, że rozwój działalności pozarolniczej wpływa na zachowanie czystego środowiska (40%), rozwój osadnictwa (7%) i zachowanie lokalnej kultury (7%).

Rolnicy wskazali wiele barier (rys. 3), które utrudniają im prowadzenie działalności pozarolniczej. Główną przeszkodą dla nich są zawiłe przepisy prawa, aż 93% rolników potwierdziło tę niedogodność. Kolejne to: trudności pogodzenia pracy w gospodarstwie rolnym i działalności dodatkowej (27%), brak środków finansowych na rozwój (20%), niedostępność kredytów (7%) oraz brak doświadczenia i nieznanomość rynku (7%).



Źródło: opracowanie własne

Rys. 3. Bariery w rozwoju działalności pozarolniczej

WNIOSKI

Kotlina Kłodzka jest obszarem sprzyjającym działalności pozarolniczej. Warto tam zajmować się takimi usługami ze względu na walory turystyczne oraz małą wydajność rolnictwa. Wielu rolników, między innymi również w gminie Radków, decyduje się na prowadzenie działalności pozarolniczej (zwłaszcza agroturystyki) pomimo utrudnień związanych z przepisami prawnymi i finansami. Agroturystyka sprzyja ona spadkowi bezrobocia oraz poprawie stanu środowiska naturalnego.

Z przeprowadzonych badań nasuwa się wniosek, że należy wspierać tego typu działalności rolników oraz stwarzać im warunki do dalszego rozwoju. Mogą one opierać się na dofinansowaniu z funduszy Unii Europejskiej przeznaczonych na rozwój regionalny.

INCOME RESIDENTS KŁODZKO VALLEY

Summary

Objective of the study is to identify additional sources of revenue they receive from farmers Kłodzko Valley.

REALIZACJA PRZEDSIĘWZIĘĆ ZWIĄZANYCH Z DOBRĄ PRAKTYKĄ ROLNICZĄ NA OBSZARACH WIEJSKICH GMINY OSIEK JASIELSKI W 2009 ROKU

THE IMPLEMENTATION OF GOOD AGRICULTURAL PRACTICE IN THE COMMUNITY OSIEK JASIELSKI IN 2009

**KAROLINA BŁAŻOWSKA, PIOTR WOJNOWSKI, JOANNA NIEMCZYCKA,
EWELINA STANEK**

SKN Ekologów
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie

Opiekun naukowy
dr inż. Marta Pisarek

WSTĘP

Zwykła dobra praktyka rolnicza oznacza podstawowe standardy gospodarowania, uwzględniając ochronę środowiska, która powinien przestrzegać każdy racjonalnie postępujący rolnik. Standardy te dotyczą: racjonalnej gospodarki nawozami, ochrony wód i gleb, zachowania cennych siedlisk oraz gatunków roślin i zwierząt, ochrony krajobrazu rolniczego. Stosowanie dobrej praktyki rolniczej jest możliwe w odpowiednio urządzonym gospodarstwie, którego kierunek produkcji jest właściwie dostosowany do naturalnych warunków przyrodniczych.

MATERIAL I METODY

W 2009 roku zostały przeprowadzone badania ankietowe na terenie gminy Osiek Jasielski. Ankietyzacją objęto 30 gospodarzy rolnych. Średnia wieku ankietowanych osób wynosiła 49 lat, w tym najwięcej respondentów było w wieku pomiędzy 41–60 rokiem życia (71%). Wśród ankietowanych osób najwięcej było ze średnim wykształceniem (53%), a najmniej z wykształceniem wyższym i podstawowym (po 3%). Zdecydowana większość osób

miała profil wykształcenia techniczny (41%), profil wykształcenia rolniczego posiadało 31% respondentów. W przypadku 21% profil ukończonej szkoły był zawodowy, a wśród 7% był to profil ogólnokształcący.

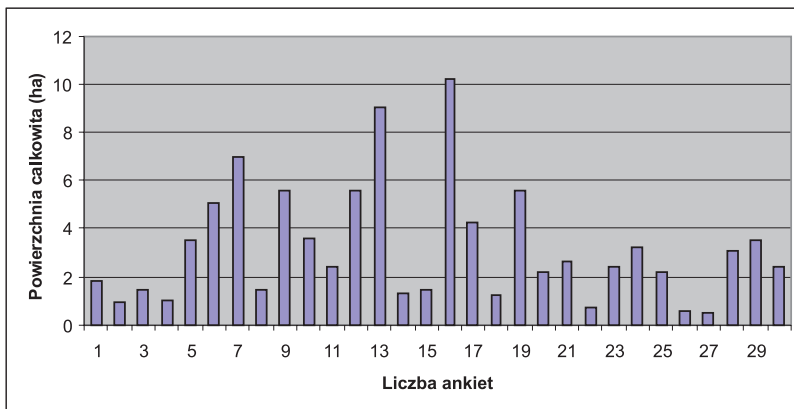
Pytania w kwestionariuszu podzielone zostały na kilka części i dotyczyły: struktury użytkowania ziemi, produkcji roślinnej, produkcji zwierzęcej, zagospodarowania opakowań po nawozach sztucznych, doksztalcenia rolników.

Wszystkie wyniki badań własnych przedstawiono w formie opisowej oraz graficznej za pomocą wykresów kołowych i słupkowych.

WYNIKI

Ankietowani rolnicy byli właścicielami małoobszarowych gospodarstw. Z danych prezentowanych na rysunku 1 wynika, że najczęściej było gospodarstw, których powierzchnia znajdowała się w przedziale od 0,5 do 4 ha (80%). Mniej liczebną grupę stanowiły gospodarstwa o powierzchni od 5 do 7 ha (13%), a tylko dwa gospodarstwa miały powierzchnię powyżej 8 ha. Średnia wielkość ankietowanych gospodarstw wynosiła 3,20 ha (rys. 1).

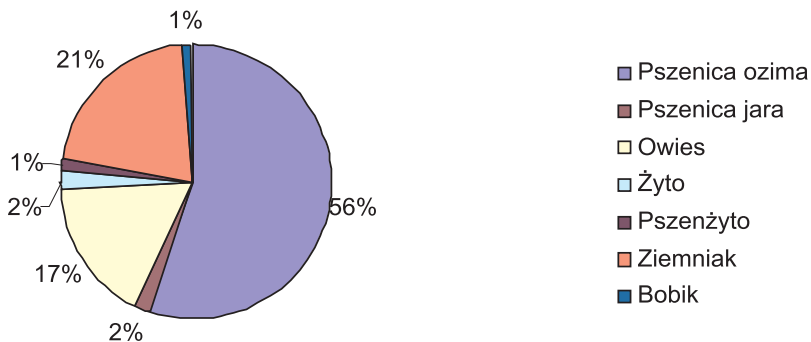
Przez lata uważano, iż główną misją wsi i jej naturalnym celem jest wytwarzanie żywności oraz działania na rzecz wzrostu intensywności produkcji. Sytuacja polskiej wsi w ostatnich kilku latach uległa jednak zmianie. Dochody, jakie uzyskują rolnicy z produkcji roślinnej i zwierzęcej, często nie są wystarczające, aby zapewnić godny byt, dlatego też szukają oni innych źródeł finansowych [Świetlikowska 1999]. Z badań własnych wynika, że rolnicy oprócz dochodu z rolnictwa posiadali inne źródła utrzymania. W przeważającej części to praca zawodowa (53% ankietowanych), w 35% przypadków źródłem dochodu była emerytura, a w 12% – usługi transportowe.



Źródło: opracowanie własne

Rys 1. Powierzchnia całkowita gospodarstw (w ha)

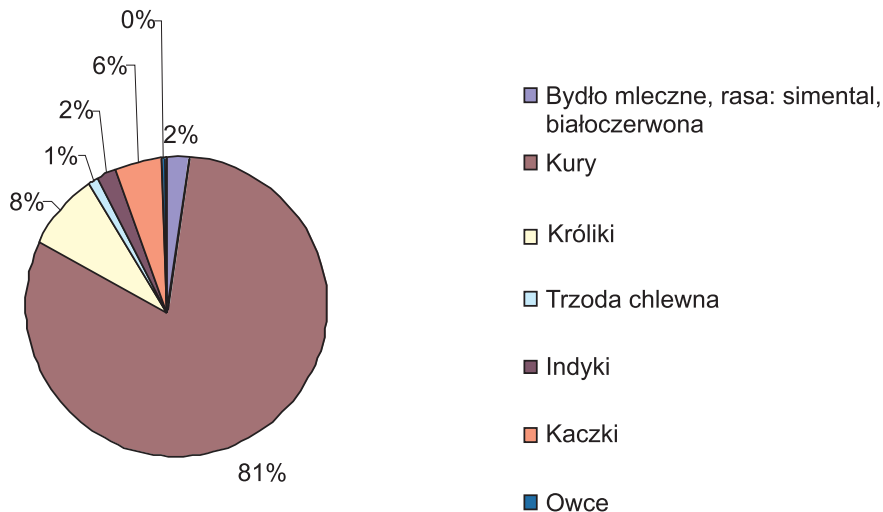
Ze struktury powierzchni upraw wynika, że respondenci najczęściej uprawiają pszenicę ozimą. Stanowi ona 56% gruntów ornych. Kolejnymi uprawami były ziemniak (21%) oraz owies (17%). Najmniejszą powierzchnię zajmowała bobik, pszenżyto, jak również żyto (rys. 2).



Źródło: opracowanie własne

Rys 2. Struktura powierzchni upraw (%)

Na rysunku 3 przedstawiona została struktura inwentarza zwierzęcego (dane za 2009 rok). Z danych wynika, że najczęściej hodowanymi i użytkowanymi zwierzętami były kury (81%), króliki (8%) oraz kaczki (6%); najrzadziej – owce, trzoda chlewna, bydło mleczne i indyki.



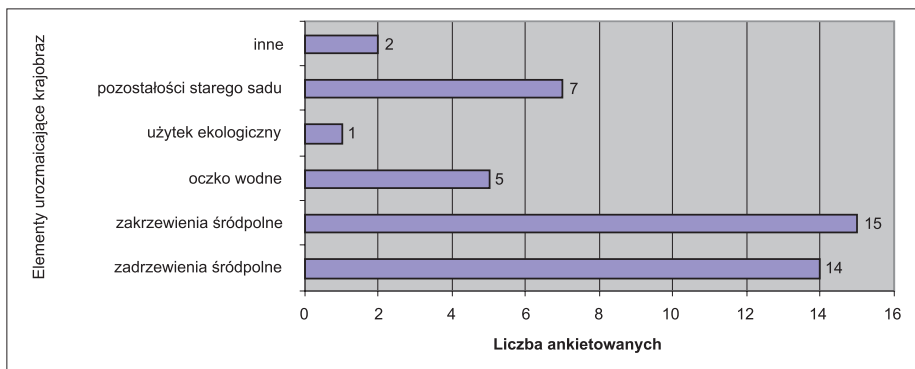
Źródło: opracowanie własne

Rys. 3. Struktura inwentarza (%)

Spośród zabiegów agrotechnicznych na szczególną uwagę zasługuje wapnowanie. Ma ono na celu przede wszystkim poprawienie odczynu gleby, a co za tym idzie – szeregu właściwości biologicznych, chemicznych i fizycznych. Województwo podkarpackie to rejon Polski o dużym zakwaszeniu gleb i dlatego posiada największy odsetek użytków rolnych wymagających wapnowania [Strączyński 1999]. W przypadku ankietowanych rolników, w ostatnich latach, 77% osób nie przeprowadziło badania gleby stwierdzającego wielkość pH. W latach od 2000 do 2009 badania gleby przeprowadziło 20% gospodarzy, natomiast do roku 2000 tylko 3%.

Rolnicy analizowanych gospodarstw, w zdecydowanej większości, jako nawóz organiczny stosowali obornik bydlęcy, koński i kurzeniec mieszany (78%). W najmniejszych ilościach wykorzystywano kompostownik oraz nawozy mineralne (7%). W przypadku 15 respondentów jako zielony nawóz stosowano lubin i gorczycę. Natomiast 94% osób nie używało nigdy wermikompostu do nawożenia, natomiast po 3% osób stosowało go z własnej hodowli, a także kupowało w sklepie ogrodniczym. W celu poprawienia żyzności gleby tylko jedno gospodarstwo stosowało Efektywne Mikroorganizmy.

Większość respondentów posiadała w otoczeniu swojego gospodarstwa liczne zadrzewienia i zakrzewienia śródpolne, a także inne elementy urozmaicające krajobraz (rys. 4). Urozmaicony krajobraz rolniczy poza walorami estetycznymi sprzyja zachowaniu równowagi biologicznej na wszystkich trzech jej szczeblach, a tym samym ogranicza do minimum zużycie chemicznych środków ochrony roślin [Kozłowski 2002].



Źródło: opracowanie własne

Rys. 4. Elementy urozmaicające krajobraz wymienione przez respondentów

Wszyscy ankietowani rolnicy stosowali pestycydy, w tym 25% rolników – do zaprawiania nasion, 21% rolników stosowało środki ochrony roślin systematycznie, niezależnie od liczby szkodników, chwastów lub nasilenia choroby, natomiast pozostali używali ich tylko, kiedy inne metody zwalczania agrofagów były niewystarczające. Znaczna część respondentów – 63% posiadała aktualne zaświadczenia w zakresie wykonywania zabiegów środkami ochrony roślin. Zaświadczenie to jest ważne 5 lat.

Najczęstszym miejscem, w którym były przeprowadzane prace związane z przygotowaniem roztworów roboczych chemicznych środków ochrony roślin, była betonowa płyta

podwórka. Połowa ankietowanych gospodarzy nie dysponowała własnym opryskiwaczem. 40% badanych osób posiadających opryskiwacz miało aktualne techniczne badania opryskiwaczy. Badania te ważne są przez 3 lata.

Wśród ankietowanych – 61% osób wyrzuca opakowania po środkach ochrony roślin do pojemników na odpady komunalne, natomiast w 14% zużyte opakowania były zwracane do sklepów, w których zostały zakupione. Opakowania także palono (11%) i stosowano inne rozwiązania (14%). Natomiast zdecydowana większość respondentów – 94% deklaruje, że segreguje odpady komunalne, w tym odpady te dzieliła na: metal, szkło, papier, żywnościowe, a także na organiczne. Jednak na obszarach wiejskich nadal można bardzo często obserwować „dzikie” składowiska odpadów, które są niebezpieczne dla środowiska, a ponadto wpływają negatywnie na walory krajobrazu wiejskiego [Hadryjańska 2006].

Zdecydowana większość rolników – 70% nie brała udziału w szkoleniach i kursach, a poziom swojej wiedzy z zakresu rolnictwa i ochrony środowiska podnosili poprzez samodokształcanie. W przypadku badanych rolników 49% nie czytało prasy rolniczej, 35% kupowało okazjonalnie czasopisma rolnicze, 10% osób prowadziło prenumeratę, a po 3% ankietowanych dokonywało zakupu cyklicznego i prowadzi czytelnictwo przez Internet.

WNIOSKI

1. Zdecydowana większość właścicieli gospodarstw prowadzi małe gospodarstwa rolne o powierzchni od 0,5 do 4 ha. Średnia wielkość gospodarstw wynosi 3,20 ha.
2. Największą strukturę użytkowania gruntów rolnych zajmują grunty orne, a najmniejszą pastwiska.
3. Rolnicy w głównej mierze uprawiają pszenicę ozimą.
4. Najczęściej hodowanymi i użytkowanymi zwierzętami były kury.
5. Gospodarze oprócz dochodów z rolnictwa posiadają także inne źródła finansowe, w szczególności jest to praca zawodowa.
6. Na terenie badań znalazło się tylko jedno gospodarstwo, które prowadzi system gospodarowania ekologicznego.
7. W otoczeniu swoich gospodarstw gospodarze posiadali liczne elementy urozmaicającego krajobraz.
8. W gospodarstwach były stosowane różnego rodzaju chemiczne, biologiczne i biotechniczne środki ochrony roślin do zwalczania szkodników, chwastów i chorób.
9. W gospodarstwach prowadzona jest systematyczna segregacja odpadów.
10. Właściciele gospodarstw rolnych podnoszą poziom swojej wiedzy rolniczej poprzez uczestnictwo w programach i dotacjach unijnych.

LITERATURA

- Hadryjańska B., 2006. Segregowanie odpadów na obszarach wiejskich w Wielkopolsce jako element ochrony środowiska naturalnego. Woda-Środowisko-Obszary Wiejskie, t. 6, z. 2 (18), 77–86.
- Kozłowski S., 2002. Trawy w polskim krajobrazie. Polska księga traw. Wyd. PAN, Kraków.

Strączyński S., 1999. Stan zakwaszenia i potrzeby wapniowania gleb w Polsce. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol., z. 467, 527–532.
Świetlikowska U., 1999. Agroturystyka. Wyd. SGGW, Warszawa.

**THE IMPLEMENTATION OF GOOD AGRICULTURAL PRACTICE
IN THE COMMUNITY OSIEK JASIELSKI IN 2009**

S u m m a r y

This publication relates to the implementation of Good Agricultural Practices on farms. Figures contained in the publication comes from studies conducted in 2009 in community Osiek Jasielski.

POLSKIE PRZEDSIĘBIORSTWA W DOBIE GLOBALIZACJI

POLISH FIRMS AT THE TIME OF GLOBALIZATION

RADOSŁAW KALINOWSKI, MONIKA MICHALAK

Koło Ekonomiczne
Wydział Zarządzania
Akademia Podlaska w Siedlcach

Opiekun naukowy
mgr Anna Świrska

Wstępnie przedstawiamy pewne stwierdzenie na temat globalizacji: „Chcemy czy nie, i tak jesteśmy globalizowani, poruszamy się, nawet jeżeli fizycznie stoimy w miejscu, bo w świecie bezustannych zmian bezruch jest nierealny.” Globalizacja jest stosunkowo młodym terminem, stąd jego brak w wielu nie tylko starszych słownikach i encyklopediach. Według jednej z obecnych definicji globalizacja jest to proces występujący w gospodarce światowej, charakteryzujący się przede wszystkim nasileniem się mobilizacji i przepływu dóbr, kapitałów i siły roboczej w skali ogólnoświatowej, rozwój transportu, komunikacji, telekomunikacji oraz szybki przepływ informacji w mediach. Tej ewolucji gospodarczej towarzyszą przeobrażenia w sferze społecznej, kulturowej, ustrojowej, politycznej prowadzące do konfrontacji i zbliżenia w tym zakresie między państwami, narodami, ludźmi całego świata [Encyklopedia Zarządzania...]. Według innej definicji globalizacja to ogół procesów prowadzących do coraz większej współzależności i integracji państw, społeczeństw, gospodarek i kultur, czego efektem jest tworzenie się „jednego świata”, światowego społeczeństwa; zanikanie kategorii państwa narodowego; kurczenie się przestrzeni i wzrost tempa interakcji poprzez wykorzystanie technologii informacyjnych oraz wzrost znaczenia organizacji ponad- i międzynarodowych, w szczególności ponadnarodowych korporacji [Wikipedia...]. Powszechnym przekonaniem jest to, że globalizacja to zjawisko nowe, związane z cywilizacją przełomu XIX i XX w. Wiąże się je z rewolucyjnymi zmianami technicznymi (komputeryzacja, Internet, łączność satelitarna), politycznymi (upadek systemu komunistycznego w Europie Środkowej i Wschodniej) oraz ekonomicznymi (prywatyzacja, deregulacja) [Publikacja Narodowego Banku Polskiego...]. Jest jednak wielu badaczy historii gospodarczej,

którzy uważają, że korzeni globalizacji można doszukiwać już w czasie wielkich odkryć geograficznych w XV i XVI w.

Proces globalizacji rozpoczął się od wielkich odkryć geograficznych, którym towarzyszyła rewolucja w komunikacji społecznej dzięki odkryciu czcionki i później prasy drukarskiej, przez co czas dyfuzji kulturowej mógł ulec skróceniu. Ta pierwsza fala globalizacji łączyła się z kolonizacją nowych terenów i często z niszczeniem lokalnych kultur. Druga fala globalizacji zaczęła się w XIX w., w którym charakterystyczne była rewolucja przemysłowa, umacnianie się części państw europejskich oraz kolonizowanie przez nie kontynentów afrykańskiego i azjatyckiego wraz z obszarem Pacyfiku. Teoretyczne podstawy dał jej David Ricardo w swojej pracy o przewadze porównawczej oraz Jean Baptiste Say swoim prawem ogólnej równowagi. Argumentowano, że narody mogą skutecznie ze sobą handlować, a wszelkie chwilowe zakłócenia w popycie lub podaży automatycznie się skorygują bez ingerencji z zewnątrz. Złoty wiek drugiej fali globalizacji rozpoczął się w głównych państwach uprzemysłowionych pomiędzy 1850 a 1880 r., jakkolwiek kiedy dokładnie poszczególne państwa wkroczyły w ten okres rozwoju, pozostaje kwestią sporną. Siła robocza i kapitał skoncentrowane były w państwach najbardziej rozwiniętych. Ten etap zakończył się po II wojnie światowej, gdy rozmontowany został kolonializm, a w jego miejsce pojawiła się epoka zimnej wojny. Trzeci etap globalizacji rozpoczął się po II wojnie światowej, początkowo pod auspicjami GATT, co doprowadziło do serii porozumień w celu usunięcia ograniczeń wolnego handlu. Runda „urugwajska” doprowadziła do stworzenia Światowej Organizacji Handlu, której celem jest pośrednictwo w sporach handlowych pomiędzy państwami. Inne dwustronne porozumienia handlowe, włączając w to traktat z Maastricht oraz Północnoamerykańskie Porozumienie Wolnego Handlu, zostały zawarte w celu redukcji cel i barier handlowych. W tym okresie ruchliwość siły roboczej została ograniczona przy zwiększeniu ruchliwości kapitału. Zniesienie barier dla przepływu kapitału i siły roboczej nastąpiło po upadku ZSRR oraz bloku wschodniego. W latach 90. XX w. nastąpiło przyspieszenie procesów globalizacji, czemu sprzyjało także rozwijanie się sieci Internet oraz pojawienie się gospodarki opartej na wiedzy. Kolejnymi czynnikami powodującymi intensyfikację globalizacji było rozwinięcie się organizacji międzynarodowych mających wpływ na funkcjonowanie państw (ONZ, Unia Europejska) oraz rozwój organizacji pozarządowych (Amnesty International, WWF). W Polsce zjawisko globalizacji zaczęło być odczuwalne dopiero po 1989 r., kiedy pierwsze po wojnie wolne wybory uwolniły ją spod wpływów ZSRR i otworzyły jednocześnie na oddziaływanie ówczesnej kultury Zachodu zdominowanej przez liberalizm i konsumpcjonizm. Wprowadzenie nowych rozwiązań prawnych, zdecentralizowanie władzy, zniesienie cenzury oraz rozwój technologii informacyjnych doprowadziły do dynamicznego pościgu za lepiej rozwiniętym Zachodem, którego konsekwencją stała się m.in. globalizacja. Wpływ, jaki wywiera na polską rzeczywistość, jest coraz bardziej znaczący, dlatego nie powinno się jej bagatelizować, zwłaszcza, że jest to zjawisko dość młode i nie można z tak krótkiej perspektywy dostrzec wszystkich związanych z nią zagrożeń i dobrodziejstw. Jednak pomimo to pierwsze skutki globalizacji są już zauważalne.

Jak wynika z przedstawionych wcześniej definicji, globalizacja to proces ciągłych przemian mających na celu coraz ściślejsze powiązanie gospodarek różnych państw w jeden „światowy organizm”. Dzieje się to na różnych płaszczyznach, m.in.: na płaszczyźnie społecznej, kulturowej, gospodarczej. Niniejsza praca skupia się na wpływie gospodarczym globalizacji na polskie przedsiębiorstwa. Polska gospodarka, a w szczególności polskie fir-

my uczestniczą w procesach globalizacyjnych. Żaden zakład nie może tego uniknąć, nawet jeśli działa tylko lokalnie. Przedsiębiorstwo jest uczestnikiem procesów globalizacyjnych na każdym etapie swojego istnienia i rozwoju. Globalizacja w sposób pośredni wpływa na charakter nowo powstałych firm. Powstające przedsiębiorstwa starają się jak najlepiej spełnić wymagania na poszczególnych rynkach. Przykładem takiego zakładu jest Polimex-Mostostal – lider polskiego sektora inżynieryjno-budowlanego, mogący poszczycić się 60-letnią historią działania. Oferuje unikalny i komplementarny zakres usług budowlano-montażowych świadczonych na zasadach generalnego wykonawstwa dla sektorów: naftowego i gazowego, chemicznego i petrochemicznego, ochrony środowiska, energetyki, budownictwa przemysłowego, drogowego, kolejowego, i ogólnego. Kolejnym przykładem są Lubelskie Fabryki Wag FAWAG S.A. Jest firmą o 130-letniej tradycji, jednym z najstarszych producentów wag w Europie. Obecnie oferta firmy obejmuje szeroki asortyment nowoczesnych wag elektronicznych, będących często składnikami większych systemów komputerowych i znajduje zastosowanie w wielu sektorach gospodarki (handlu, przemyśle, usługach i transporcie). Własne mierniki, terminale oraz programy komputerowe pozwalają dostosować ofertę do indywidualnych wymagań klientów. Firma jest także eksporterem wag. Sprzedaje swoje wyroby m.in. do Niemiec, Francji i na Litwę. Przedsiębiorstwa poszczególnych krajów wchodzi w kontakty poprzez eksport i import, kooperację w dziedzinie produkcji, powiązania technologiczne związane z udzielaniem licencji, patentów, związki kredytowo-kapitałowe, a więc wspólne inwestycje czy przedsięwzięcia. Dzięki procesom globalizacyjnym polskie firmy mają szansę na lepszy rozwój. Wielkim pozytywnym procesów globalizacyjnych jest napływ kapitału zagranicznego, modernizacja linii produkcyjnych, zastosowanie nowoczesnych technologii, szybszy rozwój, zwiększenie inwestycji oraz inwestowanie przedsiębiorstw z krajów rozwiniętych w polskie zakłady. Coraz częściej, aby dane przedsiębiorstwo mogło utrzymać się na rynku, musi podejmować współpracę z innymi firmami. Współpraca przedsiębiorstw jest reakcją na coraz większe wymogi otoczenia. Umiejętność budowy współpracy w długim okresie prowadzi do możliwości wspólnego rozwiązywania problemów i kontroli nad procesami, a także wzajemnego uczenia się. Należy zgodzić się z faktem, że w warunkach globalizacji, nasilającej się konkurencyjności, a także presji na nowe technologie, współpraca umożliwiła przedsiębiorstwom mobilizację nakładów, a także informacji, co powinno przyczynić się do ich efektywności. Firmy zaczęły dostrzegać szansę szybszego rozwoju poprzez kooperację, a także budowanie relacji w charakterze strategicznym, które prowadzą do powstania różnego rodzaju zgrupowań i sieci przedsiębiorstw. Badania wskazują, że współpraca, niezależnie od formy, często stanowi mocne źródło generowania innowacji. Wreszcie przedmiotem współpracy firm są często prace badawczo-rozwojowe, owocujące nowymi rozwiązaniami pod postacią nowych wyrobów, technologii, metod zarządzania [<http://www.wspolpraca...>].

Dzięki globalizacji następuje większy transfer towarów, usług oraz poszczególnych czynników produkcji w skali globalnej. Polskie towary i usługi mogą być z powodzeniem sprzedawane poza granicami naszego kraju. Polska wódka jest jedyną polską marką globalną znaną na wszystkich kontynentach. Jej popularność na świecie to wypadkowa uznania dla wielu polskich marek, takich jak Wyborowa, Żubrówka, Luksusowa, Żytia, Belvedere czy przed wojną Baczewski. Polskie wódki cieszą się uznaniem ze względu na doskonałą jakość, która wynika z wysokiej klasy surowców oraz wielowiekowej tradycji produkcji. Wyrazem uznania dla jakości polskich wódek są rozliczne medale i dyplomy uznania na międzynarodowym forum. Wartość eksportu polskiej wódki wynosi około 270 mln zł [Rynki Alkoho-

lowe...]. Rzeczywiście, udział eksportu wódki w jej ogólnej produkcji jest u nas niewielki, a mówiąc wprost: za mały. Proszę jednak pamiętać, że Polska jest czwartym rynkiem wódki w świecie, a więc jej produkcja jest stosunkowo duża. Jest to około 260 mln litrów rocznie [Rynki Alkoholowe...].

Globalizacja upowszechnia różne światowe trendy. Takim przykładem może być trend ekologiczny. Ogólnie znanym problemem światowym jest ocieplenie klimatu. Nikt nie jest pewny kierunku rozwoju tego zjawiska. Są różne teorie na ten temat. Wszyscy są zgodni co do tego, aby ograniczyć jego rozwój. Podejmuje się różnego rodzaju działania i inicjatywy na forum międzynarodowym oraz przez poszczególne państwa. Także przedsiębiorstwa działają na rzecz zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych. Przykładem może być polska firma Impact Automotive Technologies Sp. z o.o. z Pruszkowa, która jest producentem pojazdu „ekologicznego” S.A.M. RE-VOLT. Jest to pierwszy seryjnie produkowany pojazd elektryczny. Powstał on na licencji dzięki konstrukcji szwajcarskiego Cree Ltd., jednak polscy inżynierowie dokonali znaczących zmian konstrukcyjnych. Ekologia tego pojazdu dotyczy napędu. Pojazd napędzany jest silnikiem elektrycznym o mocy wystarczającej do komfortowej jazdy miejskiej. Teoretyczny zasięg tego pojazdu to około 100 km. System ładowania akumulatorów pozwala je naładować w ciągu 0,5 h do poziomu 80% naładowania. Największym atutem tego pojazdu jest koszt podróży – przejechanie 100 km kosztuje jedynie 3 złote. Producent uważa, że rynek (raczej nie polski, ale europejski), gdzie pojawiają się dopłaty do samochodów elektrycznych – zainteresuje się tym produktem. Występują także trendy ogólnoswiatowe, które stanowią zagrożenie; przykładami mogą być makdonaldyzacja lub amerykańizacja. Globalizacja stała się nośnikiem tych kierunków. Amerykańskie produkty (muzyka, filmy) i styl życia stają się punktem odniesienia dla innych kultur i społeczeństw. Chociaż produkty innych kultur także mogą ulec globalizacji (np. kuchnia włoska), to jednak dominacja kultury amerykańskiej jest przytłaczająca. Ale występują działania i inicjatyw państwa, organizacji pozarządowych i przedsiębiorstw na rzecz promowania produktów krajowych poza granicami. Na razie nie stworzono jednej wspólnej strategii promocji polskiej żywności, która w sposób kompleksowy, długookresowy, planowy i systemowy objęłaby całość zagadnień związanych z reklamą i ochroną polskiej żywności – tak na rynku krajowym, jak i w eksporcie. Dzięki środkom unijnym takie działania mogą być realizowane. Komisja Europejska zapewnia część środków niezbędnych do przeprowadzenia danego projektu – resztę muszą znaleźć zainteresowani producenci i przetwórcy albo władze krajowe. Przyznane pieniądze będzie można wykorzystać na reklamę, pokrycie kosztów udziału w targach lub na różnego rodzaju kampanie promocyjne i informacyjne. Przykładem zrealizowanego już przedsięwzięcia jest projekt Krajowej Unii Producentów Soków (KUPS), która otrzymała unijne fundusze na realizację w 2006 r. kampanii promującej soki i nektary marchwiowe „Marchewka” w nienależących wówczas do wspólnoty Bułgarii i Rumunii. Budżet całego przedsięwzięcia wyniósł ok. 1 770 000 euro i został sfinansowany w połowie przez Komisję Europejską, w 30 proc. przez budżet państwa, a w 20 proc. przez KUPS [Portal Spożywczy...]. Kolejnym programem, który promuje produkty krajowe, jest program „Owoce w szkole”. Jego celem jest długoterminowa zmiana nawyków żywieniowych dzieci i młodzieży poprzez zwiększenie udziału owoców i warzyw w ich codziennej diecie na etapie, na którym kształtują się ich nawyki żywieniowe [Komunikat Prasowy...]. Program ten jest współfinansowany ze środków unijnych.

Warunkiem realizacji dostaw owoców i warzyw dla uczniów klas I–III danej szkoły podstawowej jest zawarcie stosownej umowy pomiędzy szkołą podstawową a zatwierdzonym podmiotem [Owoce w szkole...].

Globalizacja wpływa na zmiany w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Proces zmian metod zarządzania firmą dokonuje się na kilku płaszczyznach: strukturalnej (wirtualizacja), systemów pracy (tworzenie elastycznych systemów), kompetencji (kreowanie nowej wiedzy), technologii i procedur organizacyjnych (wprowadzanie e-biznesu) oraz wartości (nacisk na odpowiedzialność społeczną) [Biuletyn POU...]. Podstawą rozwoju gospodarki światowej w dobie globalizacji stają się przedsiębiorstwa inteligentne, samouczące, samoregulujące się oraz wirtualne i zwinne, jak również przedsiębiorstwa sieciowe oparte na związkach technologicznych, funkcjonalnych, organicznych i geograficznych. Rozwój firm XXI w. jest bowiem przede wszystkim ukierunkowany na wzrost przedsiębiorczości innowacyjności i konkurencyjności. Możliwość rozwoju zakładów, które będą reagowały na zmiany zachodzące w otoczeniu, bazuje na postępie nauki rozwijającej się w świecie gospodarki, opartej na wiedzy oraz metodach i technikach umożliwiających zarządzanie wiedzą. Decydujące znaczenie dla współczesnych przedsiębiorstw ma kapitał intelektualny, który obejmuje wysoko wykształconych pracowników, posiadających wiedzę i umiejętności jej użytkowania dla projektowania nowoczesnych systemów organizacji produkcji i świadczenia usług oraz sposobów i technik zarządzania umożliwiających spełnienie ciągle rosnących oczekiwań klientów.

Globalizacja z jednej strony może przynosić wiele korzyści, należą do nich: otwartość rynków zbytu, wyrównywanie różnic międzypaństwowych w sferach gospodarczych, poczucie większej spójności oraz więzi spowodowanej wspólnymi interesami. Negatywnym aspektem tej sprawy jest fakt, że gospodarki światowe w związku z tego rodzaju działaniami stają się bardzo wrażliwe na wahania rynkowe (krach finansowy, recesja, kryzysy strukturalne, wzrost bezrobocia itp.). Namacalnym przykładem jest ostatni kryzys finansowy. Rozpoczął się on w Stanach Zjednoczonych od kryzysu na rynku kredytów hipotecznych, powoli kryzys przeniósł się na kolejne sektory gospodarki, a następnie przekroczył granicę Stanów Zjednoczonych i rozpoczął inwazję na gospodarki innych państw. Kryzys ten spowodował różnego rodzaju problemy gospodarcze (wzrost bezrobocia, spowolnienie gospodarcze). Także Polska i polskie przedsiębiorstwa zostały dotknięte tymi problemami. Zaczęło wzrastać bezrobocie, zakłady ograniczały swoją działalność, niektóre kończyły swoją działalność. Zwiększyła się nieufność banków do udzielania kredytów. Jednak dzięki mocnym podstawom gospodarczym, które Polska stworzyła w czasach przedkryzysowych, odczuła ona mniejsze skutki kryzysu. Jako jedyny kraj w Europie osiągnął wzrost gospodarczy (jako jedyne państwo osiągnęło minimalny wzrost PKB).

Globalizacja tak jak każdy proces związany z radykalnymi zmianami, mającymi wpływ na nas i otaczający nas świat, ma swoich zwolenników i przeciwników. Tak samo jest z polskimi przedsiębiorstwami. Jedne upatrują w globalizacji szansy na poprawę sytuacji rynkowej i finansowej. Są także firmy, dla których globalizacja jest zagrożeniem. Jednak wszyscy są zgodni, że globalizacja to nieunikniony i nieodwracalny proces, który dotyczy każdego w takim samym stopniu i w ten sam sposób. Także są jednomyślni w tym – aby globalizacja była zjawiskiem korzystnym dla wszystkich, należy wykorzystać maksimum szans, jakie przynosi oraz ograniczać do minimum zagrożenia z niej wynikające.

LITERATURA

- Biuletyn POU Numer 3 marzec 2007 „Zarządzanie zmianami” – Globalizacja a nowe wyzwania w zarządzaniu, http://www.wsz-pou.edu.pl/biuletyn/?p=&strona=biul_glob2&nr=4, (21.03.2010)
- Encyklopedia Zarządzania, <http://mfiles.pl/pl/index.php/Globalizacja>, (21.03.2010).
<http://www.wspolpraca-przedsiębiorstw.e-business.net.pl/>, (21.03.2010)
- Komunikat Prasowy Agencji Rynku Rolnego dotyczący programu „Owoce w szkole”, http://www.arr.gov.pl/data/00154/komunikat_09_01_2009.pdf
- Owoce w szkole, www.owocewshkole.com
- Portal Spożywczy, http://www.portalspozywczy.pl/handel/artykuly/musimy-reklamowac-ijuz,28459_1.html, (21.03.2010).
- Publikacja Narodowego Banku Polskiego „Globalizacja od A do Z”, <http://www.nbp.pl/publikacje/globalizacja/globalizacja.pdf>, (21.03.2010).
- Rynki Alkoholowe. Ogólnopolski Miesięcznik Branżowy, http://www.rynki.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=102, (21.03.2010).
- Wikipedia, <http://pl.wikipedia.org/wiki/Globalizacja>, (21.03.2010).

POLISH FIRMS AT THE TIME OF GLOBALIZATION

Summary

Globalization is a process of continuous transformation aimed at tighter integration of the economies of different countries in a "world body". The aim is to present the benefits of globalization.

KONCERN MONSANTO – GLOBALNY LIDER RYNKOWY BRANŻY ROLNICZEJ

MONSANTO COMPANY – A GLOBAL MARKET LEADER IN THE AGRICULTURAL SECTOR

ANDRZEJ WRÓBLEWSKI, MARTA SIKORSKA

Studenckie Koło Przedsiębiorczości
Wydział Ekonomii i Zarządzania
Uniwersytet w Białymstoku

Opiekun naukowy
dr Adam Sadowski

WSTĘP

Pojęcie i proces globalizacji w ostatnich latach stały się uniwersalnym tematem analizowanym przez różnorodne nauki oraz wszechobecnym w mediach. Pojęcie rodzi sprzeczności natury definicyjnej, gdyż tyle definicji, ilu badaczy. Kontrowersje dotyczące procesu związane są z identyfikacją kanałów jej oddziaływania na życie społeczno-gospodarcze. Główny wpływ na rozkwit globalnego kapitalizmu i otwarcie gospodarek krajowych miała rewolucja informatyczna oraz ogólna liberalizacja. W szybkim tempie zachodzi dyfuzja nowości kulturowych, cywilizacyjnych i technologicznych. Globalizację można rozpatrywać z różnych punktów widzenia: ekonomicznego, społecznego, politycznego, kulturowego. W pracy zostało zawarte spojrzenie na środowisko działania oraz funkcjonowanie Monsanto – globalnego koncernu z dziedziny biotechnologii i nowoczesnego rolnictwa.

GLOBALIZACJA: ISTOTA, EWOLUCJA I NIEKOMPLETNOŚĆ PROCESU

Globalizacja to cecha aktualnych procesów gospodarczych oraz dominujący ich składnik. W jej wyniku wzrasta sieć różnorodnych powiązań między krajami i całymi regionami, powiększa się wolumen przepływów dóbr i usług, kapitału rzeczowego oraz finansowego. Zwolennicy dowodzą, że jej efektem jest wzrost presji konkurencyjnej, sprawniejsze działanie rynków, poprawa pozycji konsumenta, a sumując – rozwój i postęp gospodarczy.

Argumentem przeciwników globalizacji jest postępujące rozwarstwienie dochodów w skali zarówno poszczególnych krajów, jak i całego globu [Smuga 2005].

Wystąpiły dwie fale globalizacji: pierwsza – na przełomie XIX i XX w., druga – rozpoczęta w połowie XX w. i trwa do chwili obecnej. W drugiej połowie XX w., a zwłaszcza w latach 90. nastąpiło znaczne przyspieszenie procesów globalizacyjnych spowodowane: informatyzacją, automatyzacją, robotyzacją, komputeryzacją, produkcją na wielką skalę i rozwojem telewizji satelitarnej, stabilną sytuacją polityczną na scenie światowej, postępującą liberalizacją, otwarciem dostępu do nowych rynków, dynamicznym rozwojem gospodarki światowej, dobrą koniunkturą w USA [Sobiecki 2007]. Liderami globalizacji są m.in.: Irlandia, Singapur, Szwajcaria, Holandia, Finlandia, Kanada.

Globalizacja prowadzi do konfliktu pomiędzy efektywnością mikro- i makroekonomiczną, gdyż racjonalne decyzje jednostek nie tworzą racjonalności ogólnej. Pierwszym przykładem niekompletności jest z jednej strony niemożliwość objęcia rolnictwa procesem globalizacji, a z drugiej – istnienie globalnych koncernów rolniczych zaopatrujących ten dział gospodarki oraz wpływających na jego wydajność i kierunek zmian strukturalnych.

Dzięki zaawansowanym technologiom w krajach rozwiniętych powstają znaczne nadwyżki żywności. Warunki rynkowe zniwelowałyby te nadwyżki, jednak spowodowałyby również spadek opłacalności w rolnictwie Ameryki Płn., UE, Norwegii, Szwajcarii, Japonii, Korei Płd. Na globalizacji rolnictwa najprawdopodobniej skorzystałyby kraje słabo rozwinięte dysponujące tanią siłą roboczą i lepszymi warunkami naturalnymi. Autorzy III Raportu dla Klubu Rzymskiego proponują stworzenie światowej administracji żywności lub światowej rady żywnościowej.

Niekompletnością jest również szybsze tempo procesu globalizacji ekonomicznej niż politycznej. Powoduje to brak koordynacji globalizacji ekonomicznej w obszarach zawodności rynku. Obecnie głównym dylematem państwa narodowego jest zakres rezygnacji z suwerenności w sposób niepowodujący zmniejszenia obrony interesów społeczeństwa. Ciągłe bez odpowiedzi pozostaje pytanie J. Stiglitz: „Jak zarządzać globalizacją, aby wszyscy odnosili korzyści?” [Sobiecki 2007].

GLOBALNY ROZWÓJ BIOTECHNOLOGII – KLUCZOWEGO OBSZARU AKTYWNOŚCI MONSANTO

Termin „biotechnologia” wskazuje na połączenie dziedzin biologii i technologii, gdyż pochodzi od trzech greckich słów: bios – życie, technos - technika i logos – myślenie. W praktyce biotechnologia polega na wykorzystaniu żywych organizmów celem uzyskania nowych produktów oraz wprowadzenia innowacji do procesów wytwórczych. W latach 60. dzięki adaptacji w Indiach, Pakistanie, Filipinach i w Ameryce Łacińskiej wydajnych odmian pszenicy, kukurydzy i ryżu została zapoczątkowana zielona rewolucja. Indie w ciągu 15 lat podwoiły produkcję pszenicy, zaś zbiory ryżu na Filipinach zwiększyły się o 75%.

Zielona biotechnologia, kolejny etap po zielonej rewolucji, okazała się przełomem w walce z głodem, ratując życie milionów ludzi. Dziś ma na celu zapewnienie zaspokojenia potrzeb żywnościowych przyrastającej populacji Ziemi w sposób przyjazny dla środowiska naturalnego i bezpieczny dla zdrowia ludzkiego. Biotechnologia rolnicza przyczynia się do: uproszczenia agrotechniki; wzrostu opłacalności produkcji; redukcji zużycia pestycydów;

ochrony środowiska naturalnego; poprawienia jakości produktów; zapewnienia konkurencyjności produkcji rolniczej. Jednocześnie wiąże się z następującymi zagrożeniami: degradacja gleby (w następstwie erozji, nieprawidłowej irygacji), deforestacja (wycinka i wypalanie lasów), utrata bioróżnorodności. Rozwój biotechnologii pociąga za sobą wzrost wydajności, a wzrost znaczenia czynnika kapitałowego w rolnictwie ogranicza rolę czynnika ludzkiego i ziemi. Aktualnie na wzrost wydajności w największym stopniu wpływa inżynieria genetyczna, uprawa i hodowla wykorzystująca materiał genetycznie modyfikowany. W 1994 r. firma Calgen (wykupiona później przez Monsanto) wprowadziła na rynek pierwszy modyfikowany genetycznie produkt spożywczy – pomidor FlavrSavr pozbawiony genu odpowiedzialnego za gnicie. W 2006 r., po 10 latach od wprowadzenia roślin transgenicznych do polowej uprawy, ich powierzchnia wyniosła 102 mln ha, a ze względu na rygory prawne faktyczny areal może być jeszcze większy. W 2006 r. rośliny transgeniczne były uprawiane (kolejność wg wielkości arealu) w: USA, Argentynie, Brazylii, Kanadzie, Chinach, Paragwaju, RPA, Urugwaju, Filipinach, Australii, Rumunii, Meksyku, Hiszpanii, Kolumbii, Francji, Iranie, Hondurasie, Czechach, Portugalii, Niemczech i Słowacji. Najpowszechniej uprawiane rośliny transgeniczne to: soja, kukurydza, bawełna, rzepak, lucerna, ryż, kabaczek, papaja. Ich globalna wartość w 2006 r. została oszacowana na 6,15 mld USD. W Argentynie pod uprawę soi zajęto niemal połowę użytków rolnych. Większość uprawianej soi to soja RoundupReady (odporna na działanie herbicydu totalnego Roundup), wyhodowana przez Monsanto. W latach 1997–2002 areal wzrósł o 75%, zaś plony o 173%. Rząd Brazylii nie wydał przyzwolenia, oficjalnego, na uprawę roślin GMO, mimo to soja transgeniczna stanowi połowę ogółu uprawianej soi. Z punktu widzenia produkcyjno-komercyjnych cech rolnictwa (w tym transgenicznego) główną rolę odgrywa własność intelektualna. W przypadku sfery GMO jej przedmiotem są nowe ziarna i materiał rozrodczy zwierząt. Wprowadzenie ochrony prawnej i patentowej pozwala koncernom na pobieranie honorariów za nowo wyhodowane gatunki oraz kontrolę ich sprzedaży i dystrybucji. W takich realiach osadzona jest działalność koncernu Monsanto – globalnego lidera rynkowego branży rolniczej z St. Louis. Jego pozycja w światowym rolnictwie jest porównywana do pozycji Microsoftu w informatyce [Sobiecki 2007].

PROFIL DZIAŁALNOŚCI I HISTORIA KONCERNU

Monsanto Company jest spółką akcyjną na czele z prezesem Hugh Grantem. Główna siedziba mieści się w St. Louis (Missouri, USA), zaś w 60 krajach koncern posiada ponad 380 oddziałów (Monsanto Polska Sp. z o.o. z siedzibą w Warszawie), zatrudniając około 17000 pracowników. Roczne dochody brutto wynoszą około 6 mld USD [http://www.monsanto.com/who_we_are/locations.asp].

Koncern specjalizuje się w biotechnologii, hodowli roślin uprawnych oraz chemii organicznej na potrzeby rolnictwa. Promuje stosowanie transgenicznych organizmów i określa siebie mianem globalnego lidera rynkowego branży rolniczej, producenta najskuteczniejszych środków ochrony roślin, firmy ukierunkowanej na rozwój rolnictwa. Najważniejsze produkty roślinne i organiczne Monsanto to: kukurydza (także z wykorzystaniem do produkcji etanolu, Monsanto jest drugim największym na świecie hodowcą kukurydzy), bawełna Bollgard (z wykorzystaniem w produkcji przewodów izolowanych), rośliny oleiste – soja

i canola (ze zwiększoną zawartością kwasów tłuszczowych omega-3), owoce i warzywa ze zmniejszonym zapotrzebowaniem na środki chemiczne, torf dekoracyjny. Monsanto określa swój asortyment: od fermy mlecznej po pole golfowe.

Ogólny zarys historii firmy Monsanto przedstawia się następująco:

- 1901 – John F. Quenny zakłada firmę Monsanto (nazwa pochodzi od panińskiego nazwiska żony); pierwszym produktem firmy jest sacharyna.
- 1960 – powstanie działu rolniczego.
- 1976 – wprowadzenie na rynek amerykański herbicydu Roundup.
- 1981 – powstaje dział biotechnologiczny.
- 1987 – początek pierwszych doświadczeń polowych z roślinami genetycznie ulepszonymi.
- 1996 – wprowadzenie na rynek soi RoundupReady, odpornej na herbicyd Roundup.
- 1997 – zakup firmy nasiennej Asgrow; wprowadzenie na rynek kukurydzy YieldGard z genem odporności na omacnicę prosowiankę. Monsanto wprowadza na rynek bawełnę RoundupReady.
- 2003 – Monsanto wprowadza na rynek kukurydzę YieldGard z genem odporności na zachodnią kukurydzianą stonkę korzeniową.
- 2004 – Monsanto inicjuje powstanie Amerykańskiej Korporacji Nasion (ASI) – zajmującej się nasionami kukurydzy i soi.
- 2005 – Monsanto przejmuje firmę Seminis – światowego lidera na rynku nasion ogrodniczych dostarczającego ponad 3500 odmian 60 rodzajów warzyw i owoców dla komercyjnych producentów. Przejmuje również firmę bawełnianą Stoneville, łącznie z jej marką NexGen.
- 2008 – Monsanto przejmuje firmę DE Ruiters Seeds – hodowcę i producenta nasion warzyw wyspecjalizowanych w czterech najważniejszych gatunkach do uprawy pod szkłem i pod folią: pomidor, ogórek, papryka i oberżyna. Wprowadza bawełnę Roundup Ready Flex, umożliwiającą jeszcze szerszą ochronę uprawy przed chwastami w sezonie wegetacyjnym [http://www.monsanto.com/who_we_are/history.asp].

MISJA I PRIORYTETY MONSANTO

Hasłem Monsanto jest „wzrost dla lepszego świata”. Działalność firmy w zamiarze ma być sprzężona z produkcją małych i wielkich farm, tak aby intensywnie zwiększać wydajność z tej samej ilości ziemi. Podnoszenie produktywności ziemi i zysków farmerów musi odbywać się przy odpowiedzialnym wykorzystaniu zasobów naturalnych i ochronie ekosystemów w skali globalnej. Liczba ludności wzrasta w szybkim tempie, reprezentując olbrzymi popyt na produkty rolne, ludzie potrzebują żywności najwyższej jakości, wzrasta znaczenie biopaliw jako czynnika zapewniającego bezpieczeństwo energetyczne. Jednocześnie trwa walka o ziemię w wyniku procesów urbanizacyjnych i wzrastającej gęstości zaludnienia. W obliczu poważnych zmian na świecie rolnictwo musi stale ewoluować. W odpowiedzi na wzrost potrzeb socjalnych i środowiskowych, rolnicy na całym świecie muszą pracować nad powiększaniem plonu z każdego akra ziemi. Monsanto wspiera globalne rolnictwo w dążeniu do coraz większych wydajności, przykładem podawanym przez koncern jest wzrost średniego plonu kukurydzy w USA ze 109 buszli/akra w 1981 r. do 150 buszli w 2006 r.

W znacznej mierze przyczyniła się do tego biotechnologia. Powiększanie produktywności w rolnictwie daje szeroką gamę korzyści: jakość życia rodzin farmerów, co oznacza większy popyt; mniejsze jednostkowe koszty środowiskowe: mniejsze zużycie pestycydów, mniejsza ilość zabiegów agrotechnicznych i tym samym redukcja emisji dwutlenku węgla, racjonalna gospodarka wodna i częściowe uniezależnienie od atmosfery dzięki odmianom odpornym na suszę. Monsanto oferuje rolnikom więcej niż jakiegokolwiek inne przedsiębiorstwo w przemyśle [<http://www.monsanto.com/products/brands.asp>].

GLOBALNY CHARAKTER, ZAKRES I KIERUNKI AKTYWNOŚCI KONCERNU

Jak zostało wspomniane, koncern posiada placówki w 1/3 krajów globu, zatrudniając blisko 20 tys. osób. Koncern prowadzi badania na skalę światową, posiada globalną sieć sprzedaży oraz szereg produktów uznanych na całym świecie. Dysponuje polami doświadczalnymi w różnych regionach, monitorując praktyczną efektywność swoich produktów oraz przedstawiając zalecenia ich wykorzystania dostosowane do lokalnych warunków uprawy. Dystrybucja produktów zachodzi za pośrednictwem największych hurtowni w segmencie rolniczym. Klienci indywidualni mają możliwość nabycia środków ochrony roślin i nasion bezpośrednio lub w sklepach rolniczych i ogrodniczych. Według badań agencji Kleffmann flagowy produkt koncernu – Roundup Energy 450 SL od 2004 r. jest liderem sprzedażowym w kluczowych segmentach rynku herbicydów nieselektywnych. Wykorzystywany wśród producentów zbóż, rzepaku, kukurydzy, buraków cukrowych, ziemniaków i warzyw. Stosowany przedwiosnowo, przedsiwnie, przedziniwnie oraz na ściernisku. Używany również na łąkach, pastwiskach i nieużytkach.

Monsanto kontroluje 70–100% rynku ziarna genetycznie modyfikowanego. W rankingu BusinessWeek firma znalazła się na pierwszym miejscu najbardziej wpływowych firm świata, wyprzedzając takie giganty, jak: Apple, Google, Wal-Mart, JPMorgan [<http://www.biotechnologia.pl/zywnosc/184/2135544847>]. Monsanto wykorzystuje swoją pozycję do ciągłej globalnej ekspansji, zajmując kolejne połacie rynku. Przykłady z ostatnich lat można wręcz mnożyć: w 2004 r. KE zgodziła się na wprowadzenie do obrotu genetycznie modyfikowanych nasion kukurydzy MON 810; KE zezwoliła na import kukurydzy MON 863 oraz rzepaku GT73 na cele paszowe, mimo sprzeciwu 14 krajów Monsanto wraz z firmą Pioneer zaskarżyły w sądzie odmowne decyzje Centralnego Ośrodka Badania Odmian Roślin dotyczące rejestracji nowych odmian w krajowym katalogu odmian roślin. Monsanto współpracuje także z innymi firmami globalnymi, przykładem porozumienie z BASF – wiodącą firmą chemiczną. Inicjatywa ma dotyczyć wprowadzenia do roślin uprawnych cech odporności na niekorzystne warunki środowiskowe, wspólne inwestycje sięgną 1,5 bln USD [<http://www.biotechnologia.pl/kosmetologia/35/2135541563>].

POZYTYWNE ASPEKTY DZIAŁALNOŚCI ORAZ KONTROWERSJE WOKÓŁ MONSANTO

Transparentnym przykładem sukcesów Monsanto poza krajami wysoko rozwiniętymi jest 2-hektarowe gospodarstwo Mary Katsonya z Malawi. W 2005 r. malawijskie pola dotknęła susza i zebrany plon nie mógł wystarczyć nawet na zasiewy. Z pomocą przyszedł rząd, rozdzielając ziarno hybrydowe – zbiory kukurydzy w gospodarstwie Mary wzrosły z 500 kg w 2005 r. do 13 ton w roku 2007. Monsanto kontynuowało eksperyment w całym kraju, w efekcie Malawi eksportuje, a nawet przekazuje ziarno na potrzeby Światowego Programu Żywnościowego ONZ [http://www.monsanto.com/responsibility/our_pledge/stronger_society/growing_hope_africa.asp].

Warta podkreślenia jest proekologiczna działalność firmy, ostatnie poczynania w zakresie biopaliw (gotowość do przejęcia Aly Participacoes Ltda., organizacji zrzeszającej brazylijskie przedsiębiorstwa zajmujące się uprawą oraz przetwarzaniem trzciny cukrowej – CanaVialis S.A. oraz Alellyx S.A. Globalne zapotrzebowanie na cukier i biopaliwa rośnie szybciej niż produkcja trzciny cukrowej, dlatego Monsanto wspólnie z przejmowanymi przedsiębiorstwami zamierza opracować skuteczniejsze metody uprawy trzciny cukrowej) 10% energii elektrycznej zużywanej w fabrykach Monsanto pochodzi ze źródeł odnawialnych.

Monsanto wspiera kształcenie młodych pokoleń, fundując stypendia w szkołach i uniwersytetach. Promuje wśród młodych ludzi wartości takie jak: wolontaryzm, patriotyzm, kooperacja. Aktywnie uczestniczy w rozwijaniu nauki i praktyki biotechnologii w krajach na całym świecie.

Produkty Monsanto budzące kontrowersje: aspartam – rakotwórcze działanie według niektórych badań; Agent Orange – używany w Wietnamie do niszczenia dżungli, wyzwalał dioksyny; PCB – zdelegalizowany ze względu na właściwości rakotwórcze; DDT – z powodu swej trwałości wywoływał zaburzenia w łańcuchu pokarmowym; Cycle-Safe – pierwsza plastikowa butelka, wycofana po stwierdzeniu działania rakotwórczego [<http://pl.wikipedia.org/wiki/Monsanto>].

Kanadyjski farmer Percy Schmeisser od 12 lat walczy z Monsanto na drodze sądowej, przyczyną był pozew złożony przez koncern z powodu obecności rzepaku Monsanto w przylegającym do pola rowie [<http://www.icppc.pl/panel/files/gmo/percyschmeiser.pdf>]. Do Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (WIPO) w Genewie wpłynęło zgłoszenie patentowe Monsanto zawierające roszczenia do praw do trzody chlewnej o określonych cechach i hodowanych w oparciu o określone metody. Patent ma obejmować ponad 160 krajów, w tym Polskę.

W 1999 r. Monsanto złożyło obietnicę nierozpowszechniania do celów komercyjnych technologii „Terminator” – roślin produkujących sterylne ziarna, które nie mogą być wykorzystane do ponownego siewu. Obecnie koncern zmienia zdanie i twierdzi, że planuje rozwijać tę technologię oraz stosować ją w roślinach, które nie są wykorzystywane do celów spożywczych, np.: bawełna, tytoń, rośliny lecznicze oraz trawy.

WNIOSKI

Istotą globalizacji rolnictwa będzie otwarcie go ponad granicami państw i uwolnienie rynku w zakresie działalności rolniczej. Zostaną zniesione wszelkie graniczne bariery alokacji czynników produkcji i dystrybucji artykułów rolnych. Oznacza to upadek najmniej efektywnych producentów i jednoczesny wzrost wielkości gospodarstw oraz ograniczanie w nich zatrudnienia jednostkowego.

Transnarodowa korporacja Monsanto, dysponująca szerokim asortymentem produktów i rozwiązań, osiągająca olbrzymie obroty i negocjująca z rządami państw warunki dostępu na ich rynki jest jednym z najlepszych przykładów na funkcjonowanie przedsiębiorstwa w warunkach globalizacji. Jednak w obliczu procesów globalizacyjnych Monsanto nie pozostaje biernym uczestnikiem, lecz jest aktywnym graczem. Konsekwentnie tworzy i poszerza swój globalny rynek, można powiedzieć, że kształtuje globalizację w światowym rolnictwie i branży jego zaopatrzenia.

LITERATURA

- Bożyk P., 2008. Globalizacja a ekonomia, „*Ekonomista*”. nr 4. Smuga T., Rozwój regionalny a procesy globalizacji, „*Gospodarka Narodowa*”, 2005, nr 1–2.
- Gorynia M., Kowalski T., 2008. Globalne i krajowe uwarunkowania funkcjonowania polskich przedsiębiorstw, „*Ekonomista*”. nr 1.
- Pakulska T., Poniatowska-Jaksch M., 2008. Globalne pozyskiwanie zasobów – zarys problemu, „*Gospodarka narodowa*”. nr 1–2.
- Smuga T., 2005. Rozwój regionalny a procesy globalizacji, „*Gospodarka Narodowa*”, nr 1–2, 143–145.
- Sobiecki R., 2007. Globalizacja a funkcje polskiego rolnictwa, Wydawnictwo SGH, Warszawa, 27–186.
- http://www.monsanto.com/who_we_are/locations.asp 19.04.2008
- <http://www.monsanto.com/products/brands.asp> 19.04.2008
- <http://www.biotechnologia.pl/zywnosc/184/2135544847> 19.04.2008
- <http://www.biotechnologia.pl/kosmetologia/35/2135541563> 19.04.2008
- http://www.monsanto.com/responsibility/our_pledge/stronger_society/growing_hope_africa.asp 19.04.2008
- <http://pl.wikipedia.org/wiki/Monsanto> 19.04.2008
- <http://www.icppc.pl/panel/files/gmo/percyschmeiser.pdf> 19.04.2008
- http://www.monsanto.com/who_we_are/locations.asp
- http://www.monsanto.com/who_we_are/history.asp
- <http://pl.wikipedia.org/wiki/Monsanto>

MONSANTO COMPANY – A GLOBAL MARKET LEADER IN THE AGRICULTURAL SECTOR

S u m m a r y

Monsanto Company is a limited company under the leadership of President Hugh Grant.

The company specializes in biotechnology, crop farming and organic chemicals for agriculture. Promotes the use of transgenic organisms, and it describes itself as a global market leader in the agricultural sector. The aim of the publication is to present the history and operations of Monsanto.

NOWE TECHNOLOGIE A ROZWÓJ TERENÓW PRZYGRANICZNYCH

NEW TECHNOLOGIES AND THE DEVELOPMENT OF BORDER AREAS

DMITRIJ STUPAK

Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина
Brzeski Uniwersytet Państwowy im. Aleksandra Puszkina

Era współczesności może być charakteryzowana jako przechodzenie intensywnego procesu globalizacji rozumianej w terminach ekonomicznej, politycznej, kulturowej i technologicznej zmiany [Dickens, 1998; Sklair, 1998]. Globalizacja może być ilustrowana przez wiele czynników. Najbardziej podstawowym jest oznaka jakościowej zmiany w stopniu współzależności i oddziaływania świata [Dickens, 1998]. Techniczna rewolucja, która rozpoczęła się w latach 70. i związała ekonomiczny, kulturowy i polityczny rozwój, przyczyniła się do intensyfikacji zarówno globalnej współzależności, jak i do świadomości globalnej całości [Giddens 1990, Castella 1989]. W związku z tym uzasadnione jest zainteresowanie Internetem z perspektywy globalnej. W rzeczywistości wirtualnej powstają natomiast nowe lokalności. Można więc pokusić się o stwierdzenie, że globalny Internet żyje przede wszystkim lokalnie [Krzysztofek 2006]. Wellman i Hampton twierdzą, że Internet nie tylko nie osłabia wspólnot terytorialnych, nie transformuje ich jakościowo, lecz raczej rozszerza kręgi sąsiedzkie. Czyni je bardziej funkcjonalnymi, mobilizując ludzi do debat o sprawach lokalnych. Ponieważ życie społeczne i relacje społeczne coraz bardziej składają się na skalę globalną, to ostatnie formy mobilizacyjne przyjmują nową dynamikę. Dokonujący się postęp w mass mediach, systemie informacyjnym i technologii przyniósł radykalną zmianę natury politycznego, subiektywnego i codziennego życia. Jak wskazywał Mark Poster [1995], ostatnie postępy technologiczne mają, system zbiorowych wielokrotnych producentów, dystrybutorów i konsumentów, żeby zdecentralizować więź i nowo dostępne media w codziennej praktyce [Catty i Onett 2006]. Internet jest w ten sposób przypuszczalnie bardziej perswazyjny i bardziej efektywny w rozpowszechnianiu idei wewnątrzglobalnej wspólnoty zainteresowania niż inne komunikacyjne technologie w historii [Castella, 2001]. Jest pewna różnica między Internetem a wszystkim, co ludzkość do tej pory odkryła i zastosowała w dziedzinie komunikacji. Internet ma pewną zasadniczą cechę, którą jest interaktywność.

Odbiorca informacji nie jest obiektem, któremu przekazuje się wiadomości, ale stał się działającym podmiotem, który wybiera i selekcjonuje wiadomości funkcjonujące w sieci. Internet ze względu na unikatową kombinację właściwości jest tym medium komunikacyjnym o niespotykanych atrybutach. Pierwszą z cech jest harmonijne współistnienie Internetu ze wszystkimi innymi technikami i formami przekazywania oraz przetwarzania informacji. Internet rozwija się w pełnej synergii ze wszystkimi dotychczasowymi systemami komunikacji. Drugą cechą Internetu jest jego kompilacyjny charakter. Związane to jest z wchłanianiem przez Internet technik wcześniej istniejących. Trzecią wyjątkową cechą jest kompleksowość skutków społecznych Internetu. Jest to medium, które rozwija indywidualizm osób z niego korzystających, jak i zdolność do pracy grupowej. Internet jest również globalny. To struktura, która jest niezależna od wszelkich granic i dystansów geograficznych, politycznych, społecznych. Internet nie tylko generuje czy umożliwia nowe typy i formy aktywności, ale tworzy nową przestrzeń dla życia i działań ludzi. Internet jest bardzo wygodnym narzędziem codziennego użytku. Jest to nie tylko zwyczajne narzędzie, ale nowe wielowymiarowe zjawisko społeczne. Rewolucjonizuje sposób komunikacji i wyzwala różnorakie ludzkie aktywności, co powoduje, że zaczyna być rozumiany jako swoistego rodzaju przestrzeń. Internet to miejsce – cyberprzestrzeń – w niej wyraża się zmiana charakteru ludzkich społeczności. Zmiana polega na zaistnieniu społeczności w środowisku cyberprzestrzeni. Jak pisał Castells, cyberprzestrzeń staje się terenem rywalizacji [Castells 2003], a technologiczny paradygmat industrializmu ustępuje informacjonalizmowi. Nowy paradygmat opiera się na takich cechach nowych technologii jak: samo rozwijająca się wydajność przetwarzania, umiejętność rekombinacji, elastyczność rozpowszechniania. Jednostka, która otrzymuje takie technologie, dostaje niespotykaną dotąd szansę na rozwinięcie swoich twórczych możliwości i dotarcie do szerszych zbiorowości.

Powstanie Internetu wywarło wpływ na wiele aspektów społeczeństwa. Uważa się, że powszechny dostęp do Internetu urozmaica wewnętrzną dynamikę narodów, ale również relacje między narodami. Mario Dani mówi o Internecie jako instrumencie komunikowania prywatnego, publicznego, medialnego, organizowania i motywowania. Według niego może on być kanałem powiadamiania, terenem dialogu, debat, miejscem spotkań, lobbowania i zdobywania środków finansowych [Diani 2001]. Internet sprzyja organizowaniu się zbiorowości ludzkich, które korzystając z nowoczesnych technologii komunikacyjnych, zaczynają pracować wspólnie niczym wytwarzający różnego rodzaju wiedzę umysł zbiorowy [Juza 2007]. Jak twierdzi Rheingold [2002], w toku komunikacji i współpracy pojedynczych jednostek następuje połączenie sił i umysłów, co prowadzi do powstania „inteligentnego umysłu”. Według Kerckhova spotkanie się pojedynczych umysłów, które konfrontują się za pośrednictwem Internetu, prowadzi do wykształcenia się sieci, czyli zbiorowej inteligencji oplatającej świat. W związku z tym każda jednostka może wnieść swój wkład do magazynu wiedzy gromadzonego przez ludzi.

Marc Smith [2001] zwrócił uwagę na związek pomiędzy techniką i sieciami społecznymi. Stwierdził, że ostatnie szybkie zmiany w technice powodują daleko idące globalne efekty, jeżeli chodzi o jakość życia, społeczne związki oraz naturę i jakość komunikacji [Ebner 2001]. Technologiczna rewolucja zastąpiła w zasadzie industrialną rewolucję, jeśli chodzi o ważność [Ebner 2001]. Ponieważ życie społeczne i relacje społeczne są coraz widoczniej kontynuowane na globalną skalę, współczesna zmiana społeczna przyjmuje nową dynamikę. Zaawansowane zmiany w mass mediach, systemie informacyjnym i technicznym przyniosły

radikalne zmiany natury politycznego, subiektywnego i codziennego życia [Poster 1995]. W przestrzeni przepływow różnice lokalne łączą się elektronicznie w interaktywne sieci ludzi i aktywizują w różnych kontekstach geograficznych.

Przestrzenne przepływy składają się z terytoriów, które są połączone z różnego rodzaju geograficznymi głębiami kraju. Sieć daje możliwość grupowania w Internecie różnych interesów i projektów. Na bazie grupowania – jednostki i całe grupy mogły sensownie oddziaływać na to, co miało stać się globalną siecią zindywidualizowanej interaktywnej komunikacji.

Rozpowszechnienie się logiki sieci w społeczeństwie informacyjnym modyfikuje znacząco działania ludzkie i ich rezultaty. Dotyczy to zarówno procesów produkcji, jak i przeżywania, doświadczania, władzy czy kultury. Sieć wyposażona w technologie informacyjne wkracza we wszystkie elementy społecznej struktury [Castells 1996]. Według Castellsa jest to wręcz pewien rodzaj pierwszeństwa społecznej morfologii nad społecznym działaniem. Według Van Dijka [2006] sieci są formą, organizacji jednostek i zbiorowości. Można zatem mówić o sieciach społecznych, które funkcjonują między innymi dzięki wykorzystaniu nowoczesnych technik telekomunikacyjnych.

Castells zwraca uwagę na to, jak sieci komputerowe stały się centrum zainteresowania różnych organizacji. Sieci komputerowe były tworzone na potrzeby lokalnych społeczności. Używane były do: możliwości samoorganizacji, zwiększenia świadomości społeczeństwa przez działalność lokalnych ruchów, tworzenia się ruchu hakerskiego oraz poszukiwania przez władze nowej drogi zwiększenia uczestnictwa obywateli w życiu publicznym. Warunki te spowodowały wyłonienie się wielu przywódców lokalnych dostrzegających wielkie możliwości, które stwarza funkcjonowanie w sieciach. Tworzone sieci przyciągają, różnych ludzi, grupy, organizacje i charakteryzują się trzema wspólnymi cechami. Należy do nich przekazywanie informacji pochodzących od władz i stowarzyszeń, stając się biuletynem informacyjnym, organizowanie wymiany informacji oraz umożliwienie elektronicznych konwersacji uczestnikom sieci, a także dostępu do sieci ludziom niezaangażowanym w powstanie Internetu. Takie sieci obywatelskie zachęcały do uczestnictwa zarówno tych, którzy chcieli działać na rzecz swojej społeczności lokalnej, jak i tych, którzy pragnęli zbliżyć się do globalnego Internetu. Sieci komputerowe zachęcają społeczności do zaangażowania się w sprawy lokalne, a również globalne.

Komputerowe sieci kreują nową, społeczną przestrzeń, w której indywidua spotykają się i oddziałują na siebie w wirtualnej przestrzeni. Faktem jest też, że nowe technologie mogą być przeszkodami w budowaniu mocnej, bardziej humanitarnej społeczności, czyli grup zdolnych do rozwoju mocnych interpersonalnych powiązań, które dostarczają podstaw do konsystencji zbiorowej tożsamości.

LITERATURA

- Castells M., 2003. Galaktyka Internet; refleksje nad Internetem, biznesem i społeczeństwem – Poznań: Wydawnictwo Rebis.
- Castells M., 2002. Local and Global: Cities in the Network Society // *Economische en Sociale Geografie*. Vol. 93.- № 5.

- Catty V., Onett J., 2006. Protest, Cyberactivism and Social Movement: The Reemergence of the Peace Movement Post 9/11 // *Social Movement Studies* – Oxford: Publisher, - Vol. 5.- №
- Diani M., 2001. *Social Movement Networks: virtual and real*, [w:] *Culture and Politics in the Information Age: New Politics?* / Red. F. Webser – London: Routledge.
- Juza M., 2007. Wiedza ekspercka a mądrość zbiorowa w komunikacji zbiorowej // *Studia Socjologiczne* – Warszawa. Wydawnictwo tr-is PAN.,- № 3 (186).
- Krzysztofek K., 2006. Okno na e-świat // *Wielka sieć. Eseje z socjologii Internetu* / Red. K. Krzysztofek, M. Podgorski, M. Grabowska.–Warszawa. Trio.

NEW TECHNOLOGIES AND THE DEVELOPMENT OF BORDER AREAS

S u m m a r y

New technologies in the development of border territories. The issues of information technology impact on the social and economic development of border territories are considered.

OCENA KOSZTÓW PRODUKCJI MARCHWI ZAMROŻONEJ W ZPOW HORTINO LEŻAJSK

EVALUATION OF PRODUCTION COSTS OF THE CARROT FROZEN IN ZPOW HORTINO LEŻAJSK

ŁUKASZ PIECZONKA

SKN Rolników „Włościanin”
Seksja Agroekologii „Fitofagusic”
Wydział Biologiczno-Rolniczy
Uniwersytet Rzeszowski

Opiekun naukowy
dr inż. Marta Pisarek

WSTĘP

Marchew jadalną w Polsce znano już w średniowieczu, była to jednak roślina o żółtych i fioletowych korzeniach. Pierwsza pomarańczowa marchew została wyhodowana w XVII w. w Holandii, dała tym samym początek wszystkim dziś uprawianym odmianom o pomarańczowej barwie korzeni [Nieć 1984]. Na czas dzisiejszy uprawa marchwi jest najbardziej rozpowszechniona w Azji i Europie. Polska jest jednym z największych producentów marchwi na naszym kontynencie i stanowi około 12% ogólnej powierzchni uprawy warzyw polowych, a produkcja roczna wynosi 900 tys. do 1 miliona ton [Sady i wsp. 2000]. Uprawa marchwi zajmuje około 30 tys. ha, co daje jej w Polsce trzecie miejsce pod względem uprawy warzyw, za kapustą i cebulą. Plon tego warzywa na przeznaczenie jadalne uzyskany z hektara nie przekracza w Polsce 30 ton.

Marchew stanowi bardzo dobry i tani surowiec do produkcji mrozonek, suszu i sałatek. W ostatnich czasach są też z niej produkowane soki pitne naturalnie mętne i koncentraty. Przemysł przetwórczy skupuje co roku 10–12% ogólnej produkcji marchwi [Elkner 2004, Stępka 2004]. Marchew należy do grupy warzyw o największej wartości odżywczej i zdrowotnej, co wynika z jej składu chemicznego. Najwartościowszym składnikiem marchwi jest beta-karoten, który zapobiega wielu chorobom. Ze strony dietetycznej ważna jest też zawartość cukrów (4–7%), obecność soli mineralnych (żelazo, potas, magnez, fosfor, wapń w formach przyswajalnych), błonnika pokarmowego [www.kki.pl].

Marchew produkowana na cele przetwórcze ma swoje zróżnicowane wymagania co do odmian, agrotechniki, stanowiska, nawożenia, terminów uprawy i siewu. Dlatego producent musi znać jej dokładne przeznaczenie, aby marchew wytworzona miała jak najlepsze cechy jakościowe.

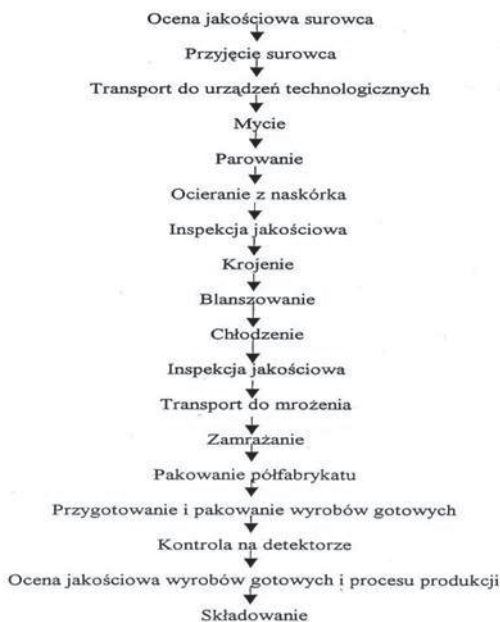
MATERIAL I METODY

Badania zostały przeprowadzone na terenie zakładu ZPOW Hortino w Leżajsku. Odbyły się tam rozmowy z wyspecjalizowaną kadram, na podstawie zdobytych informacji i materiałów pomocniczych skalkulowano koszty produkcji marchwi zamrożonej.

WYNIKI

Surowcem do produkcji mrozonek jest marchew, która w stanie świeżym dostarczona jest do zakładu w postaci oczyszczonych i ogłowionych korzeni odmian odpowiednich dla zamrażalnictwa.

Po kontroli odbiorczej dostaw korzenie marchwi poddawane są: oczyszczeniu z zanieczyszczeń mineralnych, myciu, parowaniu, ocieraniu, inspekcji jakościowej i krojeniu na kostki (słupki), plastry. Pokrojona marchew jest blanszowana, chłodzona i zamrożona metodą IQF. Po zamrożeniu dokonuje się standaryzacji na klasy jakości, następnie: pakowanie, detekcja metali, przekazanie do składowania w magazynie chłodniczym (rys. 1) [Materiały...].



Źródło: materiały zakładowe

Rys. 1. Schemat procesu technologicznego

Wyroby gotowe z marchwi produkowane są co najmniej w trzech standardach jakościowych. Klasa I, klasa II oraz według specyfikacji odbiorcy. Różnice w poziomach jakościowych przekładają się na cenę wyrobów, które różnią się o poziom robocizny włożonej w dostosowanie jakości do wymagań normy. Pozostałe koszty przerobu marchwi są stałe dla wszystkich wyrobów.

Na cenę wyrobu gotowego ma wpływ:

- a) Cena surowca marchwi – stanowi około 10% ceny wyrobu gotowego.
- b) Jednostkowy koszt przerobu surowca – około 35% wartości ceny wyrobu gotowego. Największy udział w tej wartości ma energia elektryczna, którą są zasilane wszystkie urządzenia w linii technologicznej do przerobu marchwi. Także ważnym elementem jest amoniak stosowany w tunelach zamrażalniczych i para wodna w blanszownikach.
- c) Koszty składowania wynoszą około 10% całości kosztów wytworzenia wyrobów.
- d) Standaryzacja wyrobów prowadzona jest z zastosowaniem urządzenia Sortex i przez pracowników bezpośredniej produkcji. Koszty te średnio wynoszą około 15%.

Do wszystkich wyżej wymienionych pozycji kosztowych należy doliczyć koszty ogólnozakładowe, np. podatki, które rozkładają się na wszystkie wyroby produkowane w zakładzie [Materiały...].

Kalkulacje kosztów produkcji marchwi w trzech klasach jakości w ZPOW Hortino Leżajsk przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Kalkulacja kosztów produkcji 1 tony marchwi w trzech klasach jakości

Lp.	Wyszczególnienie kosztów	Koszty jakości gotowego produktu		
		MK st B Worek 25 [zł/t]	MK kl1 Karton 10 [zł/t]	MK EXTRA Worek 25 [zł/t]
1.	Surowiec*	365,85	365,85	365,85
2.	Worki papierowe	50	–	50
3.	Kartony	–	60	–
4.	Worki foliowe	–	27	–
5.	Robocizna bezpośrednia	230	280	300
6.	Narzuty na wynagrodzenia	44	54	58
7.	Koszty wydziałowe	350	350	350
8.	Koszty skupu	29,80	29,80	29,80
9.	Koszt wytworzenia 1 tony	1069,65	1166,65	1153,65
10.	Koszty ogólne	163,65	178,50	176,51
11.	Koszty zbytu	40	40	40
12.	Koszty finansowe	32,62	35,60	35,18
13.	Całkowite koszty produkcji 1 tony	1305,92	1420,75	1405,34
14.	Koszt wytworzenia 1 kg marchwi	1,30	1,42	1,41

Źródło: [Materiały...]

* ilość świeżego surowca 1355 kg * cena za 1 kg surowca 0,27zł

Opłacalność produkcji 1 kg gotowego produktu w trzech klasach jakości przedstawia tabela 2.

Tabela 2

Opłacalność produkcji 1 kg marchwi w trzech klasach jakości

Lp.	Klasa jakości produktu gotowego	Całkowity koszt produkcji [zł/kg]	Cena hurtowa [zł/kg]	Zysk [zł/kg]
1.	MK st B worek 25	1,30	1,80	0,50
2.	MK kl 1 karton 10	1,42	2,10	0,68
3.	MK EXTRA worek 25	1,41	2,10	0,69

Źródło: [Materiały...]

WNIOSKI

1. Całkowity koszt produkcji 1 tony produktu gotowego w zależności od klasy jakości i wielkości kosztów były zbliżone i wynosiły odpowiednio:
 - MK st B worek 25 – 1305,92 zł/t
 - MK kl 1 karton 10 – 1420,75 zł/t
 - MK EXTRA worek 25 – 1405,34 zł/t
2. Mając na uwadze średnie ceny hurtowe produktu danych klas jakości, porównywalną opłacalność odnotowano dla klasy MK EXTRA i MK kl 1 i wyniosły odpowiednio 0,69 zł/kg i 0,68 zł/kg. Najmniejszą opłacalność stwierdzono przy produkcji MK st B – 0,50 zł/kg.
3. Na podstawie obliczeń średnie koszty produkcji 1 kg zamrożonego produktu gotowego marchwi w ZPOW Hortino Leżajsk były w zakresie od 1,30 do 1,42 zł/kg. Najbardziej opłacalna dla zakładu jest produkcja marchwi klasy EXTRA, gdzie zysk wyniósł 0,69 zł/kg.

LITERATURA

- Elkner K., 2004. Marchew do produkcji mrozonek, soków i suszu. Owoce, warzywa, kwiaty. nr. 7, 14–16.
- Nieć H., 1984. Warzywa korzeniowe i rzepowate. PWRiL, Warszawa, s. 17–61.
- Sady W., Robak J., Wiech K., 2000. Uprawa marchwi, Kraków.
- Stepka G., 2004. Polska liderem w uprawie marchwi. Hasło ogrodnicze nr 12/2004, 84–86.
- Materiały i informacje uzyskane w ZPOW Hortino Leżajsk.
<http://www.kki.pl/wirpoz/raporty/marchew.htm> data 10.01.2010

EVALUATION OF PRODUCTION COSTS OF THE CARROT FROZEN IN ZPOW HORTINO LEŻAJSK

S u m m a r y

Carrot is considered to be good and cheap material in order to produce frigos, fascines and salads. Nowadays, this vegetable is used in production of naturally murky juices and concentrates. The cultivation of carrots take about 30.000 hectares and when it comes to quantity of crops cultivated in Poland, carrot is placed on third place, right after cultivation of cabbage and onion. Moreover, out of one hectare of carrots we can receive 30 tons of crops for eatable purposes. All the reserches provided were carried out in ZPOW Hortino in Lezajsk. During the conversations with a specialised staff we gethered valuable pieces of information, thanks to which it was possible to calculate the costs of production of frozen carrot. The results of carried calculations show that the production of first class carrot is the most profitable for company because the income of selling them amounts to 0,69 zloty per kilo.

WSPÓŁCZESNE WIEJSKIE OGRÓDKI NA PRZYKŁADZIE SOŁECTWA WOLA ZGŁOBIEŃSKA

CONTEMPORARY RURAL GARDEN ON THE EXAMPLE OF VILLAGE WILL ZGŁOBIEŃSKA

NATALIA CZECH, MARTA PISAREK

SKN Rolników „Włościanin”
Sekcja Agroekologii „Fitofagusic”
Wydział Biologiczno-Rolniczy
Uniwersytet Rzeszowski

Opiekun naukowy
dr inż. Marta Pisarek

WSTĘP

Ogród stanowi układ przestrzenny w środowisku przyrodniczo-geograficznym, ukształtowany plastycznie i zarazem funkcjonalnie odpowiednio do przeznaczenia użytkowego [Majdecki 2007].

Ważnym elementem kształtującym krajobraz wsi są ogródki przydomowe, spełniające w gospodarstwie wiejskim szereg zadań. Oprócz roli użytkowej dostarczają warzyw i owoców, pełnią funkcję ochronną, jak również estetyczną. Ogród poprawia warunki zdrowotne i wypoczynkowe w ogrodzie, zagrodzie oraz na obszarze całej wsi [Plessner 1973]. Ogródki stanowią swoistą wizytówkę właścicieli [Adamczyk 2004]. W przeszłości jak i obecnie urządzone są z niezwykłą starannością i dbałością o szczegóły, często podkreślając indywidualizm gospodarza lub polskiej wsi [Lipińska i wsp. 2009].

Historia ogrodów wiejskich w Polsce sięga XII w., kiedy to zaczęły powstawać chłopskie ogrody użytkowe [Baranowski 1964]. Początkowo miały one charakter typowo użytkowy. Uprawiano w nich zboża, proso, len, chmiel, konopie, jak także warzywa, kapustę, rzepę oraz przyprawy i owoce. Zioła i rośliny kwitnące brano przede wszystkim z łąk i lasów [Olik i Wraga 2009, Klessa 2007]. W tym też okresie na każdym siedlisku chłopskim, a także na miedzach sadzono drzewa owocowe, głównie jabłonie i grusze. Dalsze rozszerzenie zakresu uprawianych roślin nastąpiło w XVI w., kiedy to do Polski zaczęły przenikać wpływy ogrodnictwa włoskiego [Zątek 2003].

Fragment ogrodu, który można było określić jako ozdobny, pojawił się pod koniec XVII i na początku XVIII w., ale upowszechnił się dopiero na początku wieku XX w. [Majdecki 2007]. Ogródek przydomowy był najczęściej zakładany między domem a drogą wiodącą przez wieś, przed frontem domu lub przy ścianie szczytowej (przedogródki, ogrody frontowe) [Kołodziejska-Degórska i Kukier-Wyrwicha 2008]. Do roślin tam stosowanych należały rośliny jednoroczne, tj. aksamitka rozpierzchła, nagietek lekarski czy mak lekarski. Rośliny dwuletnie to przede wszystkim fiołek ogrodowy, prawoślaz różowy oraz stokrotka pospolita. Do bylin spotykanych w ogrodach wiejskich należały lilia biała czy też mieczyki ogrodowe [Orlik i Wraga 2009].

Obecnie coraz trudniej jest spotkać tradycyjne ogrody wiejskie, które zostają wypierane przez ogrody miejskie, gdzie dominują trawniki z pojedynczymi nasadzeniami. Udeptane dawniej ścieżki zostają wyłożone kostką brukową lub klinkierem. W składzie gatunkowym dominują rośliny wieloletnie, iglaki, niewiele jest bylin oraz kwiatów jednorocznych czy też dwuletnich [Burska i Szczebleska 1999].

MATERIAL I METODY

Badaniami objęto wszystkie gospodarstwa indywidualne znajdujące się na terenie wsi Wola Zgłobieńska w gminie Boguchwała. W gospodarstwach tych została przeprowadzona szczegółowa inwentaryzacja przedogródków na podstawie obserwacji własnych i zdjęć fotograficznych, ze szczególnym uwzględnieniem składu gatunkowego roślin. Badania odbyły się w trzech terminach: maju, lipcu, oraz wrześniu 2009 r.

Ponadto przeprowadzono badania ankietowe wśród losowo wybranej grupy – 16. właścicieli gospodarstw. Ankieta zawierała pytania podstawowe związane z produkcją rolną (wielkość produkcji, kierunki), jak również pytania szczegółowe dotyczące ogrodu: wielkość, podział, zastosowanie oraz pielęgnację. Ankietowane gospodarstwa podzielono na trzy grupy według kryterium obszaru i posiadania użytków rolnych. Grupę I stanowiły domostwa, które nie prowadziły działalności rolniczej, grupa II – gospodarstwa prowadzące działalność rolniczą tylko na własne potrzeby, grupa III – to z kolei gospodarstwa sprzedające swoje plony. Zinwentaryzowaną w ogrodach roślinność podzielono na następujące kategorie: drzewa, krzewy, pnącza, byliny oraz rośliny jednoroczne i dwuletnie. W każdej z tych kategorii wyróżniono gatunki typowe dla ogrodów wiejskich, ale obecnie sporadycznie spotykane, a także gatunki najczęściej sadzone we współczesnych wiejskich ogrodach. W badaniach również zwrócono uwagę na dekoracyjność roślin.

WYNIKI

We wsi Wola Zgłobieńska gospodarstwa rolne posiadało 68,8% wśród badanych respondentów, natomiast pozostałe 31,2% utrzymuje się wyłącznie z działalności pozarolniczych. Jest to miejscowość typowo o charakterze rolniczym. We wsi można jednak zauważyć zmniejszającą się liczbę gospodarstw rolnych dużych sprzedających swoje plony, są one pomniejszane, a produkcja rolnicza prowadzona jest wyłącznie na małą skalę, również niekiedy

występują przypadki całkowitego zaniechania produkcji rolniczej. Zjawisko to jest powodowane wieloma czynnikami, a mianowicie przenoszeniem się większej liczby ludności do miast w związku z bardziej chłonnym rynkiem pracy w zawodach pozarolniczych, masową produkcją lub napływem artykułów spożywczych czy specjalizacją wielkoobszarowych gospodarstw, z którymi przegrywają małe i średnie [Zątek 2003].

Na podstawie przeprowadzonych badań obliczono, że średnia powierzchnia ogrodu frontowego dla domostw we wsi Wola Zgłobieńska wynosi 0,06 ha. W zależności od grupy badawczej wielkość przedogródka była zróżnicowana: grupa I (nie ma gospodarstwa rolnego) – średnia pow. – 0,10 ha, grupa II (produkcja na własne potrzeby) – pow. 0,04 ha, grupa III (produkcja towarowa) – 0,05 ha. Wielkość przedogródka uwarunkowana była wielkością działki, w mniejszym stopniu zależała ona od prowadzonej działalności rolniczej, spostrzeżenie to jest zgodne z wcześniejszymi badaniami innych autorów [Lipińska i wsp. 2006].

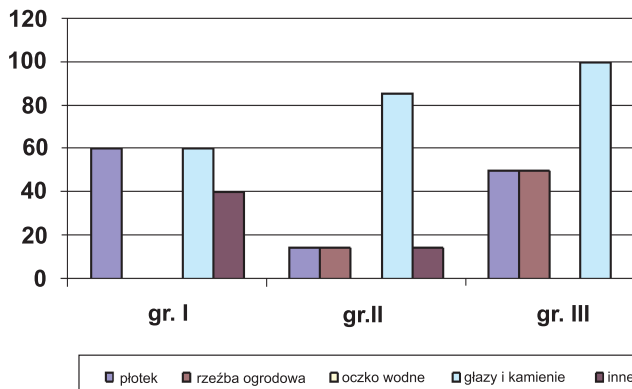
Zupełnie inaczej było w przypadku ogrodu właściwego, znajdującego się za domem, którego średnia wielkość dla wszystkich badanych gospodarstw wyniosła 0,09 ha.

W gr. I wielkość ogrodu była nieznacznie większa od średniej i wynosi 0,11 ha. W 80% przypadków z gospodarstw I grupy część ogrodu była przeznaczona pod uprawę warzyw i owoców. Niemniej jednak warzywnik stanowił zaledwie niewielką część składową ogrodu właściwego. Główna część ogrodu była jednak przeznaczona pod aktywny i bierny wypoczynek, z wydzielonymi miejscami pod grill czy ognisko, a także miniboiska.

W gr. II powierzchnia ogrodu wynosiła 0,09 ha i była równa ze średnią dla wszystkich przebadanych domostw. W tej grupie 14,3% gospodarstw nie posiadało ogrodu. W ich przypadku miejsce za domem było przeznaczone na plac manewrowy, a także pod postój maszyn i urządzeń rolniczych.

W gr. III średnia ogrodu za domem wyniosła 0,08 ha. Była to zaledwie część obejścia, gdyż większość placu było wykorzystywane pod działalność rolniczą. Teren znajdujący się za domem niezależnie od grupy w znacznej części zajmował trawnik, jednak w gr. III częstym rozwiązaniem było zastosowanie nawierzchni żwirowych czy też trawnika i betonu, jest to uwarunkowane tym, iż znaczne części terenu w tej grupie są wykorzystywane do celów rolniczych. Badania Harkot i Lipińskiej [2007] jednoznacznie wskazują, iż elementem dominującym we współczesnych ogrodach jest trawnik. Wyparł on z otoczenia domów tradycyjne, pełne kolorowych kwiatów i ziół rabaty, bądź też w znaczny sposób je ograniczył.

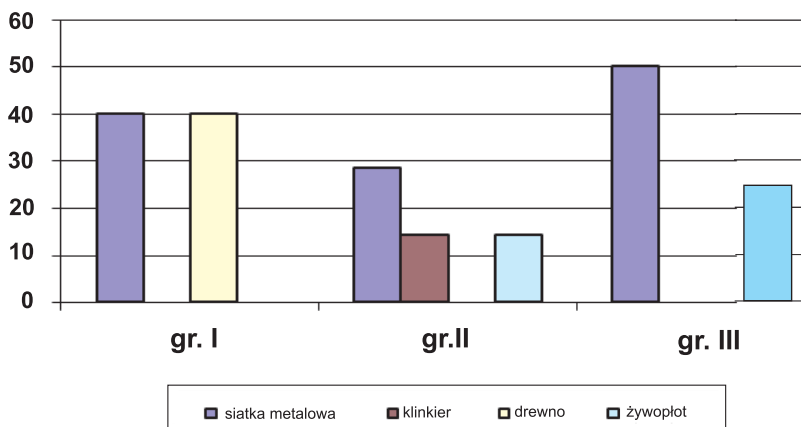
Spośród elementów dekoracyjnych ogródka wśród wszystkich 3 grup najpopularniejsze były naturalne kamienie i głazy, które wzbogacają estetykę ogrodu, spotyka się jednak również sztuczny kamień, zwłaszcza wszechobecny beton. Kamienie są tak często stosowane z tego względu, że są szeroko dostępne, jak również ich obecność w pobliżu domu i w kompozycjach ogrodowych wpływa korzystnie na nastrój i samopoczucie ludzi, a także rośliny w ich sąsiedztwie znacznie lepiej rosną i rozwijają się [Majorowski 2007]. Figurki ogrodowe, jak pieski czy jelenie, można było spotkać w nielicznych (12,5%) gospodarstwach. Zamiast krasnali i innych figurek pojawiały się piękne roślinne kompozycje [Gargała i Stompor-Chrzan 2009] (rys. 1).



Źródło: opracowanie własne

Rys. 1. Elementy dekoracyjne przedogródków. Procent ogrodów, w których wyróżniono poszczególne części składowe

Elementem architektonicznym, który zasadniczo wpływał na estetykę zagrody, było ogrodzenie. Niegdyś dużym powodzeniem cieszyły się ogrodzenia ceglane, betonowe lub kamienne, chroniące gospodarstwo przed silnymi wiatrami, które negatywnie wpływały na zdrowie zwierząt. W 68,8% przebadanych gospodarstw wyróżniono ogrodzenia wokół działki, przy czym w grupie I stanowiły one 80% przypadków, grupie II – 57,1%, grupie III – 75,0%. Najczęściej były one wykonane z metalowej siatki, a tylko w nielicznych przypadkach z innych tworzyw (rys. 2). Nieliczne gospodarstwa były ogrodzone żywopłotami, które nie dość, że doskonale wpasowują się w otaczający krajobraz wsi, ale ponadto zatrzymują tumany kurzu, a także wywierają korzystny wpływ na mikroklimat terenu [Plessner 1973].



Źródło: opracowanie własne

Rys. 2. Procent ogrodów w poszczególnych grupach, w których notowano poszczególne rodzaje ogrodzeń

W gospodarstwach stosowanymi zabiegami pielęgnacyjnymi były przede wszystkim ręczne odchwaszczanie oraz walka chemiczna ze szkodnikami i chorobami. Jest to podstawowy zabieg w pielęgnacji, który prawidłowo wykonany pozwala roślinom na lepszy wzrost i rozwój. Według Plessnera [1973] rabaty powinny być motykowane płytko i często zaraz po deszczu, z kolei nawożenie ogrodów i przedogródków było uzależnione przede wszystkim od dostępności nawozów zarówno naturalnych, jak i mineralnych.

W ogrodach objętych inwentaryzacją wystąpiło ogółem 106 gatunków roślin, a w tym 26 gatunków drzew zarówno iglastych, jak i liściastych, 39 gatunków krzewów, 33 gatunki bylin, 2 gatunki pnączy i zaledwie 6 gatunków roślin jednorocznych i dwuletnich.

Najwięcej gatunków roślin, bo aż 71 stwierdzono w gr. II, czyli posiadającej małe gospodarstwa, a w tym 39 gatunków zaliczanych do typowych dla ogródków wiejskich. W gr. I wystąpiło 58 gatunków, ponadto w tej grupie odnotowano najmniejszą liczbę gatunków zaliczanych do typowo wiejskich (31%), natomiast gr. III charakteryzowała się najmniejszą różnorodnością pod względem składu gatunkowego przedogródków. W gr. I najwięcej było krzewów, które stanowiły aż 60.3% wszystkich roślin, w gr. II dominowały nasadzenia z krzewów i bylin zarówno tych niezimujących, jak i zimujących w glebie. W składzie florystycznym gr. III z kolei dominowały byliny, stanowiąc 76.9% wszystkich roślin, co odróżniało ją od pozostałych grup. Wśród składu gatunkowego występującego na przeanalizowanych ogródkach aż 51 gatunków roślin można określić jako typowe dla otoczenia wiejskiego, z czego najwięcej, bo aż 29 stanowiły byliny, które zostały oznaczone na podstawie publikacji Musgrave'a [2007] i Plessnera [1973].

Podstawą przedogródków gr. I był trawnik. Zajmował on największą część w porównaniu do pozostałych dwóch grup. Struktura przedogródka polegała głównie na nasadzeniach trwałych, gdzie dominowały krzewy, w szczególności zimozielone, ale również byliny. Zaledwie w nielicznych ogrodach można było spotkać małe rabaty kwiatowe lub skalniaki. W składzie gatunkowym wśród krzewów dominowały żywotniki, głównie zachodni, cyprysiki i jałowce, ale również bukszpany, berberysy, trzmielina czy wrzosa. Wśród krzewów kwitnących – na pierwszy plan w częstoci pojawiania się w przedogródkach wysunęły się różaneczniki i azalie. Do bylin najczęściej spotykanych należały różne odmiany funki, tulipanów czy też krokusów. Bardzo nielicznie pojawiały się rośliny jednoroczne i dwuletnie, tylko przy niektórych domach można było spotkać bratka ogrodowego czy cynie. Wyniki te są zgodne z założeniami dla ogrodów miejskich i przedmieścia wg Majorowskiego.

W przedogrodach gr. II była zdecydowanie większa różnorodność gatunkowa roślin niż w przypadku gr. I. Więcej miejsca zajmowały również rabaty kwiatowe czy grządki, lecz niespełniające już typowych dla siebie funkcji. Znajdowały się one jedynie przy domach starszych lub stylizowanych na styl wiejski. W składzie florystycznym dominowały krzewy i byliny, można też było częściej spotkać gatunki z grupy roślin jednorocznych i dwuletnich. Wśród drzew zaobserwowano takie gatunki jak: klon zwyczajny, brzoza brodawkowata, leszczyna i bardzo charakterystyczny dla wsi sumak octowiec, a pośród drzew iglastych obecne były sosny czy świerki. Niekiedy zdarzały się też drzewa sporadycznie spotykane, nietypowe dla otoczenia wiejskiego, jak jodła koreańska. Wśród licznych gatunków krzewów najczęściej notowane były żywotniki, berberysy, ale również często pojawiające się to budleja Dawida, hortensje, magnolie, forsycje, krzewuszki, a także róże i azalie. Byliny najczęściej spotykane to przede wszystkim piwonia chińska, rozchodnik okazały, funkie, szafiirek, lawenda wąskolistna, prymule, stokrotki czy typowe dla Rzeszowszczyzny lilie. Pnącza

to głównie pięknie i różnokolorowo kwitnące powojniki, a rośliny jednoroczne i dwuletnie to bratki ogrodowe czy aksamitki.

Przedogródki gr. III były podobne do przedogródków gr. II, jednak różniły się składem gatunkowym. Pomimo że w grupie tej odnotowano najmniejszą liczbę gatunków, to jednak charakteryzowały się największym udziałem roślin typowych dla otoczenia wiejskiego. Wśród drzew dominowały tutaj drzewa liściaste, jednak tylko w nielicznych gospodarstwach można było spotkać drzewa sadownicze, owocowe. W grupie krzewów najliczniejsze, bo pojawiające się średnio aż w 75% przedogródków, były: forsycja pośrednia, jaśminowiec wonny, lilak pośredni czy hortensja ogrodowa. Tylko przy nielicznych domach pojawiły się takie krzewy, jak żywotniki czy azalie. Największą różnorodnością charakteryzowały się byliny, gdzie znalazły się takie gatunki jak: serduszka okazała, łubin trwały, piwonia chińska, goździki, dalie, mietki, lilie, a także narcyzy, tulipany i krokusy. Wśród roślin jednorocznych i dwuletnich najczęściej powtarzające się to bratek ogrodowy, nagietek lekarski, cynia wyniosła czy aksamitka. W grupie tej nasadzenia są charakterystyczne dla ogródków wiejskich, o jakich pisał Plessner [1973].

WNIOSKI

W sołectwie Wola Zgłobieńska najczęściej spotykaną formą ogrodu są ogrody przejściowe pomiędzy typowo wiejskimi a miejskimi. Niemniej jednak we współczesnych ogrodach wiejskich występują zarówno formy tradycyjne z wielobarwnymi kompozycjami kwiatowymi usytuowane w przedogródkach, jak i szpalery iglastych drzew oraz krzewów. Pomimo że 25% gospodarstw charakteryzowało się założeniami ogrodu naturalistycznego, jakie w swoich pracach przedstawia Majorowski [2007], a także Musgrave [2007], to w zagrodach tych nie odnotowano typowych grządek z warzywami i roślinami leczniczymi: miętą, melisą, szałwią czy czarną malwą. W gospodarstwach też nie zaobserwowano gaiku, obecne były tylko pojedyncze drzewa rosnące na obrzeżach przedogródka. Badania przeprowadzone na Lubelszczyźnie przez Lipińską, Harkot i Kępkę [2009] potwierdzają, iż powoli odchodzi się od stosowania gatunków roślin w przedogrodach typowych dla danego regionu, a co za tym idzie, wieś ztraca swój specyficzny krajobraz tzw. sielskiej wsi. Dbałość o zachowanie tradycji widoczna jest szczególnie w pobliżu domów zamieszkałych przez osoby starsze.

Coraz więcej pojawia się domów z przedogrodami, które są charakterystyczne jednak dla miast i które ograniczają się do niewielkiej liczby nasadzeń; właścicielami takich ogrodów są osoby niezwiązane z rolnictwem i ludzie młodzi, ograniczając tym różnorodność gatunkową i tworząc smutne, puste ogrody. Czynnikiem decydującym w dużym stopniu o wyborze takiej formy ogrodu jest chęć ograniczenia czasu poświęcanego na prace pielęgnacyjne. Główną przyczyną takich przeobrażeń są zmiany zachodzące w sferze gospodarczej i społecznej, który kształtują nowy obraz wsi [Lipińska i wsp. 2009].

LITERATURA

- Adamczyk J., 2004. Ogrody przydomowe jako element kształtowania krajobrazu współczesnej polskiej wsi. *Krajobraz i ogród wiejski*. t. 3, 77–81.
- Baranowski B., 1964. *Zarys historii ogrodnictwa wiejskiego w Polsce*. PWRiL, Warszawa.
- Burska A., Szczeblewska A., 1999. Urok wiejskich ogródków. *Ogrody*, 3, 30–37.
- Gargała M., Stompor-Chrzan E., 2009. Figurki ogrodowe kicz czy sztuka?. *Mat. V Ogólnopolskiej Młodz. Konf. Nauk. >Młodzi Naukowcy-Praktyce Rolniczej<*, Rzeszów 24–26 kwietnia, 235–238.
- Harkot W., Lipińska H., 2007. Trawniki we współczesnych ogrodach przydomowych na wsi. *Czas. Tech.*, 10, 204–206.
- Klessa M., 2007. Rośliny ozdobne tradycyjnych i współczesnych ogrodów wiejskich na Podkarpaciu. *Mat. III Ogólnopolskiej Młodz. Konf. Nauk. >Młodzi Naukowcy-Praktyce Rolniczej<*, Rzeszów 24–26 kwietnia, 69–74.
- Kołodziejaska-Degórska I., Kukier-Wyrwicha M., 2008. Ginąca różnorodność ogrodów przydomowych na Mazowszu. *Mat. Konf. Popularnonaukowej „Polskie ogrody ekologiczne”*. Warszawa 27–28 września, 7–10.
- Lipińska H., Harkot W., Wylupek T., 2006. Ogrody przydomowe w krajobrazie wiejskim Lubelszczyzny, [w:] *Krajobraz kształtowany przez kulturę rolniczą*. Red. Młynarczyk K., 85–96.
- Lipińska H., Harkot W., Kępka M., 2009. Współczesne formy zagospodarowania wiejskich ogrodów przydomowych na Lubelszczyźnie. *Nauka Przyroda Technologie* t. I. z. 1, 1–7.
- Majdecki L., 2007. *Historia ogrodów*. t. I. Od starożytności po barok. PWN, Warszawa.
- Majorowski M., 2007. *Ogród wokół domu*. Elementy naturalne i zasady kompozycji. Wyd. Bellona, Warszawa.
- Musgrave T., 2007. Sielskie ogrody. Romantyczne ogrody w mieście i na wsi. Muza SA. Warszawa, 52–60.
- Olik A., Wraga K., 2009. Chryzantemy pod „strzechy” – zastosowanie chryzantemy wielkokwiatowej w ogrodach wiejskich. *Mat. V Ogólnopolskiej Młodz. Konf. Nauk.*, Rzeszów 21–23 kwietnia, 225–228.
- Plessner H., 1973. *Wiejski ogród przydomowy*. Wyd. CRS, Warszawa.
- Zątek W., 2003. Przydomowy ogród wiejski – dawniej i dziś. *Zesz. Nauk. AR im. Hugo Kołłątaja w Krakowie*, nr 402, Sesja Nauk., z. 90, 271–276.

CONTEMPORARY RURAL GARDEN ON THE EXAMPLE OF VILLAGE WILL ZGŁOBIEŃSKA

Summary

An important element affecting the rural landscape are the kitchen gardens. The aim of the publication is to show the role of home gardens in the village of Wola Zgłobieńska.

OCHRONA CHRYSANTEMY PRZED AGROFAGAMI NA PRZYKŁADZIE PRYWATNEGO GOSPODARSTWA OGRODNICZEGO W ZRĘCINIE

PROTECTING CHRYSANTHEMUMS ON THE FARM PEST IN HORTICULTURAL ZRĘCIN

**KAROLINA GÓRSKA, KAMIŁA BOBER, JOANNA NIEMCZYCKA,
NATALIA SZPIECH**

SKN Ekologów
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie

Opiekun naukowy
dr inż. Marta Pisarek

WSTĘP

Chryzantemy zdobywają coraz większą popularność zarówno wśród producentów, jak i kupujących. Najbardziej popularne są na Dzień Wszystkich Świętych. Udział tych kwiatów wynosi 27% wszystkich kupowanych na tę okazję. Coraz więcej osób wybiera je również na śluby, chrzciny, a także na Pierwszą Komunię Świętą. Często różnią się kolorem, dlatego chętnie są używane przez florystów do kompozycji dostarczającej bogate wypełnienie bukietów i wiązanek [Baronowski 2003, Czekalski 2005].

Kwiaty chryzantemy znajdują również zastosowanie w medycynie. Chińczycy i Japończycy stosują napar z tego kwiatu jako popularny środek przeciw przeziębieniu. W orientalnych sklepikach można znaleźć chryzantemę w postaci sproszkowanej herbaty, a ostatnio nawet w postaci napoju chłodzącego w puszcze [Fiedler 2007, Pyza-Grzybowska 2007].

Celem pracy jest analiza ekologiczno-ekonomiczna stosowanych środków ochrony roślin w prywatnym Gospodarstwie Ogrodniczym w Zręcinie. Wyniki badań będą podstawą do sporządzenia oceny świadomości ekologicznej rolników towarowych i oceny ekonomicznej chemicznej ochrony chryzantem.

MATERIAŁ I METODY

Dzięki udostępnionemu przez gospodarza Dziennikowi Ochrony Roślin, Nawożenia i Prowadzenia Plantacji [2008] – który rolnik jest zobowiązany prowadzić na podstawie Ustawy o ochronie roślin z 2004 r., – zapoznano się z agrofagami występującymi na plantacji oraz z chemiczną metodą ich zwalczania. Ponadto z rolnikiem przeprowadzono wywiad dotyczący techniki stosowanych zabiegów.

WYNIKI

W tabeli 1 przedstawiono dane dotyczące gatunków zwalczanych na uprawianej chryzantemie w prywatnym gospodarstwie w Zręcinie. Z danych tych wynika, że rolnik stosował chemiczne zwalczanie wobec chorób grzybowych, bakteryjnych oraz szkodników części nadziemnej. Wśród zwalczanych organizmów w analizowanym gospodarstwie dominowały szkodniki (46%) oraz choroby grzybowe (36%).

Tabela 2 obrazuje podział pestycydów używanych przez ogrodnika według grup zwalczanych organizmów z uwzględnieniem poszczególnych podgrup zoocydów i substancji aktywnych w środkach chemicznych stosowanych do zabiegów ochronnych chryzantemy w gospodarstwie w Zręcinie. Wśród 16 środków chemicznych wykorzystywanych przez ogrodnika do ochrony chryzantemy dominowały fungicydy stanowiące 50% wszystkich używanych preparatów oraz zoocydy stanowiące 44% używanych środków chemicznych. Rolnik do ochrony tej rośliny przed chorobami pochodzenia bakteryjnego stosował tylko jeden preparat.

Jak wynika z rysunku 1 siedem środków chemicznych ma formację EC (44%), czyli są koncentratami do sporządzania emulsji wodnej. Cztery środki ochrony roślin są formacją SC (25%), tzn. są koncentratami w postaci stężonej zawiesiny przeznaczonej do rozcieńczenia wodą. Dwa preparaty mają formację WP (13%). Są to proszki ulegające dyspersji, do sporządzania zawiesiny wodnej. Pozostałe środki mają formację SP, CS i SL. SP (6%) – proszek rozpuszczalny w wodzie, może zawierać nierozpuszczalne składniki obojętne.

Formulacja SL (6%) to koncentrat rozpuszczalny w wodzie – płynna jednolita forma użytkowa stosowana jako roztwór po rozcieńczeniu wodą. Formulacja CS (6%) to zawiesina kapsuł w cieczy do rozcieńczenia wodą [www.bayercropscience.pl/strony/1/i/37.pl].

Tabela 1

Gatunek zwalczanego organizmu i zalecane preparaty do ich zwalczania

Choroby grzybowe	Askochytoza	Dithone M-45 80 WP, Saprol 190 EC, Rubigan 12 EC
	Biała rdza	Amistar 250 SC, Saprol 190 EC, Punch Bis 400 EC
	Mączniak prawdziwy	Rubigan 12 EC, Amistar 250 SC, Bravo 500 SC, Dithone M-45 80 WP, Saprol 190 EC+Topsin M 500 SC
	Szara pleśń	Amistar 250 SC, Bravo 500 SC, Topsin M 500 SC, Rovral Flo 255 SC, Rubigan 12 EC
Choroby bakteryjne	Guzowatość chryzantemy	Miedzian 50 WP
	Bakteryjne wędnięcie chryzantemy	Miedzian 50 WP
Szkodniki części nadziemnej	Mszyce	Marshal 250 CS, Mospilan 20 SP, Talstar 100 EC
	Przędziorek chmielowiec	Nissorun 050 EC, Talstar 100 EC
	Wciornastek zachodni	Marshal 250 CS, Talstar 100 EC
	Węgorek chryzantemowiec	Vydate 240 SL
	Zmieniki	Actellic 500 EC, Ambusz 25 EC

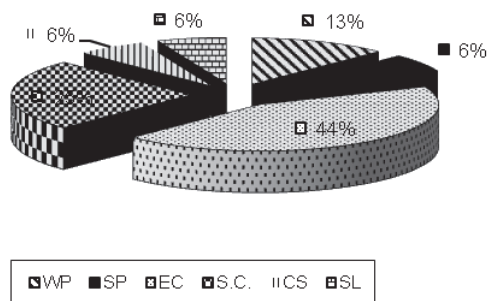
Źródło: [Dziennik Ochrony Roślin... 2007. Gospodarstwo ogrodnicze w Zręcinie (materiały niepublikowane)]

Tabela 2

Środki chemiczne według grupy chemicznej i substancji biologicznie czynnej

Lp.	Rodzaj środka chemicznego	Nazwa środka chemicznego	Grupa chemiczna	Substancja aktywna
zoocydy				
1.	insektycydy	Actellic 500 EC	fosforoorganiczne	pirymifos metylowy
2.		Ambusz 250 EC	pyretroidy	permetryna
3.		Marshal 250 CS	karbominiiany	karbosulfan
4.	akarycydy	Nissorun 050 EC	tiazolidyn	heksytiazoks
5.		Talstar 100 EC	pyretroidy	bifentryna
6.	aficyd	Mospilan 20 SP	pochodne neonikotynoidów	acetamipryd
7.	nematocyd	Vydate 240 SL	karbaminiany	oksamyl
8.	fungicydy	Amistar 250 SC	strobiluryny	azoksystrobina
9.		Bravo 500 SC	ftalany	chlorotalonil
10.		Dithone M-45 80 WP	ditiokarbaminiany	mankozeb
11.		Punch Bis 400 EC	triazole	flusilazol
12.		Rovral Flo 255 SC	dikarboksymidy	iprodion
13.		Rubigan 12 EC	pirymidyny	fenarimol
14.		Saprol 190 EC	piperazyny	triforyna
15.		Topsin M 500 SC	benzimidazole	tiofanat metylowy
16.	bakteriocyd	Miedzian 50 WP	związki miedzi	tlenochlorek miedziowy

Źródło: opracowanie własne na podst. www.ppr.pl/semadmin/zasoby/File/xls/rejestr_sor_14.04.2005.xls., www.net-tax.pl/dzienniki/mp/2000/16/poz.357, www.bayercropscience.pl/strony/1/i/37.pl./zal1a.htm



Źródło: opracowanie własne

Rys. 1. Procentowy udział poszczególnych form użytkowych pestycydów

Wśród stosowanych przez ogrodnika środków chemicznych przeważają preparaty produkowane poza granicami naszego kraju, co obrazuje tabela 3.

Tabela 3

Producent środków chemicznych

	Francja	Japonia	USA	Polska	Wielka Brytania	Niemcy	Razem
Zoocydy	1	1	2	1	2	0	7
Fungicydy	2	1	0	2	2	1	8
Bakteriocydy	0	0	0	1	0	0	1
Razem:	3	2	2	4	4	1	16

Źródło: opracowanie własne na podst. www.ppr.pl/semadmin/zasoby/File/xls/rejestr_sor_14.04.2005.xls.

Do obliczenia kosztów, jakie poniósł rolnik, wykonując zabiegi ochronne na powierzchni 1 ha uprawy chryzantemy, przyjęto ceny preparatów z hurtowni „Uni Pest” w Krośnie, podane w tabeli 4. Łączny koszt wszystkich preparatów użytych na powierzchni 1 ha wyniósł 1762, 3 zł. Najdroższym z zakupionych preparatów, z grupy zoocydów, okazał się Actellic 500 EC, a z grupy fungicydów Rubigan 12 EC. Średnia cena jednego preparatu potrzebnego na wykonanie oprysku na powierzchni 1 ha uprawy chryzantemy wynosiła ponad 110 zł (tab. 4).

Wszystkie środki ochrony roślin zostały zakupione w hurtowni „Uni Pest” Rzeszów, oddział Krosno, która oddalona jest od gospodarstwa o około 10 km oraz w Centrali Zaopatrzenia Ogrodniczego „Wia-Lan” w Tarnowie, oddalonego od gospodarstwa o około 84 km. Ponadto rolnik, w hurtowni „Uni Pest” w Krośnie, otrzymuje 4% rabatu na zakup wszystkich środków ochrony roślin i nawozów, ze względu na zakup hurtowych ilości.

Tabela 4

Cena środka chemicznego w przeliczeniu na 1 ha

Nazwa środka	Pojemność opakowania [l lub kg]	Cena jednostkowa opakowania [zł]	Dawka preparatu na 1 ha [l lub kg]	Koszt preparatu na 1 ha [zł]
Actellic 500 EC	1	200	1	200
Ambusz 250 EC	1	120	0,5	60
Marshal 250 CS	1	89	1,5	133,5
Nissorun 050 EC	1	130	0,6	78
Talstar 100 EC	1	260	0,5	130
Mospilan 20 SP	1	330	0,2	66
Vydate 240 SL	1	180	1	180
Amistar 250 SC	1	179	1	179
Bravo 500 SC	5	190	1,2	47,5
Dithone M-45 80 WP	1,5	29	1	19,3
PunchBis 400 EC	1	345	0,5	172,5
RovralFlo255 SC	5	400	1	80
Rubigan 12 EC	1	500	0,3	150
Saprol 190 EC	1	92	1,5	138
TopsinM 500 SC	1	61	0,5	30,5
Miedzian 50 WP	1,5	49	3	98
Razem:				1762,3
Średnio:		197,12	0,96	110,14

Źródło: opracowanie własne na podst. www.piorin.gov.pl/akt/rejsrodochrros.htm, sklep „Uni Pest” Krosno.

Wszystkie środki ochrony roślin magazynowane są w specjalnie do tego przeznaczonym i przystosowanym pomieszczeniu. Magazyn ten jest oznaczony, zamykany, aby uniemożliwić wejście osobom postronnym, jest również wentylowany oraz ma powierzchnię zmywalną. Wszystkie środki chemiczne umieszczone są w regałach za szkłem i zamykane na klucz. Dostęp do nich posiada tylko i wyłącznie gospodarz.

Praca ze środkami ochrony roślin wymaga szczególnej ostrożności. Aby uniknąć wypadków i zatruć, w gospodarstwie stosowane są ogólnie przyjęte zasady BHP dotyczące noszenia odpowiedniej odzieży ochronnej podczas przygotowania cieczy i oprysku roślin, przechowywania, konserwacji i regulacji opryskiwacza itp.

Ponadto rolnik uczestniczył w „Szkoleniu z zakresu obrotu, konfekcjonowania i stosowania środków ochrony roślin” przeprowadzonym przez Podkarpacki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Boguchwale oraz w szkoleniach ogólnorolniczych w zakresie Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej, zorganizowanych przez Urząd Gminy Chorkówka, dzięki czemu może stosować bezpiecznie – dopuszczone w uprawie chryzantemy środki chemiczne.

W gospodarstwie wykorzystywany jest opryskiwacz plecakowy NEPTUN 15 l ze zbiornikiem okrągłym. W tunelach ogrodnik sam wykonuje opryski, natomiast opryski na polach uprawnych zleca miejscowemu „Kółku Rolniczemu” w Zręcinie, gdyż nie ma opry-

skiwacza naziemnego przeznaczonego do wykonywania zabiegów na dużych powierzchniach.

Woda potrzebna do przygotowania cieczy roboczej pobierana jest ze studni głębinowej, zrobionej specjalnie na potrzeby gospodarstwa. Ponadto ogrodnik zabezpieczył się przed możliwymi suszami, zawierając umowę z MPGK Krosno na dostawę wody miejskiej.

WNIOSKI

Z przeprowadzonej analizy udostępnionych przez prywatnego ogrodnika ze Zręcina „Dzienników Ochrony Roślin”, dotyczących chemicznej ochrony chryzantemy w 2007 r. wynikają następujące wnioski:

1. Orodnik do chemicznego zwalczania agrofagów zastosował 16 środków ochrony roślin na 91 zalecanych przez Program Ochrony Roślin Ozdobnych na lata 2006–2007.
2. Wykorzystywane przez rolnika pestycydy charakteryzowały się bardzo dużą szkodliwością dla organizmów wodnych. Na 16 używanych środków tylko jeden Vydate 240 SL charakteryzował się bardzo dużą szkodliwością zarówno dla ludzi, pszczół, jak i organizmów wodnych.
3. Stosując pestycydy, rolnik przestrzegał ogólnych zasad BHP, zalecanej dawki preparatu niezbędnej do sporządzenia cieczy roboczej. Ponadto ogrodnik miał ważne szkolenia z zakresu stosowania i konfekcjonowania środków ochrony roślin jak również szkolenia ogólnorolnicze z zakresu Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej.
4. Średnia cena stosowanych preparatów w przeliczeniu na 1 ha uprawy w walce z agrofagami kształtuje się następująco: jeden oprysk fungicydami kosztuje ogrodnika ok. 101,72 zł, zoocydami 121,07 zł i bakteriocydami 98 zł. Podkreślić należy, że w czasie uprawy wykonuje się takich oprysków kilkanaście. Liczba ich jest uzależniona od częstotliwości występowania patogenów na roślinach. Wiele oprysków stosuje się również zapobiegawczo. W czasie całego cyklu produkcyjnego ogrodnik wydaje znaczną kwotę na środki chemiczne, co przedkłada się w późniejszym okresie na cenę kwiatów.

LITERATURA

- Baronowski T., 2003. Chryzantemy. Wyd. Hortpress Sp. Z.o.o., Warszawa.
- Czekalski M., 2005. Ogólna uprawa roślin ozdobnych. Wyd. Akademia Rolnicza we Wrocławiu. Wrocław.
- Dziennik Ochrony Roślin, Nawożenia i Prowadzenia Plantacji., 2008. Gospodarstwo ogrodnicze w Zręcinie (materiały niepublikowane).
- Fiedler Ż., 2007. Aktualności w ochronie roślin ozdobnych. Owoce Warzywa Kwiaty, nr 6, 53–55.
- Pyza-Grzybowska D., 2007. Nowości w uprawie chryzantem. Owoce Warzywa Kwiaty, nr 4, s. 39.
- www.bayercropscience.pl/strony/1/i/37.pl.
- www.nettax.pl/dzienniki/mp/2000/16/poz.357/zal1a.htm
- www.piorin.gov.pl/akt/rejsrodochrros.htm

PROTECTING CHRYSANTHEMUMS ON THE FARM PEST IN HORTICULTURAL ZREĆIN

Summary

The analysis of journals of chemical protection chrysanthemum in 2008 year was the aim of work, led by gardener from village Zrećin. Gardener used 16 chemical centers which predominated specimen very toxic environmentally water and for bees. Only one nematocyd, Vydate 240 SL proved very large toxicity as well for people, bees and organismus water Importance of permission of majority practical specimens is finished in 2017 year, but Poland and United Kingdom are dominant manufacturers of these specimens. The middle price of used specimens in per 1 hectare of tillage, amount to: for bakteriocydów – 98 zł, fungicydów – 101,72 zł and zoocydów – 121,07 zł. It interview with farmer, with which interview results that the farmer range of application and buying of centers of protection of plants. He keeps the general rules of BHP. He provides oneself in necessary specimens in wholesalers in Krosno and Tarnów.

INFLUENCE OF RAPESEED (*BRASSICA CAMPESTRIS* L.) IN FATTENING BROILER HYBRID ROSS 308

WPLYW NASION RZEPAKU (*BRASSICA CAMPESTRIS* L.) NA TUCZ BROILERA HYBRYDOWEGO ROSS 308

NIKOLA PUVAČA

Department of Animal Sciences
Faculty of Agriculture in Novi Sad, Serbia

Scientific supervisor
dr Vidica Stanačev, full
time professor

INTRODUCTION

Modern poultry production is the fastest way to get quality products of animal origin for human consumption. As the demand of poultry meat rise on the world market, the need to intensify production is constantly present. For that is necessary to provide high quality forage, the line of hybrids with high genetic potential and appropriate biotechnological measures. When it comes to feed, protein feed in Serbia does not meet the needs of livestock, so it provides a large part of imports. In order to solve this problem, production of rapeseed is re-activated, thanks to low cost of production and progress of the selection.

Newer varieties are known as canola and contain 38–48% oil, 18–28% protein, less than 10 μmol glucosinolates/g and less than 0.1% eruka acids, which allows wider application of this nutrient in the diet of poultry. However, high cellulose content and low energy values are still the limiting factor for greater inclusion of rapeseed meal in the diet of non-ruminants [Sabena et al. 1971, Kennelly et al. 1978, Bayley and Hill 1975, Bell and Shires 1982], while the canola seed characteristics indicate that it might be a good nutrient for concentrated feed, since the most harmful ingredients are diluted due to high oil content, which also increases the energy of feed [Marjanovic-Froggy et al. 2003, Stanačev and Kovčín 2004]. In addition, it is important that seed be properly ground for effectively digestion. However, the limiting factor for its use is small seeds and the lack of appropriate technology of milling that would violate the structure of tissues and open the seed so that the nutrients could become more accessible to enzymes [Slominski et al. 2003]. In recent years, this is achieved by mixing with corn grits before passing through a beater, and then extruding such mixtures improves utilization of nutrients and inactivates the enzyme myrosinase [Sakač et al. 2004, Filipović

et al. 2004]. Oil contains a significant amount of energy and it is an excellent source of polyunsaturated fatty acids, linoleic and linolenic, which are necessary for the usual metabolic processes in animals and the human body [Leeson and Summers 1997].

Since the body is unable to synthesize them, they must be brought with food in sufficient quantities, usually by consumption of the foods of animal origin. Studies have shown that the selection of lipids in food for chickens can significantly affect the lipid fatty acid composition of chicken meat. The importance of this selection is much greater, because simultaneously achieve two effects, both extremely important to the nutritive and health safety aspects of foods. One effect is related to increasing the participation of polyunsaturated fatty acids, linoleic and linolenic acids, which together with oleic represent direct precursors of multiple unsaturated fatty acids with 20 or 22 carbon atoms and one double link in the position of n-3 n-6 or n-3 and cis configuration, which also are included in essential acids [Pokorn 1990]. And second, to reduce the participation of fatty acid with proven harmful effects (C10: 0, C12: 0, C14: 0).

Polyunsaturated fatty acids n-3 family and their well-known advantages to the aspects of health security, have led to the study of development effect of fatty acid lipid composition of food for poultry (production of eggs and chickens meat) and depositing of fatty acids in lipids of these products in poultry industry [Cherian and Sim 1991, Scaife et al. 1994]. The main sources of polyunsaturated fatty acids of long chains is marine fish oils. However, they add to the food for the chick violates organoleptic properties of products, thus enriching the resort to chicken meat with polyunsaturated fatty acids with 18C atoms by adding some other nutrient rich with these acids. In recent years, rapeseed is seams like interesting nutrients, since the oil is a good source of energy and polyunsaturated fatty acids, linoleic and linolenic acid [Leeson and Summers 1997].

Given the above, the aim was to examine the effect of extruded rapeseed grains with corn grits on the performances of broiler chickens and fatty acid lipid composition of chicken meat.

MATERIALS AND METHODS

Biological tests were carried out in production conditions at the experimental field "Pustara" in Temerin, and chemical in the laboratory on Faculty of Agriculture in Novi Sad. At the beginning of fattening period the were formed four groups with 75 one-day old chicken hybrids Ross 308. The experiment was performed in four repetitions of a total of 300 chickens per treatment. For food there were used two mixtures. The first three weeks starter mixture were used, and then a finisher mixture till the end of the experiment. The control group was fed with a mixture based on soybean meal, and experimental groups were included three levels of a mixture of extruded rapeseed 10, 15 and 20% (Table 1). Mixtures were iso-protein and isoenergetic. Rape is extruded with corn grits in relation of 50:50%. During the experimental period, which lasted 42 days, chickens were fed and powered by the will, and microclimatic conditions were regularly monitored. Control of body weight and consumption of food is carried out every seven days. At the end of the experiment, which lasted 42 days, 8 chickens from each group were sacrificed for analysis of lipid fatty acid composition of meat and for that there were extracted samples of legs, drumstick and abdominal fat. The

examinations were carried out using gas chromatography. With the same method, analyze of soybean oil and rapeseed oil composition were carried out.

Table 1

Experiment with chicks as planed

Group	I	II	III	IV
Tretment	Control	Level of extruded canola seed mixture (%)		
In starter	–	10	15	20
In grover	–	10	15	20

RESULTS AND DISCUSSION

Based on the results it can be concluded that the introduction of a mixture of extruded rapeseed grains in the diet of broiler chickens significantly influenced on the intensity of growth (Table 2). In the first fattening period, of younger chickens, depression of increase is slightly higher in group II and III compared to the control control, while in group IV depressing effect is less pronounced (631.28 g, 585.90 g, 585.90 g, 611.53 g). At the end of the experiment control group is achieved mass of 2115.80g, and the experimental groups achieved 2018.17 g, 2036.49 g and 2047.32 g respectively, which expressed in relative values is 4.61, 3.75 and 3.24% less in compared to the control group.

Table 2

Body weight of chicks [g]

Group	I	II	III	IV
Extruded canola seed mixture [%]	0	10	15	20
0	41.02	41.07	40.75	40.85
1	129.58	120.96	128.34	121.32
2	352.01	333.67	349.82	332.49
3	631.28 ^{aa}	585.90 ^B	585.90 ^B	611.53 ^b
Index [%]	100.00	92.81	92.80	96.87
4	1024.90	998.29	1041.30	1009.46
5	1492.39	1435.94	1459.93	1463.35
6	2115.80 ^A	2018.17 ^B	2036.49 ^B	2047.32 ^B
Index [%]	100.00	95.39	96.25	96.76

A-B P<0,01; a-b P<0,05; B-B and B-b not significant

Analysis of variance (ANOVA) and t-test established that differences were highly significant (P <0.01) between groups I and II, and groups I and III and groups I and IV, while the differences between the experimental groups II and III, II and IV and III and IV were not statistically significant.

Different share of extruded rapeseed grains almost did not affect the efficiency of food utilization (Table 3). In the first period the lowest consumption of food had IV group, with 1.56 kg/kg of growth. Followed by I, III and II groups. The most effective utilization of food in the second period of fattening and for the entire experiment was in the control group (1.89 and 1.80 kg/kg growth), and in experimental groups, the conversion of food was increased from 2.67 to 3.45%.

Table 3

Feed conversion [kg/kg]

Group	I	II	III	IV
Extruded canola seed mixture [%]	0	10	15	20
I Period	1.57	1.63	1.59	1.56
Index [%]	100.00	103.57	101.27	99.55
II Period	1.89	1.95	1.96	1.97
Index [%]	100.00	103.22	103.38	103.96
Average	1.80	1.86	1.85	1.85
Index [%]	100.00	103.45	102.84	102.67

When it comes to fatty acid composition, there were detected six fatty acids. Their percentage share in the soybean and rapeseed oil, as well as drumstick lipids and abdominal fat has been shown in Tables 4 and 5. Enrichment of chicken meat with linoleic and linolenic acid is possible by using other sources and levels of added oil [Christmas 1997, 2004], although increased levels are not necessarily means the appropriate result in the conversion of fatty acids of 20 and 22 carbon atoms [Moore et al. 1995, Sprecher et al. 1995, Lopez-Ferrer et al 2001].

From the results shown in Table 4 it is noticed a big difference in the composition of the these nutrients oil. Acid ratio is generally 1:2 in favor of soybean or rapeseed. Thus, soybean oil contains a larger amount of palmitic (C16: 0), stearic (C18: 0) and linoleic acid (C18: 2), while rapeseed oil is richer in unsaturated acids: palmitoleic (C16: 1), oleic (C18: 1) and linolenic acid (C18: 3).

These differences have a significant impact on fatty acid composition of chicken meat (Table 5). Based on the content of fatty acids in meat lipids, shown in Table 5, notes that the use of rape changing composition of lipids. Increasing amounts of extruded bean seed in mixtures for chickens, reducing the percentage share of palmitic, stearic and linoleic acids compared to the control group, and oleic and linolenic increases. These changes are directly correlated with the participation of rapeseed in the diet. Therefore, on the basis of the above can be concluded that in group IV with 20% extruded mixture, linoleic acid is reduces by 20%, which is highly statistically significant difference compared to group I, and linolenic acid is increased by 50%, which is also highly significant difference compared with the control group and a particular value of this nutrient.

Table 4

Content of fatty acids in canola and soybean oil

Plant species	Content of fatty acids [%] in oil							
	C16:0	C16:1	C18:0	C18:1	C18:2	C18:3	C20:1	C22:1
Soy bean	10,3	0,2	3,8	22,8	51	6,8	–	–
Canola	4,8	0,5	1,6	53,8	22,1	11,1	1,7	0,1

Table 5

Content of fatty acids of lipids in the meat samples of drumsticks

Group	I	II	III	IV
Exstruded seed [%]	0	10	15	20
C16	17.98	15.61**	14.92**	13**
C18	6.45	6.14 ^{ns}	5.61*	4.79**
C18:1	31.6	39.43**	41.4**	43**
C18:2	31.44	26.84*	25.12**	25**
C18:3	1.85	1.988 ^{ns}	2.25 ^{ns}	2.8**

ns – nonsignificant * – significant (P<0,05) **– highly significant (P<0,01)

It is known that birds can not synthesize linoleic and linolenic acid [Pinchasov and Nir 1992], and their presence in the body is result of presence in food and oxidation in the tissues. Of the total entered energy in the diet of chicken, at least 3% must make essential fatty acids, and of that 1/3 of linoleic acid. Similar results with the addition of other types of oil reached Cherian et al. [1996] and Scaife et al. [1994].

CONCLUSION

Based on the presented results it can be concluded that the use of extruded rapeseed grains with corn grits significantly influenced on the change in body weight in the first and second fattening period compared to the control group. At the end of the experiment control group achieved a mass of 2115.80 g, and experimental groups 2018.17 g, 2036.49 g and 2047.32 g respectively. Their differences compared to the control group were statistically highly significant (P<0.01). Conversion of food was increased by 2,5–3,5% in groups with rapeseed. Using the same feed significantly change the lipid composition of chicken meat, reduces the amount of linoleic (20%), and increases the amount of linolenic acid (50%), which is of special importance for metabolism, considering the effect of precursors for the synthesis of polyunsaturated fatty acid with long chain.

LITERATURE

- Bayley H.S. and Hill D.C., 1975. Nutritional evaluation of low and high fiber fractions of rapeseed meal using chickens and pigs. *Can. J. Anim. Sci.* 55, 223–232.
- Bell J.M. and Shires A., 1982. Composition and digestibility for pigs of hull fractions from rapeseed cultivars with yellow or brown seed coats. *Can. J. Anim. Sci.* 62, 557–565.
- Cherian G. and Sim J.S., 1991. Effect of feeding full fat flax and canola seeds to laying hens on the fatty acid composition of eggs, embryos and newly hatched chicks. *Poultry Science*, 70, 917–922.
- Filipović S., Sakač M., Borojević Č., Ristić M., Kormanjoš Š., 2004. Tehnološki postupak ekstrudiranja uljane repice sa primarnim poljoprivrednim proizvodima. 45. Savetovanje »Proizvodnja i prerada uljarica«, Zbornik radova, 45, 141–146.
- Kennelly J.J., Aherne F.X. and Lewis A.J., 1978. The effects of isolation, or varietal differences in high fiber hull fraction or low glucosinolate rapeseed meals on rat or pig performance. *Can. J. Anim. Sci.*, 58, 743–752.
- Leeson S. and Summers D.J., 1997. Commercial poultry nutrition. University books, Guelph, Ontario, Canada.
- Marjanović-Jeromela A., Marinković R., Vasić D., 2003. Pravci i dostignuća u oplemenjivanju uljane repice. 44. Savetovanje »Proizvodnja i prerada uljarica«, Zbornik radova, 44, 99–104.
- Pokorn D., 1990. Omega-3 masne kiseline u ishrani. Bilten 3. Jugoslovenskog odbora za lipide, 25–27.
- Saben H.S., Bowland J.P. and Hardin R.T., 1971. Digestible and metabolisable energy values for rapeseed meals feed to growing pigs. *Can. J. Anim. Sci.*, 51, 419–425.
- Sakač M., Filipović S., Borojević Č., Ristić M., Kormanjoš Š., 2004. Uticaj ekstrudiranja na sadržaj ukupnih glukozinolata uljane repice. 45. Savetovanje »Proizvodnja i prerada uljarica«, Zbornik radova, 45, 133–140.
- Scaife J.R., Moyo J., Galbraith H., Michie W., Campbell V., 1994. Effect of different dietary supplemental fats and oils on the tissue fatty acid composition and growth of the female broilers. *British Poultry Science*, 35 (1), 107–118.
- Slominski A., Meng X., Omogbenigun O.F., Boros D., Nyachoti M.C., Campbell L.D., Guenter W., Joens O., 2003. Recent advances in research on improved nutritive value of canola seed and meal by enzyme supplementation. Proceedings of the 11th International Rape seed Congress, Copenhagen, Denmark, 1217–1221.
- Stanačev V., Kovčin S., 2004. Parametri kvaliteta semena uljane repice. 45. Savetovanje »Proizvodnja i prerada uljarica«, Zbornik radova 45, 127–132.

INFLUENCE OF RAPESEED (*BRASSICA CAMPESTRIS* L.) IN FATTENING BROILER HYBRID ROSS 308

Summary

The paper investigates the effect of extruded rapeseed in grain production parameters and composition of lipids in chicken meat. The experiment included three mixture levels of extruded rapeseed and corn whole wheat 10, 15 and 20%. Mixture is extruded in relation of 50:50%. At the beginning of fattening period there were formed four groups with 75 one-day old chicken hybrid Ross 308, in four repetitions. The experiment lasted 42 days. At the end, 8 chickens from each group were sacrificed to examine the content of fatty acids in meat lipids. Introduction of this mixture resulted in highly statisti-

cally significant differences in body weight of chickens ($P < 0.01$). At the end of the experiment control group has achieved mass of 2115.80 g, and the experimental groups 2018.17 g, 2036.49 g and 2047.32 g respectively. Conversion of food was increased by 2.5–3.5% in groups with rapeseed. Partial substitution of soybean meal with extruded rapeseed reduces the amount of linoleic acid by 20%, and increases linolenic by 50% compared to the control group which makes the chicken meat safe food, and rapeseed feed of the future.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ БЕЛОРУССКОГО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА ОСНОВНЫХ СТАТИСТИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ОТРАСЛИ ЗА ПЕРИОД 2000–2008 ГОДОВ

THE DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE BELARUS'S SMALL FARMS ON THE BASIS OF STATISTICAL DATA FROM 2000 TO 2008

АЛЕКСАНДР РАЗАЛОВСКИ (ALEKSANDR RAZALOWSKI)

Członek Polskiego Koła Naukowego w Brześciu

Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина
Brzeski Uniwersytet Państwowy im. Aleksandra Puszkina

Автор анализирует основные статистические данные Белорусского сельского хозяйства за период 2000–2008 годов. Также выделяет основные проблемы развития и раскрывает тенденции развития в перспективе.

Сельское хозяйство Беларуси специализировано на выращивании традиционных для умеренных широт культур. В растениеводстве преобладают зерновые, преимущественно: ячмень, рожь, пшеница, картофель, кормовые культуры. В связи со структурными преобразованиями и ориентацией на возобновляемые источники энергии в республике расширяются объемы возделывания зернобобовых и масличных культур. В Беларуси сосредоточено около 16% мировых посевов льна, или более 20% его посевов на Европейском континенте. В животноводстве в основном выращивается крупный рогатый скот для производства молока и мяса, а также свиньи и птица. Общая земельная площадь Республики Беларусь составляет 207,6 тыс. км². Сельскохозяйственные земли занимают 44,9%, из них пашня – 30% общей площади. На душу населения приходится 0,9 га сельхозземель, в том числе 0,6 га пашни. Неиспользуемые и слабо используемые земли в народном хозяйстве (пески, кустарники, болота и т.д.) составляют 15% общей площади. За последние 20 лет из сельскохозяйственного оборота выбыло 600 тыс. га [<http://www.president.gov.by/press23888.html>.-06.03.2010].

Рост продукции в сельском хозяйстве в текущих ценах впечатляет, однако при переводе в сопоставимые цены, в процентах к прошлому году динамика роста хоть

и сохраняется, но на уровне минимального роста (от 0,7% в 2002, до 12,6% в 2004). Объясняется столь значительная разница оценок роста производства продукции сельского хозяйства, высоким уровнем инфляции. Подтверждением тому является проведённая в 2000 году деноминация, уменьшившая в 1000 раз нарицательную стоимость национальной валюты (таблица 1).

Таблица 1

Продукция сельского хозяйства

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Продукция сельского хозяйства: в текущих ценах, млрд. руб.	2734 ¹⁾	4539	6521	7814	10545	12826	15544	18102	25052
сопоставимых ценах, в процентах к предыдущему году ²⁾	109,3	101,8	100,7	106,6	112,6	101,7	106,0	104,4	108,6

Источник: Belstat.by

Объяснения:

¹⁾ С учетом деноминации 2000 года (уменьшение в 1000 раз).

²⁾ Начиная с 2000 года, данные приведены в среднегодовых ценах реализации предыдущего года.

Практически всецело положительная динамика роста сельского хозяйства основывается на применении интенсивных технологий производства сельскохозяйственной продукции, о чём, в частности, свидетельствуют данные о росте урожайности (таблица 2). Особенно впечатляет рост урожайности (в Ц/Га) рапса с 7,1 в 2000 году, до 18,1 в 2008 г. (рост более чем в 2,5 раза) и пшеницы с 21,6 в 2000 г. до 39,8 в 2008 г. (рост в 1,84 раз). Следует отметить, что рост наблюдается по всем без исключения основным сельскохозяйственным культурам. Рост урожайности сопровождается постепенным насыщением внутреннего потребления соответствующими сельскохозяйственными культурами, что приводит к необходимости изменения структуры посевов (чертеж 1), о чём свидетельствуют данные таблицы структуры посевов. Особые изменения претерпели площади отводившиеся под посевы картофеля, которые уменьшились с 10,7% в 2000 г., до 7,1% в 2008 г. (уменьшение более чем в 1,5 раза), что объясняется не только увеличением урожайности, но и более низкой рентабельностью выращивания картофеля по сравнению с техническими (в особенности масличными (рапс)), и зернобобовыми культурами на тех же площадях. Большую роль в увеличении отвода сельхозземель под рапс является использование его семян в качестве сырья для производства биотоплива [<http://www.news.tut.by/economics/163295.html.-07.03.2010>]. В 2000 г. разработана специальная Программа повышения эффективности агропромышленного производства, которая была одобрена Советом Министров, но содержала она только производственные показатели без достаточного финансового и ресурсного обеспечения АПК (Аграрно-промышленного комплекса). Поэтому в 2001 г.

уже была разработана новая Государственная программа совершенствования АПК на 2001–2005 годы. Наряду с рыночной реструктуризацией Программа включала многие важные направления государственной поддержки агропромышленного производства с целью восстановления уровня и объемов производства продукции. В соответствии с этой Программой в стране прошли все современные преобразования АПК. Крупнотоварное производство было признано приоритетом. Сформировались крупные акционерные общества и кооперативы. Всего насчитывалось десять возможных форм трансформации и реорганизации традиционных предприятий. Программа явилась основой коренного переустройства национального АПК на рыночных принципах, но в сочетании с действенными методами государственной поддержки. Государственное регулирование АПК получило различные формы и выражения. В результате постепенно стал восстанавливаться производственный потенциал крупных товарных предприятий, обозначились темпы роста производства продукции в крупных хозяйствах, они опять стали доминировать на внутреннем рынке. Хотя, надо подчеркнуть, что это уже были не колхозы и совхозы в их прежнем понимании, а новые образования, построенные на сочетании государственной и негосударственной собственности, и имеющие различные юридические формы – унитарные предприятия, акционерные компании, кооперативные объединения и др. Заметим, что к 2003–2005 гг. в стране в целом были восстановлены объемы агропромышленного производства, достигнутые еще в дореформенный период, т.е. в 1990–1991 гг., для этого потребовалось, как видим, почти 15 лет.

Таблица 2

Урожайность основных сельскохозяйственных культур
(в хозяйствах всех категорий; центнеров с одного гектара)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Зерновые и зернобобовые (в весе после доработки)	19,4	19,9	24,7	24,2	29,6	28,1	24,9	28,5	35,2
из них:									
– рожь	19,0	16,8	22,8	21,1	23,6	21,8	22,0	22,7	27,6
– пшеница	21,6	21,4	27,1	25,1	33,0	32,8	28,2	32,8	39,8
– тритикале	31,6	28,1	31,9	26,6	34,1	31,3	26,0	30,2	39,7
– ячмень	19,0	22,7	25,3	25,5	32,7	30,7	26,9	28,5	36,1
– овес	17,7	18,4	22,4	25,3	28,8	26,6	22,9	26,8	33,5
– гречиха	8,7	6,3	6,4	10,5	10,3	10,2	6,5	11,3	11,6
– кукуруза на зерно	23,3	27,7	40,0	43,4	35,3	40,0	39,4	50,7	43,9
– зернобобовые	15,1	15,4	18,5	21,2	25,4	21,9	15,7	20,7	27,1
Льноволокно	4,8	4,2	4,4	6,1	7,3	7,0	4,4	5,9	7,8
Сахарная свекла (фабричная)	292	313	228	275	368	316	376	387	439
Рапс	7,1	8,8	8,2	9,0	11,7	12,3	10,7	12,2	18,1
Картофель	134	123	137	164	195	177	192	212	221
Овощи	134	141	157	189	203	208	212	220	234

Источник: Belstat.by



Источник: Belstat.by

Чертеж 1. Структура посевов (в хозяйствах всех категорий; в процентах к итогу)

В 2005 г. берет свое начало следующий этап развития белорусского АПК. В это время по инициативе Президента Республики Беларусь была разработана очередная Государственная программа возрождения и развития села на 2005–2010 гг., отличительной особенностью которой является ее комплексность, в связи с чем она охватывает не только сферы агропромышленного производства, но быстрое развитие и совершенствование всей социальной инфраструктуры села [http://www.mshp.minsk.by/programms/fb78a49247bfa46c.html-9.03.1 и http://vesti.belal.by/2_9/2_9_4/pdf/5-10.pdf-11.03.10]. В последние годы, хотя и наметились положительные тенденции в агропромышленном комплексе, однако они не обеспечивают эффективного развития села. Сложившиеся структура аграрного производства и механизмы хозяйствования далеко не всегда способствуют рентабельному ведению отрасли даже при нормативном уровне затрат. В связи с этим требуется принятие государством комплекса дополнительных и более действенных мер [http://www.mshp.minsk.by/programms/fb78a49247bfa46c.html-9.03.10].

Итоги

Итогом данного анализа является выделение некоторых тенденций, которые в ближайшей перспективе будут главенствующими, и по средствам дальнейшего изучения динамики развития которых, можно будет судить о дальнейшем направлении эволюции Белорусского сельского хозяйства:

1. Сохранение государственной формы собственности большинства субъектов отрасли.
2. Сохранение долгосрочных Государственных программ возрождения и развития села, как фундаментального комплексного документа определяющего направления развития и реформирования АПК.
3. Расширение замкнутого цикла производства сельхозпродукции, как наиболее рентабельного и эффективного.

4. Дальнейшее повышение показателей всех отраслей сельского хозяйства за счёт применения интенсивных технологий.
5. Расширение использования местных возобновляемых источников тепловой энергии, при производстве сельхозпродукции, с целью её удешевления.
6. Использование биотоплива (преимущественно из семян рапса) в качестве дешёвого топлива для сельхозтехники.

ЛИТЕРАТУРА

<http://www.president.gov.by/press23888.html>.-06.03.2010
<http://www.news.tut.by/economics/163295.html>.-07.03.2010
<http://www.mshp.minsk.by/programms/fb78a49247bfa46c.html>-9.03.10
http://vesti.belal.by/2__9/2__9_4/pdf/5-10.pdf-11.03.10

THE DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE BELARUS'S SMALL FARMS ON THE BASIS OF STATISTICAL DATA FROM 2000 TO 2008

S u m m a r y

The Belarussian agriculture development based on the analysis of the basic statistics data of that branch of the economy for the period of years 2000–2008.

The author is analysing the basic statistics data of the Belarussian agriculture for the period of years 2000–2008. At the same time the main problems of the development are being explained and the tendencies of the development in prospect are being determined.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В РАМКАХ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

ECONOMICAL PATTERNS OF INTERREGIONAL POLICY CONCERNING THE INTERNATIONAL COOPERATION

АЛЕКСАНДР МЯЛИК (ALEKSANDR MIALIK)

Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина
Brzeski Uniwersytet Państwowy im. Aleksandra Puszkina

В статье раскрываются концептуальные подходы к изучению региональной интеграции и трансграничного экономического сотрудничества. Приводятся примеры исследований межрегиональной политики в рамках трансграничного сотрудничества. Основные идеи этих учений исходят из положений эффективности внешней торговли, оптимизации государственного регулирования внешнеэкономических процессов, а также особенностей экономического развития регионов внутри межрегионального интеграционного комплекса.

Рыночная политика в области трансграничных мирохозяйственных связей сформировалась в XX веке. Существуют две основные модели интерпретации: рыночной системы с точки зрения ее влияния на межтерриториальные различия уровня развития. Так, одни экономисты (неоклассики Людвиг фон Мизес, Вильгельм Репке, Жак Рюэфф и др.) считают, что выравнивание межрегиональных диспропорций может осуществляться аналогично механизму появления средней нормы прибыли. Другие экономисты ("структурная" школа «Мюрдаль, Маршал, Стритен, Перроу и др.»), напротив, рассматривают межрегиональное развитие через такие теории как "центр-периферия", полюсов роста, территориально-промышленных комплексов и др.

Сторонники неоклассической модели аргументируют свою точку зрения следующим образом: если в каком-либо регионе появляется высокая норма прибыли, то этот факт притягивает инвесторов; следовательно, усиливается конкуренция, снижаются цены, растет стоимость земли и зарплаты. В итоге средняя норма прибыли на этой территории падает, а это, в свою очередь, заставляет инвесторов искать более

выгодные проекты на территории других, менее инвестиционнопривлекательных регионов. Этот процесс стимулирует развитие слаборазвитых в хозяйственном отношении регионов, а в дальнейшем приводит к нивелированию существующих межрегиональных различий.

Сторонники "структурной" модели исходят из предположения, что концентрация хозяйственной деятельности в определенных местах имеет характер саморегулирующегося механизма. Выгодные экономические условия, а в связи с этим высокая степень прибыли в данных регионах вызывают отток капитала и наиболее квалифицированной рабочей силы из окружения. Поэтому эти регионы, с одной стороны, становятся все более привлекательными для новых инвестиций, а, с другой – в них происходит быстрое техническое развитие. Новые методы производства требуют увеличения его масштабов в расчете на выгодную реализацию этих методов. В связи с этим производство развивается ещё быстрее, стимулируя взаимную локализацию и агломерацию. Возникает разделение труда между центром и периферией. Сама эволюция отдельных регионов из периферийных в центральные очень затруднительна, хотя и возможна.

Результаты изучения опыта межрегиональной политики в мировой хозяйственной практике показали, что можно найти примеры, подтверждающие справедливость теорий как первой, так и второй школы. Однако развитие сложившейся ситуации в Центрально-Восточной Европе (ЦВЕ) и странах СНГ явно склоняется в пользу второй. Поскольку государства ЦВЕ унитарны и не эволюционируют в направлении федерализма, то регионы этих стран не являются составляющим элементом политического устройства (как например, в Германии и Австрии), не имеют широких законодательных и исполнительных прав. Вместе с этим, роль последних постоянно растет. Регионы ЦВЕ, желая максимально использовать свой потенциал развития, стремятся к самостоятельности, полагая, что это позволит им грамотно вписаться в динамику европейских и глобальных структур.

На современном этапе страны ЦВЕ вышли на орбиту региональной политики стран ЕС, формирующейся в Брюсселе и Страсбурге. Поэтому этим государствам необходимо развивать и поддерживать различные формы трансграничного сотрудничества и интеграции с другими территориями в масштабе всей Европы, используя для этого возможности еврорегионов как инструмента международной интеграции. Однако преимущества европейской интеграции приграничных регионов не исключают возникающих с этим проблем "центральных" и "периферийных" регионов или просто – "центра" и "периферии".

Именно неравномерность экономического развития приграничных регионов неизбежно порождает перекосы в развитии между центром и периферией. При этом очевидно, что ни центр, ни периферия не являются однородными: они тоже могут подвергаться градации, например, периферия может подразделяться на внутреннюю или ближнюю, где заметно влияние импульсов из центра, и дальнюю или внешнюю периферию, которая остается к таким импульсам практически безучастной и реагирует лишь на определенные импульсы из соседнего государства.

Полная интеграция достигается при формировании единого рыночного пространства в масштабе нескольких стран, где обеспечена полная свобода конкуренции и стихийных рыночных сил. По мнению французского экономиста-социолога Арона

[1953], «две различные экономические единицы могут быть признаны наиболее интегрированными, если сделка между индивидами, каждый из которых находится в пределах одной из этих единиц, наиболее точно приближается к сделке между двумя индивидами в рамках одной и той же единицы».

Можно предположить, что критерием же достижения трансграничной интеграции является степень свободы действия рыночных механизмов и, следовательно, уровень регулирующего воздействия со стороны государственных органов на трансграничном мирохозяйственном пространстве.

В развитии теорий экономической межтерриториальной интеграции особое место отводится институциональной школе, которая основывается на принципах неолиберализма [Жан Вайлер, Морис Аллэ, бал Балаша, Ганс Крамер и Клаус Мейер]. Выделяя существенное значение рыночного механизма межрегиональной интеграции, представители неолиберализма подчеркивают важную роль координации экономической политики государств, участвующих в межрегиональном интеграционном комплексе. В своих концепциях интеграции они пытаются найти компромисс между рыночными механизмами и механизмами государственного регулирования экономики [Аллэ 1960].

Исходя из концептуальных представлений Крамера [1969], экономическая интеграция предполагает государственное вмешательство в период создания единого хозяйственного пространства. В свою очередь, американский экономист бал Балаша [1976] считал, что расширение единого экономического пространства вследствие интеграции приведет к стимулированию конкуренции и снижению уровня государственного вмешательства в производственные дела на микроуровне, т.е. и на приграничных территориях.

Проблема либерализации и издания совместного рынка сводится к проблеме максимальной прибыли общества в рамках группы государств. Такой максимальной эффективности можно достичь в условиях идеальной конкуренции, выполняя четыре правила: правило унификации цен и недискриминации, правило свободы потребителя, правило продавца и правило рентабельности. Интегрирующиеся страны в трансграничное пространство должны стремиться к ликвидации всех таможенных барьеров при одновременном практическом внедрении данного принципа. Перемены такого рода должны осуществляться во всех странах–партнерах. Интеграция в конечном счете приведет к единому рынку, внутри которого отсутствуют какие-либо преграды для движения товаров, капитала и людей, нет ни таможенных пошлин, ни количества ограничений, валюта свободно обращается, а капиталы могут свободно инвестироваться там, где имеется более выгодная рентабельность [Аллэ 1960].

Мейер, другой представитель институциональной школы, определяет интеграцию как объединение ряда национальных хозяйственных механизмов в один общий хозяйственный комплекс с преобразованием их внешнеэкономических отношений во внутреннюю торговлю. Именно поэтому ликвидация различий между режимами внешней и внутренней торговли стран–участников трансграничного комплекса является приоритетом государственного регулирования экономики.

Представители институциональной школы рассматривают региональную интеграцию как определенное единство экономических и политико-правовых элементов, которое развивается постепенно от низших ступеней к высшим.

Среди наиболее значимых характеристик институциональной школы следует отметить основную направленность на реализацию мероприятий по устранению дискриминации для участников хозяйственной деятельности, что снизило важность рассмотрения вопросов положительного внешнего эффекта от трансграничного сотрудничества

С середины 60-десятых годов XX столетия данное направление стало активно исследоваться рядом французских, английских и итальянских экономистов [Мюрдаль 1972, Маршал 1965, Стритен, Перроу 1964] в целях разработки иной модели сотрудничества. Неравномерность экономического развития районов внутри интеграционного комплекса стала ключевой проблемой этой "структурной" школы.

Методологическая несостоятельность западных подходов к анализу развития стран "третьего мира" была заявлена Мюрдалем в исследовании "Азиатская драма: исследование бедности народов". Осуществление политики индустриализации через капиталовложения в приоритетные отрасли приводит к созданию экономики анклавного типа с узким сектором европеизированной промышленности, в большей степени связанным с внешним, чем с внутренним, рынком [Мюрдаль 1972]. Именно Мюрдаль ввел в экономическую теорию понятие "национальная интеграция", связанное с национальными политическими интересами, которые, по его мнению, оказывают значительное влияние на размещение ресурсов в мировой экономике. Следовательно, впервые политический фактор становится обязательным для изучения при анализе экономических процессов. В его концепции приоритет отдается необходимости обеспечения равных возможностей всем участникам интеграционного процесса.

Более точное определение находим у Маршала [1965], согласно которому "современная интеграция – это интеграция национальных хозяйств, а не интеграция рынков, которая представляет лишь собой псевдоинтеграцию". При этом "настоящей" интеграцией он считал такое состояние, когда развитие одной страны должно приносить пользу другим странам–участницам межрегионального хозяйства, и наоборот.

По мнению Перроу [1964], мировое экономическое хозяйство опирается на сознательную, целенаправленную деятельность "движущих единиц" или полюсов развития", окруженных соответствующими зонами влияния". К числу таких единиц он относит крупные фирмы, промышленные комплексы, целые отрасли народного хозяйства, различая активные отрасли и экономические единицы (предприятия, фирмы), стимулирующие развитие других отраслей (единиц), и пассивные отрасли и хозяйственные единицы, не оказывающие такого влияния на окружающую хозяйственную среду. Таким образом, развитие экономики достигается за счет деятельности активных единиц, оказывающих динамическое влияние на окружающую хозяйственную среду и пассивные единицы.

В результате обобщения исследований представителей структурной школы можно сделать вывод о том, что экономическое сотрудничество определяется как процесс структурных преобразований. Результатом для интегрирующихся стран выступает оптимально сбалансированное в территориально-экономическом (в том числе приграничном) и социальном смысле хозяйство, представляющее собой, некое новое качество, более совершенная хозяйственная структура. Критерием завершенности процесса трансграничной интеграции, с точки зрения представителей структурной школы, является степень продвинутости нового хозяйства к состоянию "ассимиляции"

[П. Уайлз], "пространству солидарности" [Маршал 1965] или сбалансированной экономической структуре [Перроу 1964].

Дирижистская школа экономического сотрудничества [Филип, Купер 1968, Пиндер 1969] закрепила положения неокейсианских концепций макроэкономического анализа с приоритетом прямого государственного регулирования экономических процессов. Как и представители предыдущей школы, дирижисты определяют сотрудничество как процесс формирования оптимальной международной экономической структуры, выделяя, однако, институционально-политические рычаги экономического регулирования со стороны государства.

Они рассматривают две стороны международных экономических отношений: между субъектами предпринимательства по поводу движения через границы товаров или факторов производства и междунациональными интересами, что требует согласования различных экономических вопросов в интегрируемом пространстве. Именно это определило основную цель межтерриториальной интеграции как достижение оптимального сочетания национальных программ экономического развития с извлечением выгод от тесного трансграничного сотрудничества.

В своей концепции Купер [1968] доказывает, что растущая экономическая взаимозависимость становится причиной различных проблем в реализации экономической политики и применении мер государственного регулирования. Фактически, это напрямую связано со снижением уровня самостоятельности правительств по применению инструментов экономической политики.

Пиндер [1969] разделяет меры "негативной" интеграции, предложенные ещё представителями институциональной школы, и меры "позитивной" интеграции. В своих работах он указывает, что в силу разного уровня экономического развития отдельных регионов государства—члены интеграционного комплекса сознательно не заинтересованы в полном устранении дискриминации. Выравнивание осуществляется за счет субсидий, дешевых кредитов, низких транспортных тарифов, реализации политики правительственных закупок продукции предприятий отсталых территорий. Именно поэтому, по мнению Пиндера [1969], ЕС не может быть примером полной "трансграничной интеграции, хотя и принимается как нормальная форма экономической интеграции". Таким образом, дирижисты приравнивают процесс экономического сотрудничества к согласованию комплекса мероприятий экономической и социальной политики между правительствами стран—участниц трансграничного комплекса.

Сравнивая отношение к формированию новых институтов в рамках интеграционного объединения, следует отметить, что, согласно концепциям представителей дирижистской школы, основной целью становится создание оптимальной экономической структуры всего интегрируемого региона, хотя наличие в интегрируемом регионе "сильных" и депрессивных территорий всегда будет оказывать сдерживающее влияние на процессы оптимизации приграничного хозяйства.

Приведенный выше анализ основных концептуальных положений экономической политики в рамках межрегиональной интеграции показал, что часто понятие экономического сотрудничества определяется с различных позиций. Это связано с тем, что обсуждаемая проблема имеет многоаспектный характер, охватывая экономические, общественно-политические и юридические проблемы в международном масштабе. Поэтому для внесения ясности в неоднозначно трактуемый вопрос о том, какие именно

можно выделить теоретико-методологические подходы к развитию трансграничного экономического сотрудничества, авторы предлагают исходить из двух основных позиций: либерализм и институционализм.

Первая позиция является либеральной, рассматривающая интегрирование мировой экономики в условиях свободной торговли. Результатом этого процесса станет мировая экономика, способствующая росту национальных экономик. В то же время либералы провозглашают ликвидацию преград, ограничивающих передвижение товаров и факторов производства в международном масштабе, и необходимость углубить таким способом взаимодополняемость отдельных государств. Однако они не отрицают возможности создания региональных интеграционных сообществ и в связи с этим целесообразность создания координирующих международных институтов, если это необходимо для устранения существующих барьеров и ограничений. При этом подчеркивается важность координации в том смысле, что эти институты не могут быть наделены полномочиями наднациональной власти. Институциональные связи должны использоваться только в объеме, необходимом для точного функционирования механизма конкуренции.

Сторонники второй позиции (институциональной) считают, что свободная торговля не способна при существующем уровне экономического развития обеспечить рациональное размещение факторов производства. Нереальность этого явления они доказывали с использованием примеров мировой хозяйственной практики, поскольку невозможно осуществить интеграцию мирового рынка без активного участия государств и международных институтов. Согласно взглядам представителей данного течения, экономическая интеграция — это направленный и ограниченный для заранее определенного региона и отраслей экономики процесс, в котором участвующие государства по-прежнему выполняют свои национальные функции или передают их общему (национальному) органу. Провозглашается не только объединение существующих рыночных механизмов, но и введение элементов координации, контроля и унификации средств экономической, социальной, правовой политики вплоть до установления единых для всей территории предприятий и общественно-экономических институтов, то есть связей институционального характера [Купер 1968].

Пиндер [1969] разделяет меры "негативной" интеграции, предложенные еще представителями институциональной школы, и меры "позитивной" интеграции. В своих работах он указывает, что в силу разного уровня экономического развития отдельных регионов государства—члены интеграционного комплекса сознательно не заинтересованы в полном устранении дискриминации. Выравнивание осуществляется за счет субсидий, дешевых кредитов, низких транспортных тарифов, реализации политики правительственных закупок продукции предприятий отсталых территорий. Именно поэтому, по мнению Пиндера [1969], ЕС не может быть примером полной "трансграничной интеграции, хотя и принимается как нормальная форма экономической интеграции". Таким образом, дирижисты приравнивают процесс экономического сотрудничества к согласованию комплекса мероприятий экономической и социальной политики между правительствами стран—участниц трансграничного комплекса.

ЛИТЕРАТУРА

- Allais M., 1972. La liberalisation des relations économiques Internationales. – Paris, – P. 19.1.
- Allais M., 1960. L'Europe unie. Rout de la prosperfte.– Paris,.– P. 19.
- Aron R., 1953. Problems of European Integration //Llouds Bank Review.April,.– S. 1.
- Artobolevskij S.S., Ioffe G.W., Treviš A.I., 1989. Cikličnost i stadijnost kak estestvennyje komponenty v estestvennom razvitii. Geografija i problemy regionalnogo razvitija. M.-, 54–71.
- Balassa B., 1976. The theory of Economic Integation. – London,.– S. 1.
- Cooper R.N., 1968. The Economics of Interdependence. Economics Policy for the AthlariOT Community. – New York,., – S. 148.
- Kramer H.R., 1969. Formen und Mefhoden der internationalen wirtschaftfichen Integation // Versuch einer Systematik.- Tubingen,., – S. 10.
- Marcfia A., 1965. Integation territoriale.– Paris, – P. 34.
- Murdal G., 1972. Sovremennyje probleme "tretego" mira. M.–, 767 s.
- Perroux F., 1964. L'Economie du XXe Siecie. – Paris,., – P.143.
- Pinder J., 1969. Problems of European Integration // Economic Integation in Europe.– London,., – S. 145.
- Repke W., 1971. Human Economy // The Social Framework of the Free Market.– Indianapolis.

OCIEPLENIE KLIMATU – GLOBALNY PROBLEM WSPÓŁCZESNYCH CZASÓW

CLIMATE CHANGE – A GLOBAL PROBLEM TODAY

MICHAŁ KRUSZYŃSKI

SKN Doradztwa Rolniczego
Wydział Przyrodniczo-Technologiczny
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Opiekunowie naukowci:
mgr inż. Małgorzata Borkowska
dr inż. Izabela Kurtyka

ZMIANY KLIMATYCZNE

Ocieplenie klimatu jest zjawiskiem postępującym, które w dzisiejszych czasach stanowi wyzwanie nie tylko dla ekologów. Jest to problem o charakterze globalnym, którego skutki odczuwalne będą lokalnie. Rolnictwo będzie tą dziedziną, która w pierwszej kolejności odczuje te zmiany, dlatego też należy je chronić w pierwszej kolejności.

Na podstawie badań naukowych stwierdzono, że w ciągu ostatnich dwudziestu pięciu lat średnie tempo wzrostu temperatury uległo zwiększeniu z 0,018 do 0,020°C na rok.

Współczesne, globalne ocieplenie klimatu wzbudza wiele emocji. Najczęściej podnoszonymi kwestiami są:

- realność ocieplenia,
- wpływ działalności człowieka na współczesne ocieplenie.

Zdaniem dr. Zbigniewa Karczuna, który reprezentuje Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego, udział rolnictwa w światowej emisji gazów cieplarnianych wynosi około 15% i konieczne jest wymuszenie działań ograniczających emisję tych gazów do środowiska.

Intensywne zastosowanie paliw kopalnych (ropa, węgiel, gaz) we wszystkich gałęziach przemysłu przyczyniło się do nagłego zwiększenia emisji gazów do atmosfery. Przykładowo stężenie metanu od roku 1750 do dziś wzrosło o 151%, a stężenie dwutlenku węgla o 31%.

Poniższa tabela obrazuje procentowy udział poszczególnych państw w emisji gazów odpowiedzialnych za zmiany klimatyczne naszej planety.

Tabela 1

Procent globalnej emisji (paliwa kopalne, produkcja cementu i gaz ziemny)

Państwo	[%]	Państwo	[%]
Stany Zjednoczone	20.9	Meksyk	1.5
Chiny	17.3	Afryka Południowa	1.5
Rosja	5.3	Iran	1.5
Indie	4.6	Indonezja	1.3
Japonia	4.3	Francja	1.3
Niemcy	2.8	Brazylia	1.1
Kanada	2.2	Hiszpania	1.1
Wielka Brytania	2.0	Ukraina	1.1
Korea Południowa	1.6	Australia	1.1
Włochy	1.6	Arabia Saudyjska	1.1

Źródło: US Carbon Dioxide Information Analysis Centre

Tabela 2

Emisja na 1 mieszkańca (w tonach CO₂)

Państwo	[t]	Państwo	[t]
Katar	21.6	Norwegia	5.2
Kuwejt	10.1	Antyle Holenderskie	5.1
UAE	9.3	Australia	4.4
Aruba	8.3	Falklandy	4.1
Luksemburg	6.8	Wyspy Faroe	3.9
Trinidad/Tobago	6.8	Estonia	3.8
Brunei	6.6	Oman	3.7
Bahrajn	6.5	Arabia Saudyjska	3.7
Stany Zjednoczone	5.6	Gibraltar	3.6
Kanada	5.5	Kazachstan	3.6

Źródło: US Carbon Dioxide Information Analysis Centre

OCHRONA KLIMATU

Najsukuteczniejszymi metodami ograniczenia zmian klimatycznych w rolnictwie są:

- stosowanie prawidłowej agrotechniki,
- wspieranie bioenergii,
- wprowadzanie zmian w metodach chowu zwierząt.

PROGNOZY NA NAJBLIŻSZE LATA

Zgodnie z przewidywaniami naukowców w ciągu najbliższych pięćdziesięciu lat średnia roczna temperatura powietrza zwiększy się o 3,5°C, przy czym w południowej i wschodniej części Polski wzrost ten może wynieść 4°C. W odniesieniu do opadów przewi-

dywany wzrost ma wynieść 10% w stosunku do lat 1960–2010. Mówi się także o częstszym pojawianiu się zjawisk ekstremalnych, które mogą być bardzo niebezpieczne dla rolnictwa.

W opinii Międzynarodowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (IPCC) za kilkanaście/kilkadziesiąt lat w Polsce nie będzie warunków do uprawy ziemniaków, gdyż ich plony mogą być bardzo niestabilne. Przewiduje się, że nastąpi poprawa warunków uprawy roślin ciepłolubnych, których plonowanie może ulec wzrostowi nawet o 40%.

Ocieplenie klimatu spowoduje pojawienie się nowych chwastów i szkodników, a także będzie miało wpływ na kształt płodozmianu, dobór roślin i terminy realizacji prac polowych.

Skutkiem globalnego ocieplenia będzie także odsunięte w czasie zlodzenie rzek jesienią i wcześniejsze topnienie lodu na wiosnę, co w efekcie oznacza wzrost dopływu wody na przełomie zimy i wiosny.

WNIOSKI

Już dziś podejmowane są działania zmierzające do stopniowego ograniczania emisji gazów cieplarnianych do atmosfery. Chcąc egzystować w niezmiennym środowisku przyrodniczym, musimy nauczyć się racjonalnie korzystać z jego zasobów.

Unijna polityka ochrony środowiska, mimo licznych uchybień, może być dla Polski korzystna w walce ze zmianami klimatu. Jednym z najlepszych i najskuteczniejszych narzędzi prośrodowiskowych w obecnych czasach jest polityka proekologiczna, promująca wykorzystanie odnawialnych źródeł energii.

LITERATURA

Kundzewicz Z., Kowalczak P., 2008. Zmiany klimatu i ich skutki. Wydawnictwo Kurpisz, Warszawa, 210–231.

Żmudzka E., 2004. Tendencje zmian a zróżnicowanie przestrzenne elementów klimatu w Polsce w drugiej połowie XX wieku, [w:] Badania geograficzne w poznawaniu środowiska (Red. Z. Michalczyk). Wydawnictwo UMCS, Lublin, 452–458.

CLIMATE CHANGE – A GLOBAL PROBLEM TODAY

Summary

The aim of the publication is to draw attention to the problem of global warming. The publication presents the implications of climate change in agriculture.